ePublishing

Μακεδονικά

Vol 17, No 1 (1977)

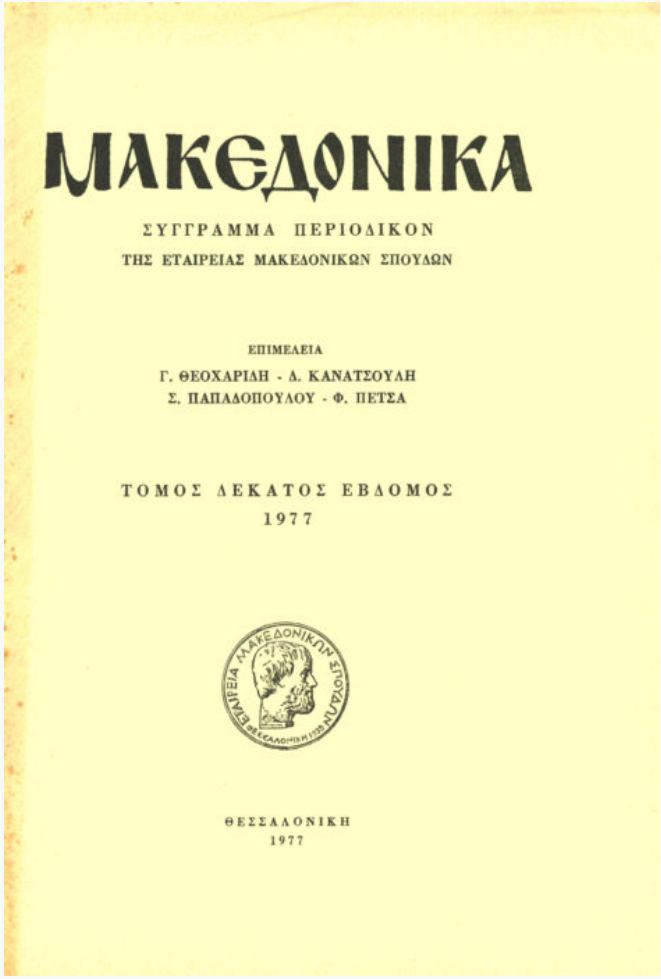

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ - Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ
Σ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ
1977

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1977

Η Θεσσαλονίκη από τους Βυζαντινούς στους Βενετσιάνους (1423-1430)

Γιάννης Τσάρας

doi: 10.12681/makedonika.363

Copyright © 2014, Γιάννης Τσάρας

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

Τσάρας Γ. (1977). Η Θεσσαλονίκη από τους Βυζαντινούς στους Βενετσιάνους (1423-1430). *Μακεδονικά*, *17*(1), 85–123. https://doi.org/10.12681/makedonika.363

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 27/01/2026 05:26:21

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΣΤΟΥΣ ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΟΥΣ (1423-1430)*

Ι 1. Γύρω στὰ 1423 ἡ Θεσσαλονίκη περνοῦσε κρίσιμες ὧρες. Οἱ συχνὲς ἐπιδρομὲς στὸν πλούσιο περίγυρό της εἶχαν ξεχαρβαλώσει καὶ καταστρέψει τὴν οἰκονομία της καὶ φτώχεια καὶ δυστυχία βασάνιζαν ὁλοένα καὶ πιὸ πολὺ τὸν ἐξαθλιωμένο πληθυσμό της. Οἱ συχνὲς καὶ πρόσκαιρες πολιορκίες της καὶ ἡ ἀδυναμία της νὰ ἀμυνθεῖ ἔφερναν ἀκόμα πιὸ κοντὰ καὶ σίγουρο τὸν κίντυνο νὰ πέσει στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ἐνῶ ὁ δεσπότης της Ἀνδρόνικος ἤτανε ἄρρωστος. Ὅλ' αὐτὰ λοιπὸν ἀνάγκασαν τὸν Ἀνδρόνικο νὰ προσανατολιστεῖ στὴν ἰδέα νὰ τὴν πουλήσει στοὺς Βενετσιάνους ποὺ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀγόραζαν καὶ ἄλλες πολιτεῖες[1].

Στὴν ἴδιαν ἀπόφαση φαίνεται πὼς ἔφτασαν καὶ οἱ σύμβουλοί του ποὺ ἐκφράζανε τὶς ἀντιλήψεις τοῦ ἀρχοντολογιοῦ τῆς πολιτείας. Γιαυτὸ καὶ βρέθηκαν ὅλοι τους σύμφωνοι νὰ τὴ δώσουν στοὺς Βενετσιάνους, προτοῦ προφτάσουν νὰ τοὺς τὴν πάρουν οἱ Τοῦρκοι. Κάτω λοιπὸν ἀπὸ τὶς συνθῆκες αὐτὲς ἄρχισε ἡ σχετικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Ἀνδρόνικου μὲ τὴ Βενετσιάνικη Διοίκηση τῆς Εὔβοιας γιὰ τοὺς ὅρους ποὺ θὰ τοὺς τὴν ἔδινε. Κι ἐδῶ βρίσκεται ἡ οὐσία τοῦ προβλήματος: ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους τὴν πούλησε ἢ τὴ χάρισε;[2].

---

* Ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι ἀνάπτυξη ἑνὸς σχολίου μὲ τὸν τίτλο «Τὴ Θεσσαλονίκη τὴν πούλησε στοὺς Βενετσιάνους ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος;» στὴ Διήγηση τοῦ Ἰωάννου Ἀναγνώστου. (Πρβλ. Ἰ ω ά ν ν ο υ Ἀ ν α γ ν ώ σ τ ο υ, Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Μονῳδία ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰσαγωγὴ-Κείμενο-Μετάφραση-Σχόλια Γ ι ά ν ν η Τ σ ά ρ α, Θεσσαλονίκη 1958, σ. 97-102).

1. Νὰ πουλοῦν ἢ νὰ δίνουν προίκα στὶς κόρες τους πολιτεῖες ἢ ὁλάκερες περιοχὲς οἱ λογῆς-λογῆς χωροδεσπότες εἶναι φαινόμενο συνηθισμένο ποὺ ἐκφράζει, ὅπως ξέρουμε, μιὰ βασικὴ ἀντίληψη κάθε φεουδαρχικῆς κοινωνίας. Τὴν προέκτασή του τὴ ζοῦμε ἀκόμα καὶ σήμερα. Μόνο ποὺ σήμερα τὸ φανέρωμά του ἔχει πάρει ἄλλη μορφή.

2. «Sapientes consilii.

Conzosiache el rezimento nostro de Nigroponte per sue letere e per suo messi a nui mandadi per un brigantino armado ne habi notificado la extrema condition della terra de Salonichi per la assedion de Turchi, e chomo el Despoti per suo nome e per nome de tuto quel puovolo per suo letere et ambassiador habbia offerto al dito nostro rezimento voler dare la dita terra in man del dito rezimento toiandola et recevendola per nome della nostra signoria, non dimandando alcuni altra cossa salvo che quella terra diebia esser reta segondo le sue uxanze e statuti, e che i Griexi sia mantegnudi in le sue razon e jurisdition, e che i siano liberi de poder star e partirse ad ogni suo bon piaxer; e considerado tute cosse che merita-

Αἰῶνες τώρα οἱ διάφοροι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς ποὺ μίλησαν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη τῶν τελευταίων βυζαντινῶν της χρόνων δέχουνταν πὼς ὁ τετελευταῖος δεσπότης της Ἀνδρόνικος, τρίτος γιὸς αὐτὸς τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Β΄ τοῦ Παλαιολόγου, τὴν πούλησε στοὺς Βενετσιάνους γιὰ πενήντα χιλιάδες χρυσὰ δουκάτα, ὅπως διηγιέται ὁ Γεώργιος Φραντζῆς στὸ Μεγάλο του Χρονικό (Majus)[1].

Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ στὰ 1947 ὁ Κ. Μέρτζιος δημοσίεψε ἀπὸ τὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετιᾶς τὸ ἔργο του «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας» καὶ ὑποστήριξε τὴ γνώμη, πὼς τὴ Θεσσαλονίκη ὁ δεσπότης της Ἀνδρόνικος στοὺς Βενετσιάνους δὲν τὴν πούλησε, μὰ τὴ χάρισε, τὴ γνώμη του τὴ δέχτηκαν ὅλοι οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί, Ἕλληνες καὶ ξένοι, δίχως δεύτερη κουβέντα[2].

---

mente se die considerar, et maxime ch'el non faria per ben del stado nostro la dita terra capitasse in man de infedeli, ne de altra nation che fusse vesina ale terre nostre, E l'andera parte che al predito rezimento nostro se debia risponder che intexe le dite suo letere, e quel che a bocha per so parte ne ha referido el prudente homo Andriuol de Napoli zercha le information necessarie del dito luogo de Salonichi et etiamdio de le sue opinion, la nostra Signoria per honor de la fe de Christo, e non per ambixion de dominio, ma abiando sempre dexiderado e desiderando la salute de quele parte, in tute cosse possibele alie a conservar, ha deliberado de mandar chon le galie de Romania, e chon altre nostre galie e nostre zente che partira de proximo do nostri provededori, i qual avera de nui in comandamento de trasferirse al dito luogo segondo la volunta, intention, et offerta del predito misser lo Despoto, e puovolo de Salonichi a suo conforto» C. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge, 1, Paris 1880, 133, 25-134, 7).

1. Γ. Φραντζῆς, Chronicon Minus, σ. 1-147. Chronicon Majus, σ. 149-591, ἔκδ. V. Grecu, Bucureşti 1966, σ. 260, 23-24· 298, 25-27.

2. Τὴν ἴδια γνώμη ὡστόσο, στηριγμένος καὶ αὐτὸς στὰ ἴδια κείμενα, τὴν ὑποστήριξε πρῶτος στὰ 1910 ὁ Camillo Manfroni (βλ. C. Manfroni, La marina veneziana alla difesa di Salonicco (1423-1430), «Nuovo Archivio Veneto», Venezia 1910, σ. 8, σημ. 3). Ἔτσι ὁ Μέρτζιος δὲν εἶπε οὔτε κάτι καινούργιο οὔτε κάτι πρωτότυπο. Εἶναι ὅμως περίεργο πὼς γιὰ τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ Manfroni δὲ μίλησε κανένας βυζαντινολόγος, μὰ καὶ κανένας δὲ θέλησε νὰ τὴ δεχτεῖ ἢ νὰ τὴν ἀνασκευάσει. Τὴ δέχτηκαν ὡστόσο σὰ γνώμη τοῦ Μέρτζιου (Κ. Μέρτζιος, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947. Βλ. τὸ Γ΄ κεφάλαιο, ὅπου πραγματεύεται τὴ Βενετσιανοκρατία στὴ Θεσσαλονίκη (1423-1430) μέ τὸν ὑπότιτλο: «Δὲν ἐπωλήθη ἡ Μακεδονικὴ πρωτεύουσα, ἀλλὰ παρεδόθη ὑπὸ ὅρους», σ. 30 καὶ 34. Βλ. καὶ G. Ostrogorsky, History of the Byzantin State, μετάφραση στὰ ἐγγλέζικα τοῦ J. Hussey μὲ θεώρηση P. Charanis, New Brunswick καὶ New Jersey 1969, σ. 560, σημ. 1). Οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ σήμερα, ὅσες φορὲς χρειαστεῖ νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους στὰ 1423, γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴ λέξη *πούλημα* ἢ *ἀγοραπωλησία,* μεταχειρίζονται τὰ ρήματα *παραδίνω* (ἢ *παίρνω* γιὰ τοὺς Βενετσιάνους) *ἐκχωρῶ, παραχωρῶ* κ.ἄ. στὴ θέση τοῦ *offero* τῶν ψηφισμάτων τῆς Βενετσιάνικης Γερουσίας.

Ἔτσι ὁ καθηγητὴς Ἀπ. Βακαλόπουλος γράφει: «...στὰ 1423 ὁ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος καὶ οἱ ἄρχοντές της προτιμοῦν νὰ τὴν παραδώ-

2. Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Μέρτζιου γιὰ τὴ θέση του αὐτὴ εἶναι: πρῶτα-πρῶτα πὼς τὰ μυστικὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετσιάνικης Καγκελαρίας σὲ καμιά τους πράξη δὲ σημειώνουν τὸ ποσὸ τῶν 50 χιλιάδων δουκάτων γιὰ ξαγορὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνῶ σημειώνουν καὶ τὸ παραμικρότερο ἔξοδο ἀκόμα ποὺ κάνουν· ἔπειτα πὼς στὶς σχετικὲς συζητήσεις ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο καὶ στοὺς Βενετσιάνους δὲ γίνεται κουβέντα γιὰ χρηματικὴ ἀποζημίωση γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο· πὼς τὸ σχετικὸ χωρίο τέλος τοῦ Φραντζῆ μὲ τὴν εἴδηση αὐτὴ ὁ καθηγητὴς Ι. Β. Παπαδόπουλος, ποὺ ἐξέδωκε τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ Μεγάλου Χρονικοῦ του, τὸ ὀβελίζει, γιατί, λέει, ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν κωδίκων βγαίνει τὸ συμπέρασμα πὼς τὸ πρόσθεσε κάποιο ἄλλο χέρι ἀργότερα[1].

Τὰ χωρία ὡστόσο τοῦ Μεγάλου Χρονικοῦ τοῦ Φραντζῆ ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸ πούλημα τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι δυὸ καὶ ὁ Παπαδόπουλος ὀβελίζει μόνο τὸ ἕνα, τὸ πρῶτο, γιατὶ τὸ χωρίο αὐτὸ δὲν τὸ ἔχουν ὅλοι οἱ κώδικες. Τὸ δεύτερο ὅμως τὸ δέχεται, ὅπως τὸ ἔχουν ὅλοι οἱ κώδικες[2]. Τὸ ἐπιχείρημα λοιπὸν αὐτὸ τοῦ Μέρτζιου δὲ μπορεῖ νὰ ἔχει καμιὰν ἀποδειχτικὴ ἀξία γιὰ τὴ θέση του, πὼς ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη δὲν τὴν πούλησε, μὰ τὴ χάρισε στοὺς Βενετσιάνους.

Γιὰ τὰ δυὸ ἄλλα ἐπιχειρήματά του ποὺ φαίνουνται καὶ σοβαρὰ καὶ ἀξιόπιστα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ξανακοιτάξουμε τὶς ἱστορικὲς πηγές.

Πρῶτος τὴν πληροφορία πὼς ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος πούλησε τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους τὴ δίνει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς Λαόνικος Χαλκοκονδύλης[3]. Ὁ Χαλκοκονδύλης κιόλας σὰν σύγχρονος μὲ τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ γεγονὸς (γράφει ὡς τὰ 1464 ἢ 65 καὶ αὐτὸ σημαίνει πὼς κάπου ἐκεῖ κοντὰ πρέπει καὶ νὰ ἔχει πεθάνει), μὰ καὶ σὰν διπλωματικὸς ὑπάλληλος τοῦ δεσποτάτου τοῦ Μυστρᾶ, μποροῦσε νὰ ἔχει περισσότερες καὶ πιὸ συγκεκριμένες πληροφορίες γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτή[4]. Ἂν ὡστόσο

σουν στοὺς Βενετοὺς μὲ τὸν ὅρο νὰ σεβαστοῦν τὴν κοινοτική τους οἰκονομία καὶ τὰ προνόμια τοῦ ἀρχιεπισκόπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Παρόμοιο γεγονὸς εἶχε προηγηθῆ στὴν Κέρκυρα» (Α. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 75 καὶ σημ. 1, 2). Ὁ Στ. Κυριακίδης ἔχει τὴ γνώμη πὼς «Ἀμφότεροι [δηλαδὴ οἱ Ἀνδρόνικοι Παλαιολόγοι, ὁ γιὸς Ἰωάννου τοῦ Η΄ καὶ ὁ γιὸς Μανουὴλ τοῦ Β΄] κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ἀσθενήσαντες ἐπώλησαν τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τοὺς Βενετοὺς ὁ μὲν τῷ 1418, ὁ δὲ τῷ 1423» (Στ. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ Μελέται, ΙΙ-V, Θεσσαλονίκη 1937, σ. 477). Ἀλλὰ τὴ Θεσσαλονίκη τὴν πούλησε στοὺς Βενετσιάνους μόνο ὁ γιὸς τοῦ Μανουὴλ Β΄ Ἀνδρόνικος στὰ 1423.

1. Μέρτζιος, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 34.

2. Georgii Phrantzae, Chronicon, ἔκδ. Ι. Παπαδοπούλου, τ. 1, Lipsiae (Teubner) 1935, σ. 69, 11-14 καὶ 125, 2-4.

3. Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Durkó, I, Βουδαπέστη 1922, 193, 1-13 καὶ II, Βουδαπέστη 1927, 13, 23-14, 1.

4. K. Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen Literatur, 2η ἔκδοση, München 1897, σ. 302. G. Moravscik, Byzantinoturcica, 1, 2η ἔκδοση. Berlin, 1958, σ. 391-397.

δὲν ὁρίζει καὶ τὴν τιμὴ ποὺ τὴν πούλησε καὶ περιορίζεται μόνο νὰ πεῖ «οὐ πολλοῦ τινος», αὐτὸ δείχνει ἀντικειμενικότητα καὶ εἰλικρίνεια. Κανένας δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ὑποστηρίξει ὑπεύθυνα πόσα δουκάτα πῆρε ὁ Ἀνδρόνικος ἀπὸ τοὺς Βενετσιάνους. Μὰ καὶ κανένας δὲ μπορεῖ νὰ ὑποστηρίξει πὼς τὸ σχετικὸ χωρίο μὲ τὴν εἴδηση αὐτὴ εἶναι ἐμβόλιμο ἢ διασκευασμένο, ὅπως ἔχει ἀποδείξει ἡ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου του, ὥστε ν' ἀμφιβάλλουμε γιὰ τὴν πατρότητά του ἢ γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς πληροφορίας του.

Τὴν πληροφορία αὐτὴ ὅμως τοῦ Χαλκοκονδύλη τὴ συμπληρώνει ἀργότερα τὸ Μεγάλο Χρονικὸ (Majus) τοῦ Φραντζῆ, ποὺ ὄχι μόνο βεβαιώνει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος πούλησε τὴ Θεσσαλονίκη, μὰ ὁρίζει καὶ τὸ χρηματικὸ ποσὸ ποὺ τοῦ ἔδωσαν οἱ Βενετσιάνοι: 50 χιλιάδες χρυσὰ δουκάτα[1]. Ἔτσι στὴν πληροφορία τοῦ Χαλκοκονδύλη «οὐ πολλοῦ τινος», πρόσθεσαν τώρα καὶ τὸ συγκεκριμένο ἀριθμὸ 50 χ ι λ ι ά δ ε ς καὶ τὸ εἶδος τοῦ νομίσματος, χ ρ υ σ ὰ δ ο υ κ ά τ α, κι ἔτσι ἔχουμε ὁλοκληρωμένον πιὰ τὸν πυρήνα τῆς πληροφορίας γιὰ τὸ πούλημα τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὸ Μικρὸ Χρονικὸ (Minus) τοῦ Φραντζῆ, ποὺ εἶναι ἔργο του αὐθεντικό, δὲ μιλάει γιὰ τὸ πούλημα τῆς Θεσσαλονίκης, γιατὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲ συνδέεται μὲ τὴν προσωπική του δράση. Ὁ ἴδιος δὲν ἔγραψε ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως ἄλλοι σύγχρονοί του ἱστορικοί, μὰ ἕνα προσωπικὸ Ἡμερολόγιο μὲ τὶς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὴ διπλωματική του δραστηριότητα στὴν ὑπηρεσία τῶν δυὸ τελευταίων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Γιαυτὸ καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα γεγονότα ποὺ συνθέτουν τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου δὲ γράφει παρὰ μόνο ὅ,τι εἶναι βίωμά του. Γιὰ τὴν ἴδια αἰτία δὲν ἔγραψε καὶ γιὰ τὸ πούλημα τῆς Σπάρτης. Ἡ σιωπή του λοιπὸν γιὰ τὸ πούλημα τῆς Θεσσαλονίκης δὲ μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ κλονίση τὴν ἀνάλογη εἴδηση τοῦ Χαλκοκονδύλη. Ἂν θυμηθοῦμε κιόλας πὼς ὁ Φραντζῆς πέθανε στὸ τέλος περίπου τοῦ 1478 καὶ πὼς ὁ κώδικας Taurinensis B II 20, ὅπου βρίσκουμε τὴν εἴδηση γιὰ τὶς 50 χιλιάδες χρυσὰ δουκάτα εἶναι τοῦ 1577, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ εἴδηση αὐτὴ κυκλοφόρησε μέσα στὸν πρῶτο αἰώνα ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε[2].

Ἕνας ἄλλος ἱστορικὸς σύγχρονος περίπου μὲ αὐτὰ τὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Θεόδωρος Σπανδογίνος, Κωνσταντινουπολίτης ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ γενιὰ τῶν αὐτοκρατόρων Καντακουζηνῶν, στὸ ἱστορικό του ἔργο γιὰ τοὺς Τούρκους, μιλάει κι αὐτὸς γιὰ οἰκονομικὴ συναλλαγὴ ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο καὶ τοὺς Βενετσιάνους, μὰ διηγιέται κάπως διαφορετικὰ τὸ γεγονός. Ὁ Σπανδογίνος δηλαδὴ γράφει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος ὑποσχέθηκε

1. Φ ρ α ν τ ζ ῆ ς, ἔκδ. G r e c u, 260, 23-24.

2. Ι. Χ α σ ι ώ τ η ς, Μακάριος, Θεόδωρος καὶ Νικηφόρος οἱ Μελισσηνοὶ (Μελισσουργοί), Θεσσαλονίκη 1966, σ. 173.

στοὺς Βενετσιάνους νὰ τοὺς δώσει τὴ Θεσσαλονίκη, ἂν τοῦ ἔδιναν αὐτοὶ σὰν ἀντάλλαγμα τὰ ἔσοδα τοῦ Treviso ὅσο θὰ ζοῦσε[1]. Ἂν ἡ πληροφορία αὐτὴ τοῦ Σπανδογίνου δὲν εἶναι ἔτσι, ὅπως τὴ συναντοῦμε στὸ ἔργο του, συμφωνεῖ ὡστόσο μὲ τὶς ἀνάλογες προτάσεις ποὺ ἔκαμε ἡ Βενετσιάνικη Γερουσία στὸν Ἀνδρόνικο γιὰ χρονιάτικη οἰκονομικὴ ἀποζημίωση.

Ὁ κώδικας τέλος 161 τῆς Χίου λέει πώς, γιὰ νὰ πουλήσει ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους, τὸν παρακίνησε τὸ ἀρχοντολόι της, γιατὶ δὲν ἤθελε νὰ πέσει στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Αὐτὸ εἶναι πολὺ πιθανό, ἂν θυμηθοῦμε πόσο φρόντισαν γιὰ τοὺς εὐγενεῖς οἱ Βενετσιάνοι, μόλις πῆραν τὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ ἴδιος κώδικας λέει ἀκόμα πὼς ὁ Ἀνδρόνικος ἀναγνώρισε τὴ Θεσσαλονίκη σὰν χτῆμα πιὰ τῶν Βενετσιάνων καὶ μὲ χρυσόβουλλο ποὺ τοὺς ἔδωσε. Ὅμως οὔτε χρυσόβουλλο οὔτε κανένα ἄλλο ἔγγραφο τοῦ Ἀνδρόνικου βρέθηκε ὡς τώρα, ποὺ νὰ ἐπαληθεύει τὸν κώδικα[2].

Ὥστε οἱ βυζαντινὲς καὶ μεταβυζαντινὲς ἑλληνικὲς ἱστορικὲς πηγὲς μιλοῦν βέβαια ἡ καθεμιὰ μὲ τὸν τρόπο της, ἀνάλογα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ μποροῦσε νὰ ἔχει γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὁ συγγραφέας τους, μιλοῦν ὅμως καὶ μὲ βεβαιότητα πὼς ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους τὴν πούλησε, δὲν τὴ χάρισε. Καὶ δὲν τοὺς μένει καμιὰ ἀμφιβολία γιαυτό.

II 1. Κοντὰ ὅμως στὶς γενικὲς αὐτὲς εἰδήσεις τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν χρονικογράφων τῆς Τουρκοκρατίας, εἰδικὰ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους, μιλοῦν οἱ Βενετσιάνικες πηγὲς καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὰ ψηφίσματα τῆς Γερουσίας. Μόνο σ' αὐτὰ μποροῦμε νὰ παρακολουθήσουμε, ἃς εἶναι καὶ δίχως ἑνότητα, τὴν πορεία τῶν συζητήσεων ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο καὶ στὴ Γερουσία[3]. Τὰ ψηφίσματα αὐτὰ εἶναι τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεών της καὶ ἀπὸ τὴν

---

1. Κ. Σ ά θ α ς, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1868, σ. 108. Ὁ Ἴ δ ι ο ς, Documents inédits, τ. 9, Paris 1890, σ. 149, 3-20. Ὁ Σάθας πιστεύει πὼς ὁ Θεόδωρος Σπαντουνὴς γεννήθηκε ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης στὴν Ἰταλία καὶ πὼς στὰ 1465 ἤτανε ἀκόμα παιδὶ (βλ. Documents inédits 9, εἰσαγωγή, IV, ὅπου μιλάει καὶ γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ἐπώνυμου ἀπὸ Σπαντουνὴς σὲ Σπανδουγίνος). Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 97. Treviso εἶναι τὸ ἀρχαῖο Tarvisium στὴ ΒΑ Ἰταλία, 30 χλμ. ἀπὸ τὴ Βενετία.

2. Ν. Κ ο σ μ ᾶ ς, Ὁ ἀνέκδοτος κώδικας 161 τῆς Χίου γιὰ τὴ σύνοδο τῆς Φλωρεντίας, τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430 καὶ τὴ μάχη τῆς Βάρνας. Εἰσαγωγὴ-κείμενο-σχόλια, Ἀθήνα 1975, σ. 18, 25α-20,28.

3. Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 34-39, 45-87, 90-92. Τὰ ψηφίσματα τῆς 7 καὶ 27 Ἰουλίου τοῦ 1423 προτίμησα νὰ τὰ παρακολουθήσω ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, ὅπως τὰ δημοσίευσε ὁ Σάθας (Βλ. S a t h a s, Documents inédits, τ. 1, Paris 1880, σ. 133, 21-139, 43 καὶ 141, 1-150, 28), γιατὶ ὁ Μέρτζιος, στὴν περίληψή τους ποὺ δημοσίευσε, παράλειψε μερικὲς εἰδήσεις μὲ βασικὴ σημασία γιὰ τὸ θέμα μας. Πρβλ. ἀκόμα καὶ F. T h i r i e t, Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie, τ. 2 (1400-1430), Paris 1959, ἀρ. 1895, 2149.

ἄποψη αὐτή, σὰν ἐπίσημα ἔγγραφα, ἔχουν τὸ ἀνάλογο κύρος τους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἀντιρρήσεις ποὺ μποροῦμε νὰ ἔχουμε γι' αὐτό.

Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ψηφίσματα αὐτὰ μόνο δυὸ φωτίζουν ἄμεσα τὸ πρόβλημά μας[1]. Ἔτσι ἀπὸ τὸ ψήφισμα τῆς 7 Ἰουλίου μαθαίνουμε πὼς ὁ Ἀνδρόνικος, ἐπειδὴ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὴ Θεσσαλονίκη τὴν πολιορκοῦσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ κιντύνευε νὰ τὴν πάρουν, ἔστειλε μὲ δυὸ ἀπεσταλμένους του ἐπιστολὲς στὴ Βενετσιάνικη Διοίκηση τῆς Εὔβοιας καὶ τῆς πρότεινε ἀπὸ μέρος του καὶ ἀπὸ μέρος ὅλων τῶν Θεσσαλονικιῶν νὰ δώσει τὴ Θεσσαλονίκη στὴ Βενετιὰ μὲ τρεῖς ὅρους: α) νὰ διοικιέται σύμφωνα μὲ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμά της, β) οἱ Θεσσαλονικιοὶ νὰ κρατήσουν τὰ δικαιώματά τους καὶ τὶς ἐξουσίες τους καὶ γ) νὰ εἶναι ἐλεύθεροι νὰ μείνουν ἢ νὰ φύγουν[2].

---

1. Sathas, Documents inédits, τ. 1, σ. 133, 21-139, 43 καὶ σ. 141, 1-150, 29. Thiriet, Régestes des délibérations, 2, ἀρ. 1892 καὶ 1898.

2. Τοὺς ἴδιους ὅρους τὸ ψήφισμα τῆς 27 Ἰουλίου τοὺς παραλλάζει κάπως καὶ βάζει γιὰ δεύτερο ὅρο, ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ κληρικοὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν περιουσία τους καὶ γιὰ τρίτον, οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ λαὸς ἂν θέλουν νὰ φύγουν, θὰ μποροῦν νὰ πουλοῦν τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ νὰ φεύγουν δίχως νὰ τοὺς ἐμποδίζει κανέναν. Αὐτὸ τὸ βλέπουμε στὶς ἐντολὲς ποὺ ἔδωσε ἡ Γερουσία στοὺς πρεβεδούρους της ποὺ θὰ πήγαιναν νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη:

«Cum regimen nostrum Nigropontis per literas suas datas die secundo mensis Junii elapsi scripserit nostro dominio habuisse literas a domino Despoto Salonichi, quarum copiam nobis miserunt per quas literas idem dominus Despotus offert dare nostro dominio terram Sasonichi cum voluntate omnium civium terre predicte, et ultra continentiam literarum predictarum dictum regimen Nigropontis misi ad presentiam nostram Andream de Neapoli fidelem nostrum et civem Nigropontis qui nobis exposuit ex parte dicti regiminis quod cum literis domini Despoti venerunt Nigropontem duo sui ambassiatores offerentes civitatem predictam Salonichi et parte dicti domini Despoti cum voluntate omnium civium dicte terre dare libere nostro dominio petentes solum tria, primum quod nostrum dominium velit dicte comunitati observare statuta et consuetudines suas et quod secundum dicta sua statuta et consuetudines regantur, secundum quod suus archiepiscopus et alii sui clerici eis confirmentur et permittantur in suo archiepiscopatu et beneficiis stare, tercium quod nobiles et cives Salonichi si vellent de dicta civitate recedere et ad loca nostra vel alio ire habitatum possint bona sua vendere, et quo eis placuerit ire habitatum sine contradictione» (Sathas, Documents inédits, τ. 1, 137, 32-138, 4).

Ἡ Γερουσία ἔγραψε ἐπίσης καὶ στὸ βάυλο στὴν Κωνσταντινούπολη νὰ παρουσιαστεῖ στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Η' τὸν Παλαιολόγο καὶ νὰ τοῦ ἐξηγήσει, ποιοὶ λόγοι τὴν ἀνάγκασαν νὰ δεχτεῖ τὴν πρόταση τοῦ Ἀνδρόνικου, γιὰ νὰ πάρει τὴ Θεσσαλονίκη:

«Baiulo autem Constantinopolis scribatur in hac forma.

Scribimus et mandamus vobis cum nostris consiliis regatorum et additionis quod recepto presenti mandato comparere debeatis cum nostris literis credulitatis, quas vobis mittimus, presentibus introclusas ad presentiam Serenissimi Domini Imperatoris in casu quo sit convalescentia et quando non comparere debeatis ad presentiam filii sui, et facta fraterna et amicabili salutatione et oblatione cum verbis pertinentibus et necessariis, sicut honori suo et nostro videbitis convenire, debeatis dicere et exponere quod per literas scriptas et solennes ambas-

2. Τὸ περιεχόμενο αὐτὸ τῆς ἀναφορᾶς τῆς Διοίκησης καὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀνδρόνικου τὰ βεβαίωσε καὶ προφορικὰ ὁ πιστὸς πράκτορας τῆς Γερουσίας Ἀνδρέας Ναυπλιώτης, ποὺ ἔφερε καὶ τὴν ἀλληλογραφία[1]. Ὅλ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ λέει βέβαια τὸ ψήφισμα τῆς 7 Ἰουλίου, λείπει ὅμως ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀναφορὰ τῆς Διοίκησης καὶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Ἀνδρόνικου ἢ τὰ ἀντίγραφά τους. Λείπει ἀκόμα καὶ ὅποιο ἄλλο σχετικὸ κείμενο μὲ τὴν ἀλληλογραφία αὐτὴ ποὺ θὰ ἐπαλήθευε τὸ περιεχόμενο τῆς ἀναφορᾶς. Τέλος δὲν ἔχουμε κανένα κείμενο μὲ τοὺς ὅρους καὶ τὶς συμβάσεις ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τῆς Κοινότητας μὲ τοὺς Βενετσιάνους πρεβεδούρους ποὺ πῆγαν νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη[2]. Μὰ καὶ

---

siatores missos per illustrem dominum Despotum Salonichi notro regimini Nigropontis, idem dominus Despotus cum magna instantia requisivit ut, considerata oppressione ipsius civitatis, placeret dicto regimini velle accipere et acceptare, predictam civitatem Salonichi nomine nostri dominii quam nostro dominio dabat de bona voluntate sua et omnium civium dicte terre et volebat ipsam potius pervenire ad manus Turchorum, qua informatione habita et significata nobis per dictum nostrum regimen Nigropontis, dominatio nostra considerans inconvenientia existentia et que secutura erant si dicta civitas pervenisset in manibus Turchorum ut perventura erat, non ambitione dominii, sed pro honore sue Serenitatis et christianitatis misit ad accipiendum et acceptandum civitatem predictam tenendo certe facere rem gratam et acceptam sue Maiestati et utilem et comodam eius Imperio, (S a t h a s, Documents inédits, 1,134, 24-42· πρβλ. καὶ 139, 13-33).Τὴ συμφωνία Θεσσαλονικιῶν καὶ Βενετσιάνων ὁ Δούκας τὴ δίνει κάπως ἀλλιῶς· ἀντιγράφω ἐδῶ τὴν ὑπόσχεση τῶν Βενετσιάνων πὼς «Αὐτοὶ δὲ οἱ Βενέτικοι ἀσπασίως τὴν ἀγγελίαν δεξάμενοι τοῦ παραδοῦναι τὴν Θεσσαλονίκην αὐτοὺς συνέθεντο τοῦ φυλάξαι καὶ θρέψαι καὶ εὐτυχίσαι τὴν πόλιν καὶ εἰς δευτέραν Βενετίαν μετασχηματίσαι· καὶ αὐτοὶ οἱ Θεσσαλονικαῖοι ἔστερξαν τοῦ εἶναι πιστοὶ ἐν τῇ κοινότητι τῶν Βενετίκων ὥσπερ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῇ Βενετίᾳ καὶ γεννηθέντας καὶ τραφέντας» (Δ ο ύ κ α ς, ἔκδ. V. G r e c u, Bucureşti 1958, 247, 17-21).

1. S a t h a s, Documents inédits, τ. 1, σ. 136, 15-16.

2. «Ἐπειδὴ εἰς τὰς συμβάσεις, αἵτινες συνωμολογήθησαν κατὰ τὴν παράδοση τῆς Θεσσαλονίκης μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἀντιπροσώπων Santo Venerio καὶ Nicolao Giorgio ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν πληρεξουσίων τοῦ Δεσπότου καὶ τῆς πόλεως τῆς Θεσσαλονίκης...» (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, 61). Ὁ κώδικας Morosini ὡστόσο μιλώντας γιὰ τοὺς ὅρους αὐτοὺς λέει πὼς «ἐκρατήθη ἔγγραφος σημείωσίς» τους (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 43).

Ἀλλὰ οἱ πρεβεδοῦροι τους κανέναν ἀπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς δὲ σεβάστηκαν. Ἔτσι γιὰ τὸ 2ο ὅρο βλέπε τὸ 12 αἴτημα τῆς 2ης ἀντιπροσωπίας τῆς Κοινότητας στὴ Γερουσία (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 76-77) καὶ τὸ 15 (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 79). Γιὰ τὸν 3ο ὅρο βλέπε τὸ 1ο αἴτημα τῆς ἴδιας ἀντιπροσωπίας (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 72-73) καὶ αἴτημα 14 (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 78).

Γιαυτὸ καὶ ἡ Κοινότητα στὸ διάστημα τῆς ἐφτάχρονης Βενετσιανοκρατίας ἀναγκάστηκε νὰ στείλει δυὸ ἀντιπροσωπίες της, μιὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1425 καὶ μία τὸ καλοκαίρι τοῦ 1429, στὴ Βενετιά, γιὰ νὰ κάμει τὰ παράπονά της στὴ Γερουσία, πὼς οἱ πρεβεδοῦροι της δὲ φυλάγουν καμιὰ ἀπὸ τὶς συμφωνίες τους ἐκεῖνες ποὺ ἔκαμαν, ὅταν τοὺς παράδινε τὴν πολιτεία της. Καὶ ἴσια-ἴσια μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία ἡ Γερουσία ἀναγκάστηκε νὰ δεχτεῖ

κάτι ἄλλο: κανένα ψήφισμα ἢ ἄλλο ἔγγραφο, ἀπ' ὅσα ἔχουμε σήμερα, δὲ βεβαιώνει τὴ συμφωνία ἀνάμεσα στὸν 'Ανδρόνικο καὶ τὴ Γερουσία, γιὰ νὰ ξέρουμε ὅλα τὰ καθέκαστα γιὰ τὴ συμφωνία αὐτή, μὰ καὶ ὅ,τι ἔχουμε δὲν παρουσιάζει καμιὰν ἑνότητα στὶς συνεννοήσεις αὐτές[1]. Ἔτσι ὅλες οἱ πληροφορίες τοῦ ψηφίσματος τῆς 7 'Ιουλίου γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη εἶναι ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τῆς Διοίκησης τῆς Εὔβοιας. Ὡς ποιὸ βαθμὸ ὡστόσο τὸ ψήφισμα αὐτὸ ἐκφράζει μὲ ἀντικειμενικότητα τὸ πνεῦμα τῆς ἀναφορᾶς, δὲ μποροῦμε νὰ ξέρουμε. Ὅμως ἔτσι κι ἀλλιῶς οἱ πληροφορίες του εἶναι ἔμμεσες καὶ αὐτὸ εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα ποὺ καθορίζει καὶ τὸ βαθμὸ τῆς ἀξιοπιστίας του.

3. Ὅταν ἔφτανε στὴ Γερουσία ἡ ἀναφορὰ τῆς Διοίκησης τῆς Εὔβοιας μὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ 'Ανδρόνικου, ἡ Βενετιὰ βρισκόταν μπλεγμένη σ' ἕναν σκληρὸ κι ἀτέλειωτο πόλεμο γιὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου[2]. Στὸ μεταξύ, μόλις στὰ 1419, ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς καὶ μεγάλες δυσκολίες κατάφεραν νὰ εἰρηνέψουν μὲ τοὺς Τούρκους κι ἕνα μέρος τῆς Γερουσίας δὲν ἤθελε οὔτε ν' ἀκούσει γιὰ πόλεμο στὴν 'Ανατολή. Ἕνα ἄλλο μέρος ὅμως εἶχε τὴ γνώμη πὼς ἔπρεπε νὰ δώσουν στοὺς Τούρκους ἕνα τόσο γερὸ χτύ-

---

ὁρισμένα παράπονα τῆς Κοινότητας καὶ νὰ μιλήσει γιὰ προνόμια ποὺ εἶχε συμφωνήσει μὲ τοὺς πρεβεδούρους της, ἀλλὰ περιορίζεται σὲ γενικότητες καὶ ἀοριστίες μὲ ἐκφράσεις δυνητικές. Πρβλ. ἀκόμα, «Ἡμεῖς Φραγκίσκος Φόσκαρη...ἀκούσαντες τὰ ἄρθρα τῆς συμβάσεως...», «...Τὰς γνωστὰς χάριτας ἤτοι συμφωνίας καὶ συμβάσεις...» (Ψήφισμα τῆς 7 'Ιουλίου τοῦ 1425 (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 47). «Τὰ διατάγματα καὶ αἱ συμβάσεις αἱ γενόμεναι μεταξὺ τῆς ἡμετέρας Αὐθεντίας καὶ τῶν ὑμετέρων ὑπηκόων Θεσσαλονικέων...» (ψήφισμα τῆς 14 'Ιουλίου τοῦ 1429, Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 72). Δηλαδὴ οὔτε ὡς τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1425 ἄκουσε τίποτε ἡ Γερουσία οὔτε ὡς τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1429 εἶδε πουθενὰ γραμμένες τὶς συμβάσεις τῶν πρεβεδούρων της μὲ τὴν Κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης.

1. Ὁ Μέρτζιος ἀνθολογώντας τὰ μνημεῖα τῆς μακεδονικῆς ἱστορίας ἀπὸ τὰ κρατικὰ 'Αρχεῖα τῆς Βενετίας φαίνεται πὼς τὰ διάλεξε καὶ τὰ δημοσίευσε μὲ πολὺ στενὰ ἀτομικὸ κριτήριο καὶ δὲ δημοσίευσε ὅ,τι σχετικὸ μὲ τὴ Μακεδονία βρῆκε σ' αὐτά. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁδηγοῦν τὰ τόσα κενὰ ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκλογή τους, ἡ φροντίδα του νὰ παρουσιάζει τοὺς Βενετσιάνους σὰν «προστάτες» τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πὼς τονίζει χαρακτηριστικὰ τὰ ἔξοδα ποὺ ἔκαμαν οἱ Βενετσιάνοι γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ μάλιστα σὲ εἰδικὸ ὑπότιτλο (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 98-99), ἐνῶ δὲ μιλάει καθόλου γιὰ τὰ ἔσοδα. Τὰ ψηφίσματα ὡστόσο τῆς Γερουσίας ἀπὸ τὶς 7 'Ιουλίου τοῦ 1425 καὶ ἀπὸ τὶς 14 'Ιουλίου τοῦ 1429 μιλοῦν συχνὰ γιὰ τὰ ἔσοδα τῆς Θεσσαλονίκης. 'Από τὰ ἔσοδα αὐτὰ ἔταξαν στὸν 'Ανδρόνικο 20-40 χιλιάδες ἄσπρα τὸ χρόνο καὶ ἀπ' αὐτὰ κοντὰ στὰ ἄλλα, ἔδιναν καὶ πλούσια δῶρα καὶ ἄλλα δοσίματα στοὺς Τούρκους (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 38, 45 κ.ἄ.). Γενικὰ τὸ ἱστορικὸ ὑλικὸ ποὺ δημοσιεύει ὁ Μέρτζιος γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους εἶναι ἀποσπασματικὸ καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ σχηματίσουμε καθαρὴ τὴν εἰκόνα του. 'Αλλὰ καὶ οἱ περιλήψεις του, ὅπου ὑπάρχουν, παρουσιάζουν μερικὲς φορὲς ἀσάφειες.

2. M a n f r o n i, La marina veneziana, σ. 5-6.

πημα, ὥστε νὰ μὴ μπορέσουν νὰ συνέρθουν εὔκολα καὶ νὰ τοὺς ἀφήσουν ἥσυχους γιὰ χρόνια.

Οἱ Βενετσιάνοι ἤθελαν βέβαια τὴ Θεσσαλονίκη, μὰ ὄχι καὶ νὰ μπλέξουν σὲ πολεμικὲς περιπέτειες μὲ τοὺς Τούρκους ἐδῶ στὴν Ἀνατολή. Ἔπειτα οἱ φιλικὲς σχέσεις μαζί τους ἐξυπηρετοῦσαν πολὺ καλύτερα τὰ συμφέροντά τους. Μὰ ταυτόχρονα δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν καὶ τὴν εὐκαιρία νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη. Δίλημμα σκληρό.

Αὐτὲς λοιπὸν οἱ ἐσωταξικὲς ἀντιθέσεις τῆς Γερουσίας ποὺ ἀντανακλοῦσαν τὰ συμφέροντά τους, στὸν πολιτικὸ τομέα, καθορίζουν καὶ τὸν προσανατολισμὸ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Δημοκρατίας.

Σὲ ζητήματα ὡστόσο ποὺ εἶχαν γενικότερη σημασία, ἡ Γερουσία δὲ διαφωνοῦσε. Κι ἐπειδὴ ἡ Θεσσαλονίκη τοὺς ἦταν πολύτιμη γιὰ κέντρο ἐμπορικὸ καὶ πολεμικὸ καὶ πολὺ περισσότερο τώρα ποὺ στὴν Ἀνατολὴ ὁ κίντυνος ἀπὸ τοὺς Τούρκους μεγάλωνε ὁλοένα καὶ περισσότερο, ἡ Γερουσία τὴν ἤθελε ἔτσι κι ἀλλιῶς μὲ ὅλες τὶς μικρότερες διαφορές της[1].

Ἀπὸ τὸ λιμάνι της θὰ ἐμπορεύονταν ἄνετα μὲ τὸ βόρειο Αἰγαῖο καὶ μὲ τὰ Βαλκάνια. Ἔπειτα θὰ μποροῦσαν νὰ ἐπικοινωνοῦν ἀνενόχλητα καὶ μὲ τὶς πιὸ μακρινὲς ἀποικίες τους καὶ νὰ φτάνουν ὡς τὸ Ἀζώφ[2]. Δὲν πρέπει

---

1. Ὅπως δείχνουν τὰ ψηφίσματα τῆς Γερουσίας γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, αὐτοὶ ποὺ διαφωνοῦσαν μέσα στὴ Γερουσία ἤτανε πάντα λίγοι ἢ πολὺ λίγοι (βλ. S a t h a s, Documents inédits, τ. 1, σ. 135, 28-30, σ. 139, 43, σ. 140, 25-27, σ. 150, 26-28 κ.λ.). Αὐτὲς ὡστόσο οἱ διαφωνίες ποὺ παρατηροῦμε μέσα στὴ Γερουσία δὲν ἐκφράζουν παρὰ τὰ εἰδικὰ κομματικά της συμφέροντα. Αὐτὲς οἱ διαφωνίες της ὅμως εἶναι καὶ ἡ πιὸ βασικὴ ὀργανική της ἀδυναμία κι ἕνας ἄλλος λόγος ποὺ καθορίζει καὶ τὸ βαθμὸ τῆς ἀξιοπιστίας τῶν ψηφισμάτων της. Εἶναι ἀμφίβολο ἂν ὁ δόγης τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔφερνε ὅλα τὰ ζητήματα στὶς συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας, ὅταν μερικὰ μποροῦσε νὰ τὰ κρύψει. Σ' αὐτὴ τὴν αἰτία πρέπει ν' ἀποδώσουμε καὶ τὴν ἀοριστία καὶ ἀσάφεια ποὺ παρουσιάζει μερικὲς φορὲς καὶ ἡ διατύπωση τῶν νοημάτων τους, ὅπως τὸ βλέπουμε στὰ ψηφίσματα τῆς 7 Ἰουλίου τοῦ 1425 καὶ τῆς 14 Ἰουλίου τοῦ 1429. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ πιθανό. Ἴσως γιὰ τὴν ἴδια αἰτία νὰ λείπουν ἀπ' αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ θὰ φώτιζαν καλύτερα τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους καὶ θὰ τοὺς ἔδιναν ἕνα ἀναμφισβήτητο κύρος.

2. Μ. Λ ά σ κ α ρ ι, Ναοὶ καὶ Μοναὶ τὸ 1405 εἰς τὸ Ὁδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἰγνατίου, Τόμος Ἀρμενοπούλου, ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἐξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1945), Θεσσαλονίκη 1952, Ἐπίμετρον Θεσσαλονίκη-Τάνα, σ. 331-340. Γιὰ τὶς ἐμπορικὲς σχέσεις τῆς Βενετιᾶς μὲ τὴ Θεσσαλονίκη βλ. F. T h i r i e t, Les Vénitiens à Thessalonique dans la première moitié du XIV siècle «Byzantion» 22 (1952), 323-332. Ὁ Ἴ δ ι ο ς, Délibérations des assemblées Vénitiennes concernant la Romanie, τ. 1, Paris 1966, σ. 1160-1363, ἀρ. 214, 327, 346, 354, 376, 400, 434, 440, 445, 453, 698.

Γιὰ τὸν οἰκονομικὸ ρόλο τῆς Θεσσαλονίκης στὰ χρόνια τὰ βυζαντινὰ ὡς τὴν τελευταία της ἐποχὴ βλέπε O. T a f r a l i, Thessalonique au quatorzième siècle, Paris 1913, σ. 97-129. Γ. Κ ο ρ δ ά τ ο ς, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τ. 2, Ἀθήνα 1960, σ. 245-254. Σ. Λ ά μ π ρ ο ς, Τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ Βενετικὸν Προξενεῖον καὶ τὸ μετὰ τῆς Μακεδονίας ἐμπόριον τῶν Βενετῶν, «Νέος Ἑλληνομνήμων» 8 (1911) 206.

ἀκόμα νὰ ξεχνοῦμε πὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ ἐμπορικὲς γαλέρες τῆς Βενετιᾶς ὄργωναν σὰ δική τους θάλασσα ὅλη τὴ Μεσόγειο καὶ τὸ ἐμπορό της εἶχε παγκόσμιο χαρακτήρα. Τὴν εἰκόνα τῆς ἐμπορικῆς της δραστηριότητας στὴ Μεσόγειο ζωηρὴ κι ἐκφραστικὴ τὴ δίνει ὁ Χαλκοκονδύλης. Αὐτὸς λοιπὸν λέει πὼς οἱ Βενετσιάνοι γιὰ τὶς ἐμπορικές τους συναλλαγὲς ἔφταναν ὡς τὴν Αἴγυπτο, στὴ Λιβύη, στὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, στὰ Βρετανικὰ νησιὰ καὶ πίσω πάλι στὴ Συρία καὶ ἀπὸ κεῖ ὡς τὸν Τάναη[1].

Ἔπειτα οἱ Βενετσιάνοι, κοντὰ στὰ ἄλλα ποὺ θὰ τοὺς πρόσφερε ἡ Θεσσαλονίκη, λογάριαζαν πολὺ καὶ τὰ ἔσοδά της[2]. Ἴσως νὰ πίστευαν κιόλας

---

1. «...καὶ ἰδίᾳ κατ' ἐνιαυτὸν τὰς δέκα τριήρεις, ἃς ἐπιπέμπουσιν ἔτους ἑκάστου ἔστε τὸν Ἰόνιον καὶ ἐς τὸ Αἰγαῖον τῶν νεῶν αὐτῶν, αἳ ἐπὶ ἐμπορίαν ἀφικνοῦνται ἐπὶ Αἴγυπτον καὶ Λιβύην καὶ ὠκεανὸν καὶ Εὔξεινον πόντον. καὶ καθαιροῦντες τὸ λῃστρικόν, ὅποι ἂν περιτύχωσιν, αἱ δέκα αὗται τριήρεις διατρίβουσιν ὅλον ἐνιαυτόν, ἐς ὅπερ αἱ δέκα ἀφικνούμεναι ἀπαλλάττουσι ταύτας τῆς φυλακῆς. ἐπιπέμπουσι δὲ καὶ τριήρεις ἐπὶ ἐμπορίαν ἡ πόλις, ἐξωνουμένων τῶν πολιτῶν ταύτας, ἔστε Ἀλεξάνδρειαν καὶ Συρίαν καὶ Τάναϊν καὶ ἐς τὰς Βρετανικὰς νήσους καὶ ἐς τὴν Λιβύην. εἴησαν δ' ἂν αἱ τριήρεις αὗται δύο καὶ εἴκοσι, μείζους τῶν ἄλλων τριήρεων, ἅτε ἐπὶ ἐμπορίαν κατεσκευασμέναι. νομίζεται δ' αὐτοῖς ἐφ' ἑκάστης νεὼς καὶ παῖδας συγκλητικῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν ἀφικνεῖσθαι, μεμισθωμένους καὶ τούτους σὺν τῇ νηὶ ἐπὶ τὴν ἐμπορίαν». (Χ α λ κ ο κ ο ν δ ύ λ η ς, ἔκδ. D a r k ó, I, 186, 10-24. Γενικότερα γιὰ τὴ Βενετιὰ βλ. W i l l i a m H. Mc N e i l l e, Venice the Hinge of Europe 1081-1797, Chicago and London 1974. Καὶ ὁ Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, (Μνημεῖα, σ. 49, 57, 63, 74, 82, 86) καὶ ὁ T h i r i e t (Régestes des délibérations, 2 (1400-1430), ἀρ. 1919· πρβλ. καὶ N. J o r g a, Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle, 1, Paris 1899, σ. 351-2) τονίζουν προπάντων τὰ ἔξοδα ποὺ ἔκαμαν οἱ Βενετσιάνοι γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη. Ἀλλὰ τὰ ἔξοδα αὐτὰ τὰ βασίζουν σὲ στοιχεῖα ποὺ δίνουν οἱ βενετσιάνικοι κώδικες. Οἱ κώδικες αὐτοὶ ὡστόσο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀξιοπιστία τους, τὶς σχετικὲς πληροφορίες δὲν τὶς στηρίζουν σὲ σίγουρες εἰδήσεις. Αὐτὸ βεβαιώνουν ἐξάλλου καὶ οἱ μεγάλες διαφορὲς στὰ ποσὰ ποὺ δίνει ὁ καθένας τους. Ἔτσι ὁ κώδικας M o r o s i n i ἀνεβάζει τὰ ἔξοδα σὲ 740.000 δουκάτα, ὁ S a n u t o σὲ 700.000, ὁ Z a n c a r u o l a σὲ 502.000,ὁ κώδικας 9611 τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης σὲ 300.000 καὶ τὸ Χρονικὸ ποὺ βρίσκεται στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Δρέσδης σὲ 200.000 (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 98-99). Εἶναι φυσικὸ οἱ Βενετσιάνοι νὰ ἔχουν τὰ ἔξοδά τους γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπως εἶχαν καὶ γιὰ κάθε ἄλλη τους ἀποικία. Μὰ τὰ ἔξοδα ποὺ λένε πὼς ἔκαμαν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη δὲν εἶναι μόνο γι' αὐτήν. Εἶναι ἔξοδα καὶ γιὰ τὶς ἄλλες ἀποικίες τους ἐδῶ στὸ Αἰγαῖο, γιατὶ ἔπρεπε καὶ τὸ στόλο τῆς περιοχῆς αὐτῆς νὰ συντηροῦν καὶ στοὺς μισθοφόρους τους νὰ δίνουν μισθὸ καὶ στοὺς πράχτορές τους καὶ στὶς λογῆς-λογῆς μυστικές τους ὑπηρεσίες. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνουν οἱ ἴδιοι οἱ Βενετσιάνοι, ὅταν λένε: «Ἐπειδὴ πολεμοῦμε μὲ τὸν Τοῦρκο, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουμε καὶ νὰ προστατέψουμε τὴν πολιτεία μας Θεσσαλονίκη καὶ τὶς ἄλλες ἀποικίες καὶ τὰ μέρη μας τῆς Ἀνατολῆς...» (M a n f r o n i, La marina veneziana, σ. 14, σημ. 1 ἀπὸ τὰ Senatus misti, τ. 55, σ. 80). Ἀλλὰ οἱ Βενετσιάνοι ἤτανε πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἔμποροι καὶ πρὶν πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη ἔκαμαν πολὺ καλὰ τοὺς λογαριασμούς τους. Γιαυτὸ καὶ ἂν δὲν τοὺς σύφερνε νὰ τὴν πάρουν οὔτε καὶ χάρισμα θὰ τὴ δέχουνταν.

2. Ἔπειτα δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε καὶ τὰ ἔσοδα ποὺ εἶχαν οἱ Βενετσιάνοι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη. Τὰ ψηφίσματά τους μιλοῦν συχνὰ γιὰ τὰ ἔσοδά τους αὐτὰ καὶ τὰ θυμίζει ὁ Μέρ-

πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ ξαναδώσουν ζωὴ στὸ νεκρωμένο της λιμάνι καὶ στὴν ἀγορά της καὶ νὰ ἐκμεταλλευτοῦν ὅσο γινόταν πιὸ ἐντατικὰ τὴν πλούσια περιοχή της ποὺ εἶχε κάθε εἶδος σοδειά. Ἔτσι θ' ἀντιμετώπιζαν τὰ ἔξοδα καὶ τῆς ἴδιας τῆς Θεσσαλονίκης, μὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀποικιῶν τους στὸ βόρειο Αἰγαῖο. Ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, θὰ μποροῦσαν νὰ κρατοῦν τοὺς Τούρκους καὶ ἄλλα κράτη χριστιανικὰ μακριὰ ἀπὸ τὶς ἀποικίες τους. Ἔτσι ἐξὸν ἀπὸ τὰ ἐμπορικὰ πλεονεχτήματα ποὺ τοὺς πρόσφερνε ἡ Θεσσαλονίκη, θὰ τοὺς πρόσφερνε καὶ πλεονεχτήματα στρατηγικά[1].

Ὁ Μεγάλος Λογοθέτης τῶν Πατριαρχείων Ἱέραξ συμπυκνώνοντας ἀργότερα τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον τῶν Βενετσιάνων γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη εἶπεν ἐπιγραμματικά: «Οἱ Ἐνετοὶ βουλόμενοι ἕνεκεν ἐμπορίας πόλεως τὴν περιφανῆ ταύτην τὴν πόλιν ἔχειν»[2].

Καὶ ὁ Ἱέραξ σὰν ἄνθρωπος τῶν Πατριαρχείων ἤξερε πολλὰ πράματα καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν τελευταίων βυζαντινῶν χρόνων καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία τὴ σύγχρονη, καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη καὶ ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἀλληλογραφία. Πολλὰ ὅμως ἤξερε καὶ ἀπὸ συζητήσεις τῶν παρασκηνίων.

Ἐνῶ λοιπὸν οἱ Βενετσιάνοι εἶχαν φτάσει σχεδὸν στὴν ἀπόφαση νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη, ἔπρεπε ὡστόσο νὰ ἐξακριβώσουν πρῶτα πολὺ

τζιος πολὺ συχνὰ (βλ. Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 37, 38, 39, 45, 53, 55, 58, 59, 60, 62, 66, 68, 69, 71, 81, 86. Πρβλ. ἀκόμα καὶ T h i r i e t, Régestes des délibérations, τ. 2, ἀρ. 1980). Τὰ ἔσοδα αὐτὰ ἦταν πρῶτα-πρῶτα ἀπὸ τὶς πλουτοπαραγωγικὲς πηγὲς τῆς Θεσσαλονίκης: (κάμποι, λίμνες, θάλασσα). Ἔπειτα οἱ λογῆς-λογῆς φόροι ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματα ποὺ ἔφευγαν ἢ ἔμπαιναν σ' αὐτή, ἀπὸ τοὺς Ἑβραίους, ἀπὸ τὸ ἁλάτι καὶ ἀπὸ πλῆθος ἄλλα ἐμπορεύματα. Φτάνει νὰ θυμηθοῦμε πὼς οἱ Βενετσιάνοι ἦταν πρόθυμοι, γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ δίνουν στὸν Ἀνδρόνικο ἀπὸ 20-40 χιλιάδες ἄσπρα τὸ χρόνο ἀ π ὸ τ ὰ ἔ σ ο δ ά τ η ς ποὺ θὰ περίσσευαν. Εἶχαν λοιπὸν τὰ ἔσοδά τους οἱ Βενετσιάνοι ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ περνοῦσαν πρῶτα στὰ Γενικὰ Ἔσοδα τῆς Δημοκρατίας καὶ ὅταν ὕστερα διαμόρφωναν τὸν κρατικὸ προϋπολογισμὸ καθόριζαν τὰ διάφορα κονδύλια γιὰ τὶς δαπάνε της ἀνάλογα μὲ τὶς ἀνάγκες της. Καὶ τότες εἶναι ποὺ ἡ Βενετιὰ ἔστελνε τὰ «χρηματοδέματα», ὅπως λέει ὁ Μέρτζιος, στὶς ἀποικίες της. Ὁ Μέρτζιος λοιπόν, ὅταν ὕστερ' ἀπ' ὅλ' αὐτὰ ἐπιμένει νὰ μᾶς βεβαιώνει πὼς ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῆς Θεσσαλονίκης «ὄχι μόνον δὲν ἐπερίσσευαν, ἀλλ' ἡ Βενετία ἔστελλε πολλὰ χρηματοδέματα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ πολιορκουμένου πληθυσμοῦ» (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 38, σημ. 2) δὲν ἐπιμένει παρὰ γιὰ νὰ παρουσιάζεται τὸ λιγότερο σὰν ἀπολογητὴς τῆς Βενετσιανοκρατίας στὴ Θεσσαλονίκη.

1. Φυσικὰ ἡ Θεσσαλονίκη σὰν ἕνας ἐμπορικὸς καὶ στρατιωτικὸς κόμπος βασικὸς στὴν περιοχὴ αὐτὴ τῆς Μεσογείου κράτησε τὸ ρόλο της αὐτὸ σὲ ὅλους τοὺς αἰῶνες τῆς ἱστορίας της ἀπὸ τότε ποὺ τὴν ἔχτισαν ὡς τὰ σήμερα. Ναύσταθμος, κέντρο ἐμποροβιοτεχνικὸ καὶ διαμετακομιστικὸ ἔφερνε σ' ἐπικοινωνία τὴν πλούσια ἐνδοχώρα της καὶ τὰ Βαλκάνια μὲ τὴ Μικρὰ Ἀσία, μὲ τὴν Αἴγυπτο καὶ μὲ ἄλλα ἀνάλογα κέντρα τῆς Μεσογείου.

2. Ἱ έ ρ α ξ, Μεγάλος Λογοθέτης, Χρονικὸν διὰ τὴν τῶν Τούρκων βασιλείαν, ἔκδ. Κ. Σ ά θ α ς, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 1, Βενετία 1872, σ. 256, στ. 350-359.

καλὰ τὴ γενικὴ κατάσταση ποὺ παρουσίαζε αὐτὴ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1423 καὶ ὕστερα ν' ἀποφασίσουν ὁριστικά. Γιαυτὸ καὶ ἡ Γερουσία μὲ ψήφισμά της τῆς 2 Ἰουλίου τοῦ 1423 κάλεσε τὸν εὐγενὴ Ἀλβανὸ Νταμπουάριο ποὺ «ὢν πλήρως ἐν γνώσει τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ καταστάσεως, εἶναι εἰς θέσιν νὰ πληροφορήσῃ ἐπακριβῶς τὴν Γερουσίαν»[1]. Μὲ ἄλλο ψήφισμά της πάλι τῆς 7 Ἰουλίου τοῦ 1423 κάλεσε καὶ ἄλλους τέσσερις εὐγενεῖς «οἵτινες... ἐπειδὴ εἶναι ἐνήμεροι τῆς ἐπικρατούσης ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ εἰς ἄλλα μέρη καταστάσεως, εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαφωτίσουν τὸ συμβούλιον»[2]. Ὅπως κιόλας βεβαιώνει ὁ κώδικας Morosini, καὶ γιὰ μιὰ τρίτη φορὰ ἔστειλαν στὴ Θεσσαλονίκη δυὸ ἱππότες «ἵνα ἐξετάσουν τὰ ὠφέλιμα καὶ ἀναγκαῖα πράγματα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης ἀποφάσεως»[3].

Μόνο λοιπὸν ὅταν πληροφορήθηκαν οἱ Βενετσιάνοι γιὰ τὴν πραγματικὴ κατάσταση ποὺ παρουσίαζε ἡ Θεσσαλονίκη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1423 καὶ βεβαιώθηκαν γιὰ ὅλες τὶς προϋποθέσεις ποὺ εὕρισκαν ἀπαραίτητες γιὰ νὰ τὴν πάρουν, ἔστειλαν ὕστερα τοὺς πρεβεδούρους τους μὲ ὅλες τὶς εἰδικὲς ἐντολές τους. Ἔτσι οἱ ἔρευνες αὐτὲς τῆς Γερουσίας εἶναι μία ἄλλη ἔνδειξη γιὰ τὸ οἰκονομικὸ περιεχόμενο ποὺ εἶχαν οἱ συζητήσεις της μὲ τὸν Ἀνδρόνικο.

Ἀλλὰ καὶ μ' ὅλες αὐτὲς τὶς δραστηριότητες ποὺ ἀνάπτυξε ἡ Γερουσία, γιὰ νὰ πάρει τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ μ' ὅλες τὶς ἐπιτυχίες ποὺ εἶχε στὶς συνεννοήσεις της μὲ τὸν Ἀνδρόνικο, εἶχε ὡστόσο ἀκόμα τὶς ἀμφιβολίες καὶ τὶς ἀνησυχίες της ὡς τὴν τελευταία στιγμή, μὰ τώρα ὅλ' αὐτὰ εἶχαν σχέση μὲ τὸ ἂν θὰ τοὺς τὴν ἔδινε ὁ Ἀνδρόνικος[4].

4. Στὸ ἄλλο ψήφισμα ὅμως τῆς Γερουσίας, ἀπὸ τὶς 27 Ἰουλίου τοῦ 1423, τὸν τρόπον αὐτὸν τὸν βλέπουμε ἄμεσα σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς ἐντολὲς ποὺ ἔδωσε ἡ Γερουσία στοὺς δυὸ πρεβεδούρους, ὅταν θὰ πήγαιναν νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ ἐντολὴ αὐτὴ λοιπὸν λέει:

«Sed si dictus dominus Despotus esset contentus dictam civitatem dare nostro dominio, sed vellet quod aliquid ei tribueremus pro victu suo, relinquimus in libertate vestra possendi promittere dicto domino Despoto de introitibus Salonichi qui superhabundarent ab expensis necessariis fiendis in civitate predicta singulo anno ab aspris viginti mille usque ad quadraginta mille sicut melius facere poteritis»[5].

---

1. Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 36.
2. Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 36.
3. Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 41.
4. Sathas, Documents inédits, τ. 1, 143, 35· 144, 17 κ.ἄ.
5. Sathas, Documents inedits, τ. 1, 144, 17-21. Ὁ Μέρτζιος, (Μνημεῖα 38, σημ. 1). Τὴν πρόταση αὐτὴ τῆς Γερουσίας τὴ δέχεται σὰν «καὶ ἄλλη μία ἐπίσημη ὁμολογία τῆς ἑνετικῆς γερουσίας ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἐπῆρε τίποτε, ἀφοῦ εἶχεν ἀνάγκην καὶ τῶν ἐξό-

Ἡ πληροφορία αὐτὴ εἶναι βέβαια ἡ μοναδικὴ καὶ ἡ πιὸ ἄμεση καὶ φανερὴ ποὺ ἔχουμε γιὰ τὸ πούλημα τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι ὅμως καὶ ἡ πιὸ σίγουρη, γιατὶ τὴ δίνει ἡ ἴδια ἡ Γερουσία μὲ ψήφισμά της. Γιαυτὸ καὶ ἡ πρότασή της στὸν Ἀνδρόνικο νὰ τοῦ δίνει ἀπὸ τὰ περισσευόμενα ἔσοδα τῆς Θεσσαλονίκης μιὰ χρονιάτικη ἀποζημίωση ἀπὸ 20-40 χιλιάδες ἄσπρα, γιὰ νὰ ζεῖ, ἂν τῆς δώσει τὴ Θεσσαλονίκη, σημαίνει πὼς πρέπει νὰ ἔχει γίνει κάποια σχετικὴ συζήτηση ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καὶ στοὺς Βενετσιάνους ἀπὸ πρίν. Καὶ μόνο ἔτσι θὰ ἐξηγήσουμε τὰ τόσα πᾶνε κι ἔλα τοῦ πιστοῦ πράχτορα τῆς Γερουσίας Ἀντρέα Ναυπλιώτη μὲ ἐπιστολές της στὸν Ἀνδρόνικο[1].

Μιὰ λοιπὸν καὶ ἡ σύσταση αὐτὴ τῆς Γερουσίας στοὺς πρεβεδούρους της μιλάει καθαρὰ γιὰ οἰκονομικὴ ἀποζημίωση τοῦ Ἀνδρόνικου, αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ πιὸ ἄμεση ἀπόδειξη πὼς ὁ τρόπος ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους ἤτανε μιὰ συνηθισμένη οἰκονομικὴ συναλλαγὴ ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο καὶ στὴ Γερουσία. Ἔτσι καὶ τὰ ψηφίσματα τῆς Βενετσιάνικης Γερουσίας ἐπαληθεύουν τοὺς Ἕλληνες ἱστορικούς, πὼς ὁ Ἀνδρόνικος πούλησε τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους.

III. Γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους δὲ μποροῦμε νὰ μὴ προσέξουμε καὶ κάποιες ἔμμεσες ἐνδείξεις. Τὶς δίνουν κι αὐτὲς τὰ ἴδια τὰ ψηφίσματα καὶ γιαυτὸ ἔχουν κι αὐτὲς τὸ ἀνάλογο κύρος. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ὁλοφάνερο εἶναι τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τῶν Βενετσιάνων γι' αὐτήν. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν οἱ τέσσερις καταποδιαστὲς συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη μέσα σ' ἕνα μήνα, μόλις πῆραν τὴ σχετικὴ ἀναφορὰ τῆς Διοίκησης τῆς Εὔβοιας μὲ τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀνδρόνικου.

δων διατροφῆς». Ὅταν τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 15 αἰώνα, οἱ δεσπότες τοῦ Μυστρᾶ πουλοῦν Ἄργος, Σπάρτη, τὸ Ναύπλιο πρὶν ἀπ' αὐτὲς, ἢ ἄλλοι δεσπότες πουλοῦν ἄλλες πολιτεῖες, λιμάνια ἢ νησιά, προπάντων στοὺς Βενετσιάνους, γιατὶ καὶ ὁ Ἀνδρόνικος, δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης κι αὐτός, νὰ μὴ τοὺς πουλήσει τὴ Θεσσαλονίκη; Μόνο στὴ βάση τῆς φεουδαρχικῆς ἀντίληψης πὼς οἱ χῶρες ἤτανε χτήματα τῶν λογῆς-λογῆς τοπαρχῶν, ἕνα φαινόμενο ποὺ καθιέρωσε στὸν τόπο μας, ὅπως ξέρουμε, ἡ Φραγκοκρατία, πρέπει νὰ ἰδοῦμε καὶ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους. Εἶναι κιόλας πολὺ πιθανὸ πὼς ὁ Ἀνδρόνικος μὲ τὴν πρότασή του στοὺς Βενετσιάνους πὼς τοὺς πουλοῦσε τὴ Θεσσαλονίκη νὰ ὅριζε καὶ τὴν τιμὴ ποὺ ἤθελε.

1. Φαίνεται πὼς ὁ Ἀντρέας Ναυπλιώτης μαζὶ μὲ τὶς ἐπιστολὲς τῆς Γερουσίας ἔφερνε καὶ προφορικά της μηνύματα στὸν Ἀνδρόνικο. Ὅταν ὕστερα ὁ Ναυπλιώτης γύριζε γιὰ τὴ Βενετιά, περνοῦσε καὶ ἀπὸ τὴν Εὔβοια καὶ ἀνακοίνωνε καὶ στὴ Διοίκηση τὶς συνομιλίες του. Ἔτσι τώρα ἡ Διοίκηση μέσα στὸ πλαίσιο τῶν δικαιωμάτων της, θὰ μποροῦσε νὰ ἐνεργεῖ πιὸ ἄνετα στὶς σχετικές της δραστηριότητες (S a t h a s, Documents inédits, τ. 1, 138, 13-14).

α. Ἡ καταπληκτικὴ διπλωματικὴ δραστηριότητα ποὺ ἀνάπτυξε ἡ Γερουσία, ὅπως τὸ βλέπουμε στὴν ἀλληλογραφία της μὲ τὴ Διοίκηση τῆς Εὔβοιας, ποὺ θά 'πρεπε νὰ ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν 'Ανδρόνικο, καὶ μὲ τὸ μπάυλο τῆς Κωνσταντινούπολης, ποὺ θάπρεπε καὶ αὐτὸς πάλι μὲ τὴ σειρά του νὰ κατατοπίσει τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν ἀπόφασή της νὰ δεχτεῖ τὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸν 'Ανδρόνικο[1].

Ἡ Γερουσία θὰ δικαιολογήσει τὴν ἀπόφασή της νὰ δεχτεῖ τὴν πρόταση τοῦ 'Ανδρόνικου καὶ νὰ πάρει τὴ Θεσσαλονίκη, γιατὶ τὴν παρακίνησαν αἰσθήματα χριστιανικὰ καὶ φιλανθρωπίας. Ἤθελε νὰ τὴν προστατέψει ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τὴν πολιορκοῦσαν ἀδιάκοπα καὶ κιντύνευε νὰ τὴν πάρουν, ἐνῶ ὁ λαός της πεινοῦσε, ἢ ἀπὸ ἄλλους ἐχτρούς της[2].

β. Ἡ ἀλληλογραφία τῆς Γερουσίας μὲ τὸν ἴδιο τὸν 'Ανδρόνικο μὲ εἰδικό της πράχτορα ποὺ συζητοῦσε μ' αὐτὸν καὶ προφορικὰ τὶς ἀπόψεις της[3].

Ὅλη αὐτὴ λοιπὸν ἡ διπλωματικὴ δραστηριότητα τῆς Γερουσίας δείχνει τὶς δυσκολίες ποὺ συναντοῦσαν οἱ συνεννοήσεις ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ στὸν 'Ανδρόνικο. Μιὰ ἄλλη αἰτία γι' αὐτὸ ἦταν, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Manfroni, οἱ ἀντιδράσεις ἐκείνου τοῦ τμήματος τῆς Γερουσίας ποὺ δὲν ἤτανε σύμφωνο νὰ πάρουν οἱ Βενετσιάνοι τὴ Θεσσαλονίκη[4]. 'Αλλὰ ἡ βασικότερη αἰτία πρέπει νὰ ἦταν ἡ δυσκολία νὰ συμφωνήσουν στὸ χρηματικὸ ποσὸ ποὺ ζητοῦσε ὁ 'Ανδρόνικος γιὰ ἀποζημίωσή του, ὅπως καὶ στὸν τρόπο ποὺ θὰ τοῦ τὸ ἔδιναν τὸ ποσὸ αὐτό, μὲ χρονιάτικη ἀποζημίωση ἢ ξεκοπῆς[5].

'Από τὶς συζητήσεις αὐτὲς ὡστόσο δὲν πρέπει ν' ἀποκλείσουμε καὶ τὴν προσπάθεια τῶν Βενετσιάνων νὰ ἐκμεταλλευτοῦν καὶ τὴν ἀδυναμία τοῦ 'Ανδρόνικου ν' ἀμυνθεῖ ἀποφασιστικὰ ἐνάντια στοὺς Τούρκους καὶ τὴ μεγάλη δυστυχία ποὺ βασάνιζε τὴν πολιτεία, μὰ καὶ τὴν ἀρρώστια του[6]. Γιαυτὸ καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἤτανε οἱ καλύτεροι φίλοι καὶ σύμμαχοι τῶν Βενετσιάνων, γιὰ νὰ πιέζουν τὸν 'Ανδρόνικο νὰ ὑποχωρήσει στὶς ἀξιώσεις

---

1. Sathas, Documents inédits, τ. 1, 134, 24-135, 30. Πρβλ. καὶ 139, 13-43. Πρβλ. καὶ τὶς χαρακτηριστικὲς ἐκφράσεις τοῦ ψηφίσματος γιὰ τὴν προσφορὰ τοῦ 'Ανδρόνικου: instanter rogans (Sathas, 1, 137, 11)· cum magna instantia, (Sathas, τ. 1, 134, 33· 139, 22 κ.ἄ.

2. Sathas, Documents inédits, τ. 1, 134, 1-2, 39-41· 136, 10-13 καὶ 22-23· 137, 4-31· 138, 8-10· 139, 27, 31· 141, 28· 142, 1-7, 29-30, 34, κ.ἄ.

3. Sathas, Documents inédits, τ. 1, 138, 13-14.

4. Manfroni, La marina Veneziana, σ. 7-8.

5. Ἡ τσιγκουνιὰ τῶν Βενετσιάνων, ὅπως καὶ ὅλων τῶν πλούσιων κρατῶν, εἶναι γνωστή. 'Αλλὰ γιὰ τὴν περίπτωση τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Sathas, Documents inédits, τ. 1, 144, 16-21. Manfroni, La marina veneziana, σ. 10-11.

6. Γιὰ τὴν ἀρρώστια καὶ τὸ τέλος τοῦ 'Ανδρόνικου βλ. J. Tsaras, La fin d'Andronic Paléologue, dernier despote de Thessalonique, «Revue des Études Sud-Est Européennes» 3 (1965) 419-432.

τους. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ θὰ τὴν ἀγοράσουν, οἱ Τοῦρκοι θὰ γίνουν οἱ χειρότεροι ἐχτροί τους. Καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ οἱ Βενετσιάνοι δὲ θέλησαν ἢ δὲ μπόρεσαν νὰ πιστέψουν, πρὶν πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη. Εἶχαν τὴν αὐταπάτη πὼς θὰ μποροῦσαν νὰ συμβιβαστοῦν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ τοῦτοι θὰ τοὺς τὴν ἄφηναν. Οἱ Βενετσιάνοι δηλαδὴ δὲ θέλησαν ν' ἀναλύσουν σωστὰ τὴν ἀσταμάτητη πορεία τῶν Τούρκων στὴ Μικρὰ Ἀσία, στὴ Θράκη, στὴ Μακεδονία καὶ στὰ Βαλκάνια σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση τῶν χωρῶν αὐτῶν τὴν ἐποχὴ αὐτή, μὰ ταυτόχρονα καὶ μὲ τὶς στρατηγικές τους ἀνάγκες. Γιαυτὸ καὶ μιὰ ἄλλη ἐντολὴ τῆς Γερουσίας μὲ τὸ ψήφισμά της ἀπὸ τὶς 27 Ἰουλίου τοῦ 1423 στοὺς δυὸ πρεβεδούρους της ποὺ θὰ πήγαιναν νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη ἤτανε καὶ τούτη:

Μόλις πάρουν στὴν κατοχή τους τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ὀργανώσουν τὴ διοίκησή της μὲ τὸ δικό τους τρόπο, ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ πρεβεδούρους νὰ πάει στὸ σουλτάνο Μουρὰτ τὸ Β' νὰ τοῦ ἐξηγήσει γιατί πῆραν τὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο, νὰ τὸν βεβαιώσει πὼς ἂν δὲν τὴν ἔπαιρναν αὐτοί, ὁ Ἀνδρόνικος θὰ τὴν ἔδινε σὲ ἄλλο χριστιανικὸ κράτος καὶ πὼς καὶ οἱ Βενετσιάνοι ἔχουν ὅλη τὴ θέληση νὰ τοῦ δίνουν τὰ δοσίματα ποὺ τοῦ ἔδιναν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ νὰ προσπαθήσουν μὲ κάθε τρόπο νὰ κλείσουν μαζί του εἰρήνη[1].

---

1. «Quando autem habuissetis civitatem Salonichi, et tam si unus vestrum ivisset ad Turchum quam non, et dictus Turchus sive gentes sue molestarent civitatem predictam, volumus quod posita dicta civitate sub bona custodia, unus vestrum remaneat ad gubernationem et defensionem civitatis predicte, et alius vadat cum dictis galeis vel illa maiori parte que vobis videbitur, et vadat obviam galeis nostris Romanie et ipsas associare, ita quod cum securitate redire possint, et si ille vestrum qui ivisset ad Turchum non rediisset ad Salonichium, alter qui remanserit, mittere debeat omnes dictas galeas vel illam maiorem partem, que sibi videbitur, obviam dictis galeis Romanie sub gubernatione supracomiti de Venetiis, cum mandato quod cum associaverint dictas galeas ad locum securitatis, ad vos venire debeant.

Et quia intentionis nostre est quod unus vestrum omnio vadat ad presentiam Turchi si non habuissetis civitatem Salonichi, nec illam habere possetis causis superius declaratis, volumus in casu quo baiulus noster non ivisset, nec pacem conclusisset, quod dimissis in Nigroponte peditibus vobiscum missis cum omnibus galeis quas reperietis vos habere, debeatis ambo ire cum galeis predictis usque Gallipolim vel ad alium locum congruum et habilem et unus vestrum per concordum vel per texeram, prius habito salvo conductu dicti domini Turchorum ire debeat ad presentiam Turchi, et alter remaneat ad gubernationem galearum predictarum intra strictum et extra strictum in illis locis que erunt magis secura, et magis apta, de intelligendo vos ad invicem pro possendo levare super dictis galeis illum ex vobis qui iverit ad Turchum, et pro possendo etiam ire vel mittere dictas galeas obviam galeis nostris Romanie, reducendo etiam vobis ad memoriam quod bona advertentia habeatur ad securitatem insule nostre Nigropontis, si armata Turchi esset extra.

Tu vero qui ibis ad presentiam domini Turchi debeas, presentatis nostris literis credulitatis quas tibi fecimus, exhibere, et facta amicabili salutatione et oblatione cum verbis perti-

Καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ὡστόσο, μ' ὅλη τὴ δύσκολη θέση του, δὲν ἐκμεταλλεύτηκε λιγότερο καὶ αὐτὸς τὴν ἐπιθυμία τῶν Βενετσιάνων νὰ πάρουν τὴ Θεσσαλονίκη. Γιαυτὸ καὶ στὸ τέλος ἀναγκάστηκαν νὰ συμφωνήσουν μαζί του καὶ ἴσως στὴ βάση ποὺ ἐπέμενε αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὶς προτάσεις του.

Ὅλ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ περιστατικά, ποὺ εἶναι μέρος ἀπὸ τὴ γενικότερη προσπάθεια τῶν Βενετσιάνων νὰ πάρουν ὅπως-ὅπως τὴ Θεσσαλονίκη, συνδέονται βέβαια ἔμμεσα μὲ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους, ὁδηγοῦν ὅμως μὲ μεγάλη πιθανότητα στὸ ἴδιο συμπέρασμα: πὼς ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους τὴν πούλησε.

IV 1. Μιὰ ἄλλη πηγὴ ἀπὸ βενετσιάνικες εἰδήσεις γιὰ τὸ πρόβλημά μας εἶναι καὶ τρεῖς κώδικες ποὺ τὰ σχετικά τους τμήματα τὰ μετάφρασε καὶ αὐτὰ ὁ Μέρτζιος. Οἱ κώδικες αὐτοὶ μὲ τοὺς τίτλους «Χρονικὰ» εἶναι ὁ Morosini, ὁ Jancaruola καὶ ὁ Veniera[1]. Τὶς εἰδήσεις τους τὶς παίρνουν εἴτε ἀπὸ ψηφίσματα τῆς Γερουσίας εἴτε ἀπὸ διηγήσεις προσώπων ποὺ ξέρουν κάτι γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ εἴτε ἀπὸ ἀξιωματούχους τῆς Δημοκρατίας εἴτε ἀπὸ τὴ γραφτὴ ἢ τὴν προφορικὴ παράδοση γενικά. Λίγες ὅμως εἶναι βιώματά

---

nentibus et necessariis, sicut fuerit opportunum, presentatis exeniis vobis in Venetiis consignatis, et etiam exeniis vobis missis per baiulum notrum Constantinopolis dicto domino Turchorum exponere, quod sicut scit inter excelsum genitorem suum et nostrum dominium vigebat bona amicitia et pax, et ob singularem dilectionem existentem inter dictum excelsum genitorem suum et nostrum dominium, de eius morte valde condoluimus tamquam de bono et sincero amico nostri dominii, sed sencientes excellentiam suam ad dignitarem dominii loco dicti quam patris sui ascendisse singularissimam leticiam percepimus et habemus et cum sua Excellentia congaudemus tenentes firmiter quod dilectionem et benivolentiam predictam non solum conservabit, sed per tempora de bono in melius augebit ad quam conservandam et augendam nostrum dominum est dispositum et paratum exequendo effectum hujus nostri mandati cum istis et aliis verbis que necessaria et pertinentia ad materiam tibi videbuntur, prout cognoveritis, expedire». (Sathas, Documents inédits, τ. 1, 147, 20-148, 13).

Πρβλ. καὶ «Si vero dictus dominus Turchorum recusaret tecum ad pacem venire quia accepissemus civitatem Salonichi et vellet habere in Salonicho illam conditionem quam habebat tempore Despoti super facto salis, volumus quod procures quod totum sal remaneat nostro dominio, et quando hoc obtinere non posse, sumus contenti quod condescendas quod dictus Turchus in dicta civitate habeat illam conditionem quam habebat tempore dicti salis, de qua conditione debeas te informare in Salonichio antequam vadas ad presentiam dicti Turchi, tenente dicto Turcho stratas apertas et aliter non». (Sathas, Documents inédits, τ. 1, 149, 27-34). Ἀκόμα τ. 1, 138, 9 καὶ 142, 31-32.

1. Μέρτζιος, Μνημεῖα, (Cronaca Morosini, Manoscritti della Biblioteca Marciana, No 8332, τ. II) σ. 39-41· 42-44· 90-93· 96, 98. (Cronaca Zancaruola, Manoscritti della Biblioteca Marciana, No 9575) 41-42, 99. (Croanaca Veniera, Manoscritti della Biblioteca Marciana, No 7589) σ. 44.

τους. Οἱ ἄλλες εἶναι εἰδήσεις ποὺ καλύπτουν μεγάλα χρονικὰ διαστήματα, γιατὶ στὴν οὐσία οἱ κώδικες αὐτοὶ δὲν εἶναι παρὰ λαϊκὰ χρονικὰ ποὺ τὰ συνέχιζαν καταποδιαστὰ διάφοροι συγγραφεῖς. Ὅμως ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ πηγὴ τῶν εἰδήσεών τους τὴν ἀγοραπωλησία τῆς Θεσσαλονίκης τὴ βλέπουν πρῶτα μὲ τὴ φυλετικὴ περηφάνεια τῶν εὐγενῶν Βενετσιάνων καὶ μὲ τὴν πολιτική τους τοποθέτηση. Τὸ τμῆμα ὡστόσο γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη χρονικογράφος σύγχρονος τὸ ἔγραψε μόνο στὸν κώδικα Morosini, ὅπως πιστεύει ὁ Μέρτζιος[1].

Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ περιεχόμενο τῶν κωδίκων αὐτῶν δὲν ἐκφράζει μιὰν ἄμεση ἱστορικὴ πραγματικότητα, ὅπως τὴν ἔζησαν οἱ χρονικογράφοι τους, ἡ ἀξιοπιστία τους εἶναι συνάρτηση, ἐξὸν βέβαια ἀπὸ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν πολιτική τους τοποθέτηση, καὶ τῶν πηγῶν τους. Γενικὰ παρατηροῦμε πὼς καὶ οἱ τρεῖς τους συμφωνοῦν πὼς ὁ Ἀνδρόνικος μὲ τὴ θέληση ὅλων τῶν Θεσσαλονικιῶν ἔστειλε μὲ ἀπεσταλμένους του ἐπιστολὲς στὴ Βενετσιάνικη Διοίκηση τῆς Εὔβοιας καὶ ζητοῦσε νὰ δώσει τὴ Θεσσαλονίκη στὴ Δουκικὴ Αὐθεντία τῆς Βενετιᾶς μὲ ἀντάλλαγμα ὁρισμένα κοινοτικά της προνόμια καὶ νὰ τὴν προστατέψει ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πὼς ἡ Θεσσαλονίκη πέρασε στὴν ἐξουσία τῆς Βενετιᾶς μὲ ἀπόφαση τῆς Γερουσίας της ἀπὸ τὶς 10 Ἰουλίου τοῦ 1423, πὼς οἱ Βενετσιάνοι, μόλις πῆραν τὴ Θεσσαλονίκη, ἔφεραν σιτάρι γιὰ τοὺς κατοίκους της ποὺ πεινοῦσαν, πὼς μιλοῦν γιὰ τοὺς πύργους της καὶ τὸν πληθυσμό της[2].

---

1. Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 43, σημ. 1 καὶ 95, σημ. 1. M a n f r o n i, La marina veneziana, σ. 6.

2. «...Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης τὴν 10 Ἰουλίου τοῦ 1423 περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑνετικῆς Αὐθεντίας μὲ τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον κατωτέρω θὰ ἴδητε» (κῶδιξ Z a n c a r a o l a, Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 41).

«...Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑνετικῆς Αὐθεντίας τὸ 1423 τὴν 10ην Ἰουλίου κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον:» (κῶδιξ Cronaca V e n i e r a, Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 44).

«Σήμερον, ἡμέραν Σάββατον, 10ην τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ ῥηθέντος ἔτους (1423)... ἀπεφασίσθη ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ εὐλογημένου εὐαγγελιστοῦ ἁγίου Μάρκου νὰ γίνουν ἀποδεκταὶ αἱ προτάσεις των (δηλαδὴ τῶν Θεσσαλονικιῶν)...«(Κῶδιξ M o r o s i n i, Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 40-41). Τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ποὺ δίνουν γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη εἶναι: Ὁ Z a n c a r u o l a: ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει 40 περίπου πύργους καὶ 40.000 ψυχές. Ὁ M o r o s i n i: ἔχει 60 ὡς 70 πύργους ὁλόγυρα καὶ 20-25.000 ψυχές. Ὁ Cronaca V e n i e r a: «ἔχει 40 ὡραιοτάτους πύργους καὶ πληθυσμὸν ἐκ 40.000 ψυχῶν» (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 42-44). Ὁ κώδικας M o r o s i n i γιὰ μέρα ποὺ μπῆκαν στὴ Θεσσαλονίκη οἱ πρεβεδοῦροι θέλει τὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη, μέρα τοῦ Σταυροῦ. Ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ εἶναι μᾶλλον συμβατική, γιατὶ ἤθελε ἴσως ὁ χρονικογράφος νὰ συνδέσει τὸ γεγονὸς μὲ κάποια ἐπίσημη θρησκευτικὴ μέρα (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα 43). Ὁ κώδικας Z a n c a r u o l a ὅμως ποὺ εἶναι πιὸ κατοπινὸς θέλει τὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 41), ἐνῶ ὁ S a n u t o στὸ ἔργο του « Ἡ ζωὴ τῶν δόγηδων»

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους συμπεραίνουμε πὼς καὶ οἱ τρεῖς τους ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν ἴδια ἱστορικὴ πηγὴ ἢ πὼς ὁ ἕνας ἀντιγράφει τὸν ἄλλο. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι καὶ τὸ πιὸ πιθανό, ἂν θυμηθοῦμε πὼς ἡ σύνθεσή τους παρουσιάζει καὶ χρονικὴ διαφορὰ μεταξύ τους. Οἱ Βενετσιάνικοι κώδικες λοιπὸν δὲν προσφέρουν κανένα πρόσθετο στοιχεῖο στὸ πρόβλημά μας καὶ γιαυτὸ ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ ἀξιοπιστία τους σὲ σχέση μ' αὐτό[1].

V. Ἀπὸ τοὺς κώδικες μιὰ μόνο εἴδηση μποροῦμε νὰ σχετίσουμε μὲ τὸ πούλημα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ γιὰ νὰ βεβαιώσει κι αὐτὴ τὸ γεγονὸς ἔμμεσα· εἶναι ἡ ἀκόλουθη καὶ τὴ διηγιέται ὁ κώδικας Morosini: «Δύο περίπου μῆνας μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ τοῦ καπετάνιου του καί τινων ὀπαδῶν διωργάνωσαν συνωμοσίαν, ἵνα ἐκδιώξουν τοὺς Ἑνετούς, εὑρισκόμενοι εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν πολιορκούντων Τούρκων...»[2]. Ἡ εἴδηση ξαφνιάζει, μὰ γιὰ νὰ τὴ μελετήσουμε σωστά, θὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ πρῶτα στὰ ἄλλα τὰ κείμενα: Ὁ Δούκας λέει πώς, ὅταν πῆγαν νὰ πάρουν οἱ Βενετσιάνοι τὴ Θεσσαλονίκη, τὴν ἴδια ὥρα οἱ Θεσσαλονικιοὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἔμπαζαν τὸ Βενετσιάνο δούκα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἔβγαζαν τὸ δεσπότη Ἀνδρόνικο[3]. Ἡ δεύτερη ἀντιπροσωπία τῆς Κοινότητας ποὺ πῆγε στὴ Βενετιὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1429, γιὰ νὰ ἐκφράσει τὰ παράπονά της, ζήτησε ἀπὸ τὴ Γερουσία τὰ νοίκια γιὰ τὸ παλάτι τοῦ Ἀνδρόνικου, ποὺ τὸ εἶχε πάρει γιὰ κατοικία του ὁ Βενετσιάνος δούκας ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ μπῆκε στὴ Θεσσαλονίκη, χωρὶς κὰν νὰ μιλήσει ἡ ἀντιπροσωπία αὐτὴ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀνδρόνικο[4].

(Vita dei Dogi), ὅπου στηρίζεται στὸ Χρονικὸ Morosini θέλει τὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη (Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 43, σημ. 1).

Ὁ Manfroni (La marina veneziana, σ. 6) δέχεται πὼς καὶ ὁ Μαρίνος Sanuto, ὁ νέος, στὸ βίο τῶν δόγηδων (Vita dei Dogi), ὅπως καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἄλλοι Βενετσιάνοι χρονικογράφοι γιὰ τὰ Χρονικά τους ἐκμεταλλεύτηκαν τὸ ἡμερολόγιο (il diario) τοῦ Antonio Morosini.

1. Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 95, σημ. 1. Τὸν κώδικα αὐτὸν ὁ Manfroni (La marina veneziana, σ. 6) τὸν σχολίασε γιὰ ὅλες τὶς εἰδήσεις μὲ πολὺ σεβασμὸ καὶ μὲ τὸ ἴδιο περίπου πνεῦμα τὸν μεταχειρίστηκε καὶ ὁ Μέρτζιος (Μνημεῖα, σ. 43, σημ. 1 καὶ σ. 95, σημ. 1).

2. Μέρτζιος, Μνημεῖα, 95. Manfroni, La marina veneziana, σ. 6.

3. «...ἄγουσι δοῦκαν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ εἰσάγουσιν αὐτὸν ἐντὸς καὶ ἐξάγουσι τὸν δεσπότην Ἀνδρόνικον» (Δούκας, ἔκδ. Grecu, 247, 22-23).

4. «Καθ' ὃν χρόνον ἡ ὑμετέρα Αὐθεντία παρέλαβεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν της τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ὑμέτεροι διοικηταὶ ἐπῆραν τὸ παλάτι, ποὺ ἐκάθητο ὁ Δεσπότης καὶ κατόπιν ἐπῆγε καὶ ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὸ ὁ δούξ... καὶ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕως σήμερον οἱ ὑμέτεροι διοικηταὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πληρώσουν καθόλου ἐνοίκιον» (Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 84-85). Μὲ ψήφισμά της κιόλας ἀπὸ τὶς τρεῖς τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1428 ἡ Γερουσία εἶχεν ἐξουσιοδοτήσει τὸν Παῦλο Κονταρίνη, δούκα τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ξοδέψει 50 χρυσὰ δουκάτα γιὰ νὰ τὸ ἐπιδιορθώσει (Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 84, σημ. 3).

Ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ ὅταν ἀκόμα ἤτανε δεσπότης τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως εἴδαμε, ἔλειπε συχνὰ ἀπ' αὐτή, ὅπως βεβαιώνει καὶ ψήφισμα τῆς Γερουσίας[1]. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ τὴν πούλησε, ἔφυγε πιὰ ὁριστικά. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ οἱ βυζαντινὲς καὶ οἱ βενετσιάνικες πηγὲς μιλοῦν μὲ βεβαιότητα.

Ἕνα ἄλλο ἐπιχείρημα εἶναι πὼς ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν ἄρρωστος. Ἕνας ἄρρωστος ἄνθρωπος ὅμως ποὺ ἔλειπε συχνὰ καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, μὰ ἔφυγε ὁριστικά, μόλις τὴν πούλησε, πῶς θὰ κάμει συνωμοσία καὶ νὰ γίνει κιόλας καὶ ἀρχηγός της; Καί τί περισσότερο θὰ εἶχε νὰ κερδίσει αὐτός, ἂν τὴ Θεσσαλονίκη τὴν ἔπαιρναν οἱ Τοῦρκοι καὶ ὄχι οἱ Βενετσιάνοι; Μήπως θὰ τοὺς τὴν πουλοῦσε ἢ θὰ τὸν κρατοῦσαν ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι;

Γιὰ συνωμοσία τοῦ Ἀνδρόνικου δὲ μιλάει κανένα ψήφισμα τῆς Γερουσίας. Ἂν ὁ Ἀνδρόνικος ὀργάνωνε, στ' ἀλήθεια, συνωμοσία ἐνάντια στοὺς Βενετσιάνους, τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ τὸ μεταχειριζόταν ἡ Γερουσία σὰν ἐπιχείρημα γιὰ ν' ἀντικρούσει τὰ παράπονα τῆς Κοινότητας. Μὰ οὔτε καὶ ὁ Δούκας μιλάει γιὰ συνωμοσία, ἐνῶ θὰ μποροῦσε νὰ τὴ μεταχειριστεῖ, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν τρομοκρατία τῶν Βενετσιάνων, μιὰ καὶ ἡ εἴδηση αὐτὴ δένεται ὀργανικὰ μὲ τὸ σχετικὸ τμῆμα τῆς ἱστορίας του.

Ὅλ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ κείμενα εἴτε βυζαντινὰ εἶναι εἴτε βενετσιάνικα βεβαιώνουν πὼς ὁ Ἀνδρόνικος, μόλις πούλησε τὴ Θεσσαλονίκη, ἔφυγε ἀμέσως. Οἱ εἰδήσεις ὅμως αὐτὲς γιὰ τὴν ἀρρώστια του καὶ τὴν ἀπουσία του, ἐπειδὴ μᾶς τὶς δίνουν κείμενα αὐθεντικὰ καὶ δὲ μποροῦμε ν' ἀμφισβητήσουμε τὸ κύρος τους, πείθουν πὼς ὁ Ἀνδρόνικος δὲ μπορεῖ νὰ ἔχει σχέση μὲ συνωμοσία, ὅπως θέλει ὁ κώδικας Morosini.

Ἔπειτα δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς οἱ Θεσσαλονικιοὶ εἶχανε μιὰ πλούσια δημοκρατικὴ παράδοση, ποὺ γιὰ νὰ τὴν κερδίσουν, χρειάστηκε νὰ παλέψουν μὲ πεῖσμα καὶ φανατισμὸ αἰῶνες καὶ δὲ μποροῦσαν νὰ ὑπομένουν

---

1. «Si vero dictus dominus Despotus non esset in Salonicho debeatis comparere ad presentiam illius qui eius nomine ibi esset et solicitetis dictam tenutam habere sicut vobis superius committimus, denotantes vobis quod intentionis nostre est quod vobiscum portetis literam dicti domini Despoti, quam scripsit regimini nostro Nigropontis, quam a dicto regimine requirere debeatis, ut illam si necesse fuerit, ostendere possitis, cujus copiam vobis dari fecimus pro nostra informatione». (S a t h a s, Documents inédits, τ. 1, 142, 11-16). Πρβλ. ἀκόμα: «...καὶ ἅμα οἱ Ἐνετοὶ τὴν παρέλαβον (δηλαδὴ τὴ Θεσσαλονίκη) ὁ Ἀνδρόνικος ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν...» (Σ π α ν δ ο υ γ ί ν ο ς, Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 97), ὅπως καὶ «Ἀνδρονίκῳ μὲν τήν τε Θέρμην ἐπέτρεψεν οἰκεῖν... καὶ ἐπί τινα χρόνον διαγενόμενος ἐς νόσον περιῆλθεν ἐλεφαντίασιν...» (Χ α λ κ ο κ ο ν δ ύ λ η ς, ἔκδ. D a r k ó, II, 193, 3-6). «...ἔπεσε κατὰ τύχην ἡ Θεσσαλονίκη εἰς ἕνα τῶν υἱῶν τοῦ Ἐμμανουὴλ ὀνόματι Ἀνδρόνικον δεσπότην, λεπρὸν (lazaroso)» (Σ π α ν δ ο υ γ ί ν ο ς, Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 97), κ.ἄ.

εὔκολα τὸ δεσποτισμὸ τῶν Βενετσιάνων καὶ τὴν καθημερινὴ δυστυχία ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀδιάκοπη πολιορκία. Μὰ καὶ ἡ ὑπόσχεση τῶν Βενετσιάνων πὼς θὰ ἔκαναν τὴ Θεσσαλονίκη μιὰ δεύτερη Βενετιά, ὅπως λέει ὁ Δούκας, καὶ ἡ νέα σκληρὴ πραγματικότητα, ὅπου βρέθηκαν οἱ Θεσσαλονικιοί, μόλις μπῆκαν οἱ Βενετσιάνοι, ἐρχόταν σὲ ἄμεση ἀντίθεση καὶ μὲ τὶς ὑποσχέσεις τους καὶ μὲ τὶς ἐλπίδες τὶς δικές τους[1]. Γιαυτὸ καὶ ἤτανε φυσικὸ οἱ Θεσσαλονικιοὶ νὰ ξεσηκωθοῦν ἐνάντια τους. Αὐτὸ ὅμως δὲ μποροῦσε νὰ γίνει ἀμέσως μέσα στοὺς δυὸ πρώτους μῆνες, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ κώδικας Morosini, γιατὶ οἱ Βενετσιάνοι, ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ ποὺ μπῆκαν στὴ Θεσσαλονίκη, φρόντισαν νὰ φέρουν σιτάρι καὶ ν' ἀλαφρώσουν κάπως τὴν πείνα καὶ τὴ δυστυχία τῶν Θεσσαλονικιῶν[2]. Μέσα σὲ δυὸ μῆνες λοιπὸν δὲ μποροῦσαν νὰ ὡριμάσουν οὔτε οἱ ἀντικειμενικὲς συνθῆκες οὔτε οἱ ὑποκειμενικοὶ ὅροι ποὺ θὰ δημιουργοῦσαν τὸ κατάλληλο κλίμα γιὰ συνωμοσία ἐνάντια στοὺς Βενετσιάνους. Μὰ καὶ στοὺς Βενετσιάνους δὲ σύφερνε νὰ ἐφαρμόσουν τὰ γνωστὰ τρομοκρατικά τους μέτρα ἀπὸ τὸν πρῶτο καιρὸ ποὺ μπῆκαν στὴ Θεσσαλονίκη, πρὶν καλὰ-καλὰ στεριώσουν τὴν κυριαρχία τους σ' αὐτή, δίχως σοβαρὴ αἰτία[3].

Πολὺ σημαντικὴ εἶναι καὶ ἡ εἴδηση τοῦ Σπανδογίνου πὼς «Οἱ Ἐνετοὶ ἔστειλαν ἀμέσως διοικητάς, οἱ ὁποῖοι ἐνεκαινίασαν νέον τρόπον διοικήσεως, διάφορον ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἦσαν συνηθισμένοι οἱ κάτοικοι»[4]. Ἡ εἴ-

---

1. «Αὐτοὶ δὲ οἱ Βενέτικοι...συνέθεντο τοῦ φυλάξαι καὶ θρέψαι καὶ εὐτυχίσαι τὴν πόλιν καὶ εἰς δευτέραν Βενετίαν μετασχηματίσαι· καὶ αὐτοὶ οἱ Θεσσαλονικαῖοι ἔστερξαν τοῦ εἶναι πιστοὶ ἐν τῇ κοινότητι τῶν Βενετίκων ὥσπερ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῇ Βενετίᾳ καὶ γεννηθέντας καὶ τραφέντας» (Δ ο ύ κ α ς, ἔκδ. G r e c u, 247, 17-21).

2. Ὅπως βλέπουμε στὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας ἀπὸ τὶς 7 Ἰουλίου τοῦ 1425, οἱ Βενετσιάνοι ἀνακούφισαν βέβαια καὶ τὴ φτωχολογιά, βοήθησαν ὅμως συστηματικὰ μὲ δουλειὰ καὶ ἐπιδόματα τοὺς ξεπεσμένους εὐγενεῖς (Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα, σ. 49-54, κ.ἄ.).

3. Οἱ Βενετσιάνοι φαίνεται πὼς εἶχαν ἕναν ὁρισμένο κώδικα ποὺ καθόριζε στὰ γενικὰ πλαίσια τὸ φέρσιμό τους ἀπέναντι στὶς ἀποικίες τους, ὅπως κι ἂν τὶς ἔπαιρναν. Ὁ κώδικας αὐτὸς κατοχύρωνε φυσικὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὰ συμφέροντα τῆς Βενετιᾶς ἐνάντια στὰ συμφέροντα τῶν ἀποικιῶν τους, μὲ ἑτεροδικίες, μὲ τραμπουκισμούς, μὲ ἐκβιασμοὺς καὶ μὲ ὅποια ἄλλα μέσα θὰ τρομοκρατοῦσαν καὶ θ' ἀνάγκαζαν τοὺς ὑπηκόους νὰ τοὺς τρέμουν καὶ νὰ τοὺς ὑποτάξουν γιὰ νὰ μὴ τοὺς δημιουργοῦν ζητήματα. Τὰ βασανιστήρια, οἱ δολοφονίες καὶ οἱ ἐξορίες ποὺ ἐφάρμοζαν στὴ Θεσσαλονίκη οἱ Βενετσιάνοι τὰ διηγιέται ὁ δυτικόφιλος Δούκας καὶ δὲν ἐκφράζουν παρὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ κώδικα, ποὺ οἱ Βενετσιάνοι τὸν ἐφάρμοζαν παντοῦ ἀδίσταχτοι. Πρβλ. ἀκόμα: «...μεγάλα καὶ ἀφόρητα δεινά... καὶ διὰ τὸ γενέσθαι τὴν παναθλίαν πόλιν ἐκείνην (δηλαδὴ τὴν Θεσσαλονίκην) ὑ π ὸ τ ὴ ν δ ο υ λ ω σ ύ ν η ν Φ ρ ά γ γ ω ν τ ῶ ν Β ε ν ε τ ί κ ω ν». (Βλ. S. K u g e a s, Notizbuch eines Beamten der Metropolis in Thessalonike aus dem Anfang des XV. Jahrhunderts, BZ 23 (1914-1920) 152, ἀρ. 82.

4. Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Μνημεῖα σ. 97. Δίνω ἐδῶ μερικὰ ἀπὸ τὰ παράπονα τῶν κατοίκων τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης, ποὺ ἔκαμαν μὲ ἀναφορά τους στὸ δόγη τῆς Βενετιᾶς, στὰ 1224

δηση αὐτὴ μᾶς εἰσάγει στὸ πνεῦμα τῆς Βενετσιανοκρατίας στὴ Θεσσαλονίκη, μὰ τὴν ἀληθινή της εἰκόνα γυμνὴ τὴ δίνει ὁ Δούκας. Ὁ Δούκας λοιπὸν γράφει: «Οἱ δὲ Λατῖνοι φοβούμενοι μήπως οἱ Ῥωμαῖοι στενοχωρηθέντες ποιήσωσιν ἄνταρσιν... ἤρξαντο τοὺς τῶν εὐγενῶν Ῥωμαίων οἴκους μεταστέλλειν, τοὺς μὲν εἰς Εὔβοιαν, τοὺς δὲ ἐν Κρήτῃ, ἄλλους ἐν Βενετίᾳ... Μετήγαγον οὖν πλείστους ὧδε κἀκεῖσε καὶ πολλοὺς ἐν τῷ βυθῷ ἔρριψαν, ἄλλους ὡς ἀπίστους ἐκόλαζον, τοὺς δὲ ἐναπολειφθέντας ἐν μυρίαις ἀσελγίαις ἐκάκουν»[1].

Δὲν εἶναι λιγότερο σημαντικὴ καὶ ἡ πληροφορία ποὺ δίνει τὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας ἀπὸ τὶς 7 Ἰουλίου τοῦ 1425 γιὰ «ἐγκαθείρκτους» Θεσσαλονικιοὺς εὐγενεῖς στὴν Κρήτη[2]. Μὲ ἔγγραφό της κιόλας ἡ Γερουσία ἐξουσιοδοτεῖ τὸ Sancto Venier νὰ προτείνει στὸ σουλτάνο Μουράτ, ἂν δέχεται, ν' ἀπολύσει ἡ Βενετιὰ τὸν Πλατσικαλίτη καὶ τοὺς ἄλλους κρατούμενους Θεσσαλονικιοὺς ποὺ ἔχει στὴν Κρήτη κι ὁ σουλτάνος ν' ἀπολύσει τὸν πρεσβευτή της Νικόλαο Γεωργίου, ποὺ πῆγε νὰ τοῦ ζητήσει εἰρήνη κι αὐτὸς τὸν ἔκλεισε στὴ φυλακή[3].

Καὶ οἱ δυὸ λοιπὸν αὐτὲς οἱ εἰδήσεις συμπληρώνουν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ μᾶς βοηθοῦν νὰ βροῦμε ποιὰ σχέση μπορεῖ νὰ ἔχει ἡ συνωμοσία τοῦ Ἀνδρόνικου μὲ τὰ ἀληθινὰ γεγονότα. Εἶχε τὸ σκοπό της ὅμως ἡ διάδοση μιᾶς τέτοιας εἴδησης. Οἱ Βενετσιάνοι μὲ ἀφορμὴ τὴ συνωμοσία ἤθελαν νὰ ἐξοντώσουν μὲ κάθε τρόπο τοὺς Τουρκόφιλους καὶ νὰ ξεριζώσουν τὸν ἀντιβενετσιανισμό.

Ὅπως βλέπουμε λοιπόν, ὅταν τὰ ψηφίσματα τῆς Γερουσίας βεβαιώνουν πὼς ὁ Ἀνδρόνικος πρόσφερε τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους μὲ τὴ θέληση καὶ ὅλων τῶν Θεσσαλονικιῶν, δὲ λένε τὴν ἀλήθεια. Ὁ Ἀνδρόνικος στὴν ἀπόφασή του νὰ δώσει τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους

περίπου, γιὰ τὸ δούκα τους Παῦλο Κουρίνο. Καὶ πρῶτα-πρῶτα ὁ Κουρίνος τοὺς ὀνόμαζε «σκύλους καὶ διαβόλους». Τὸ Ἡράκλειο καὶ τὰ περίχωρά του τὰ ἐρήμωσε ἀπὸ τὶς 30 χιλιάδες κατοίκους τους. Οἱ κάτοικοι τῶν προαστίων ἔφυγαν κακὴν κακῶς κι αὐτὸς τοὺς γκρέμιζε τὰ σπίτια τους. Καταλήστεψε τὰ πλούσια μοναστήρια καὶ τὰ περισσότερα καταστράφηκαν. Εἶχαν 200 χιλιάδες γιδοπρόβατα καὶ 20 χιλιάδες βόδια καὶ ἄλλα ζῶα, ἀμέτρητες κυψέλες καὶ δὲν τοὺς ἔμεινε οὔτε καλύτερος οὔτε ἐκκλησία. Οἱ ὑπάλληλοι τῆς Δημοκρατίας εἶναι ληστές. Τέλος παρακαλοῦν τὸ δόγη νὰ μὴ τοὺς ξαναστείλει τὸν Κουρίνο γιὰ δούκα τους οὔτε κανέναν ἄλλο ἀπὸ τὴ φύτρα του. (Βλ. Σ. Ξανθουδίδης, Ἡ Ἑνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Ἀθήνα 1939, σ. 21-24. Ἐδῶ ὑπάρχουν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀναφορᾶς αὐτῆς). Κάπως ἀνάλογος πρέπει νὰ ἦταν ὁ «νέος τρόπος διοικήσεως ποὺ ἐνεκαινίασαν» οἱ Βενετσιάνοι πρεβεδοῦροι καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε καὶ τὸ Σπανδουγίνο (Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 97).

1. Δούκας, ἔκδ. Grecu, 247, 27-249, 7.
2. Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 45 καὶ 58, σημ. 2.
3. Μέρτζιος, Μνημεῖα, σ. 45.

δὲν εἶχε μαζί του ὄχι μόνο τὴ φτωχολογιὰ καὶ τὸ παπαδολόι, μὰ οὔτε καὶ τὸ περισσότερο ἴσως (πβ. τὸ Δούκα «τοὺς τῶν εὐγενῶν Ρωμαίων οἴκους») ἀρχοντολόι. Γιαυτὸ καὶ οὔτε μὲ τοὺς πρεβεδούρους Βενετσιάνους συναντήθηκε οὔτε κάθισε ἢ ξαναγύρισε στὴ Θεσσαλονίκη, ἀλλὰ ἔφυγε μὲ τόσο ταπεινωτικὸ τρόπο, ὅπως διηγιέται ὁ Δούκας. Ἂν ὁ Ἀνδρόνικος χάριζε τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους, τὸν πρῶτο καιρὸ τουλάχιστο, δὲ θὰ μεταχειρίζουνταν αὐτοὶ τυραννικὸ καὶ ἀπάνθρωπο τρόπο ἀπέναντι στοὺς Θεσσαλονικιοὺς οὔτε καὶ οἱ Θεσσαλονικιοί, φυσικά, θὰ ξεσηκώνουνταν ἐνάντια τους. Νά λοιπὸν γιατὶ καὶ ἡ «συνωμοσία τοῦ Ἀνδρόνικου» ἔχει σχέση μὲ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους καὶ ἡ μελέτη της δείχνει μόνο πὼς ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη στοὺς Βενετσιάνους τὴν πούλησε.

VI. Ὥστε καὶ οἱ βυζαντινὲς καὶ οἱ βενετσιάνικες πηγὲς συμφωνοῦν πὼς ὁ Ἀνδρόνικος τὴ Θεσσαλονίκη τὴν πούλησε στοὺς Βενετσιάνους. Ἂν ὡστόσο οἱ πηγὲς αὐτὲς διαφέρουν μεταξύ τους στὸν τρόπο ποὺ πῆρε τὴν τιμή της ὁ Ἀνδρόνικος, δὲν ἔχει καμιὰ σημασία, ὅπως δὲν ἔχει καμιὰ σημασία καὶ πόση ἦταν ἡ τιμὴ αὐτή. Φτάνει πὼς ὅλες τους μιλοῦν γιὰ πούλημα ἢ γιὰ κάποια οἰκονομικὴ συναλλαγή. Γιαυτὸ καὶ ὁ τρόπος ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους στὰ 1423 δὲ μπορεῖ ν' ἀποτελεῖ πρόβλημα τῆς ἱστορίας τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Βυζαντινῆς Θεσσαλονίκης. Ἄλλα εἶναι τὰ προβλήματά της τῶν χρόνων αὐτῶν ποὺ περιμένουν τὴ λύση τους. Τὰ κείμενα αὐτὸ βεβαιώνουν καὶ αὐτὸ ἐπιβάλλουν.

Α' ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Στὸ παράρτημα αὐτὸ συγκέντρωσα ὅλα τὰ κείμενα ποὺ μιλοῦν γιὰ τὸν τρόπο ποὺ πέρασε ἡ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς στοὺς Βενετσιάνους, γιὰ νὰ τὰ ἔχει πρόχειρα ὁ περίεργος ἀναγνώστης.

Ι. ΠΗΓΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

α. Ἱστορικοὶ

1

«Ἀνδρονίκῳ μὲν τήν τε Θέρμην ἐπέτρεψεν οἰκεῖν, ἀνδρὶ οὐκ ἀγενεῖ μετά γε Ἰωάννην τὸν βασιλέα καὶ ἐπί τινα χρόνον διαγενόμενος ἐς νόσον περιῆλθεν ἐλεφαντίασιν, καὶ τὴν Θέρμην ἀπέδοτο τοῖς Οὐενετοῖς, ὡς τῆς τε πόλεως οὐκ ἐπιτηδείως ἐχούσης ἐς φυλακὴν αὐτῆς, καὶ σφίσι τὰ πράγματα πονήρως ἤδη ἔχοντα, καὶ ὡς ἐδέδοκτο ἤδη αὐτοῖς ταύτῃ σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τῇ πόλει ἄμεινον ἔσεσθαι, ἀπέδοτο ταύτην τοῖς Οὐενετοῖς οὐ πολλοῦ τινός. Ἀνδρόνικος μέντοι ἐς Πελοπόννησον παρὰ τὸν ἀδελφὸν ἀφικόμενος τήν τε δίαιταν

εἶχεν ἐν Μαντινείᾳ τῆς Λακωνικῆς, ἐς ὃ δὴ ἐπικρατοῦντος τοῦ νοσήματος ἤδη τελέως ἐτελεύτησε».

(Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Darkó, I, 193, 3-13)

2

«τὴν μέντοι Θέρμην τῆς Μακεδονίας ἀπέδοντο (οἱ Ἕλληνες) Ἐνετοῖς, ἀδύνατα εἶναι νομίζοντες σφίσι παραδοῦναι τὴν πόλιν ἐς τὸν περιόντα τότε Ἀμουράτεω».

(Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Darkó, II, 13, 23-14, 1)

3

«Ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος, ὁ μετὰ τὸν βασιλέα Ἰωάννην καὶ Θεόδωρον τρίτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Μανουήλ, ἦν δεσπόζων Θεσσαλονίκην· ὃς καὶ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς νόσου ἔφθαρτο. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς μάχης τοῦ Μωράτ, λέγω καὶ πρὸ τῆς μάχης τῆς Πόλεως, ἀφ' οὗ ὁ Μουσταφᾶς ἐξῆλθε τῆς Λήμνου, εἶχε μάχην Θεσσαλονίκη καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Θετταλίας, Αἰτωλίας, Φθίας, Θηβῶν καὶ πέρα Ἰωαννίνων συνέθλιβον καὶ ἀπέκλειον Θεσσαλονίκην, οἱ τοῦ Ἀβρανέζη υἱοὶ καὶ ὁ Τουραχὰν καὶ ἕτεροι πλεῖστοι. Ἀγανακτήσαντες οὖν οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν καθεκάστην ἔφοδον τῶν Τούρκων καὶ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ποθέν,—ἡ γὰρ Πόλις ἔφερε τὰ κατ' αὐτῆς δεινὰ καὶ οὐχ ὑπέφερεν,—ἐλίμωττον γὰρ οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων, στέλλουσί τινας τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς Βενετίκους μετὰ βουλῆς, τοῦ δεσπότου θέλοντος ἢ καὶ μὴ θέλοντος, τοῦ παραδοῦναι τὴν Θεσσαλονίκην αὐτούς. Αὐτοὶ δὲ οἱ Βενέτικοι ἀσπασίως τὴν ἀγγελίαν δεξάμενοι συνέθεντο τοῦ φυλάξαι καὶ θρέψαι καὶ εὐτυχίσαι τὴν πόλιν καὶ εἰς δευτέραν Βενετίαν μετασχηματίσαι· καὶ αὐτοὶ οἱ Θεσσαλονικαῖοι ἔστερξαν τοῦ εἶναι πιστοὶ ἐν τῇ κοινότητι τῶν Βενετίκων ὥσπερ αὐτοὺς τοὺς ἐν τῇ Βενετίᾳ καὶ γεννηθέντας καὶ τραφέντας. Γενομένων οὖν τῶν συνθηκῶν, διὰ δέκα τριήρεων ἄγουσι δοῦκαν ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ εἰσάγουσιν αὐτὸν ἐντὸς καὶ ἐξάγουσι τὸν δεσπότην Ἀνδρόνικον. Καὶ τὸν νέον δοῦκαν εὐφημήσαντες ὑπέστρεψαν αἱ τριήρεις ἐν Βοιωτίᾳ. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἔκτοτε πλῆθος πολέμων, λέγοντες οἱ Τοῦρκοι· ‹Ἡ πόλις αὕτη ἡμετέρα ὑπάρχει εἰ γὰρ ἡμεῖς ταύτην ἀσθενοῦσαν οὐκ ἀπεδείξαμεν οὐκ ἂν εἰς ὑμᾶς ἀπέκλινεν› —Ἐν γὰρ τούτῳ τῷ φρονήματι καρτερὰ μάχη ἐγένετο καὶ ὑπερίσχυον οἱ Τοῦρκοι ἐλίμωττον δὲ οἱ Θεσσαλονικεῖς. Οἱ δὲ Λατῖνοι φοβούμενοι μήπως οἱ Ρωμαῖοι στενοχωρηθέντες ποιήσωσιν ἄνταρσιν καὶ εἰσάξωσι τοὺς Τούρκους, τοὺς δὲ Βενετίκους διώξωσιν, ἢν γὰρ καί, προλαβών, ἡ πόλις τῶν Τούρκων, ἥρξαντο τοὺς τῶν εὐγενῶν Ῥωμαίων οἴκους μεταστέλλειν, τοὺς μὲν εἰς Εὔβοιαν, τοὺς δὲ ἐν Κρήτῃ, ἄλλους ἐν Βενετίᾳ. Ἡ ᾀδομένη οὖν ἐπίπλαστος ἀφορμή, ὅτι τὰ πρὸς χρείαν εἰσὶ σπάνια, οἷον σῖτος, κριθαί, ὄσπρια, κρέη καὶ ἄλλο εἴ τι τρόφιμον· διὰ τὸ ἀραιῶσαι οὖν τὰς οἰκίας, μετοικησάτωσαν οἱ προύχοντες ἕνεκα τῆς στενοχωρίας ταύτης καὶ εἰς τὸ μετέπειτα Θεοῦ ἀρωγοῦντος ἐπανελεύσονται. Μετήγαγον οὖν πλείστους ὧδε κἀκεῖσε καὶ πολλοὺς ἐν τῷ βυθῷ ἔρριψαν, ἄλλους ὡς ἀπίστους ἐκόλαζον, τοὺς δὲ ἐναπολειφθέντας ἐν μυρίαις ἀσελγείαις ἐκάκουν. Μετὰ δὲ τὸ ὑποστρέψαι τὸν Μωρὰτ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Θρᾴκην, ἔστειλαν οἱ Βενέτικοι ἀποκρισιαρίους πρὸς αὐτόν, αἰτοῦντες εἰρήνην. Ὁ δὲ οὐκ ἀπόκρισιν παρέσχεν αὐτοῖς, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι· ‹Ἡ πόλις αὕτη πατρικόν μου κτῆμά ἐστι καὶ ὁ ἐμὸς πάππος Παγιαζὴτ δυνάμει χειρὶ παρὰ τῶν Ρωμαίων ταύτην ἔλαβεν. Εἰ γὰρ ἦσαν Ρωμαῖοι οἱ δυναστεύοντες, ἐμοὶ εἶχον ἂν πρόφασιν τοῦ λέγειν· Ὁ ἀδικῶν. Ὑμεῖς δὲ Λατῖνοι ὄντες καὶ ἀπὸ Ἰταλίας, τίς ἡ προσχώρησις τῶν ὧδε; Μετανάστητε, εἰ βούλεσθε· εἰ δὲ μή, ἔρχομαι ταχύ›. —Στραφέντες οὖν ἅπρακτοι ἔγραψαν τὴν ἀπόκρισιν ἐν Βενετίᾳ σὺν ταῖς τριήρεσι τῆς γαρδίας, ἤγουν τῆς παραφυλακῆς».

(Δούκας, ἔκδ. Grecu, 247, 6-249, 15)

4

«Οὗτος οὖν ὁ βασιλεὺς κὺρ Μανουὴλ ἐγέννησεν υἱοὺς τούσδε καὶ θυγατέρας· πρώτην θυγατέρα τὴν***, εἶτα Κωνσταντῖνον, Ἰωάννην τὸν βασιλέα, Ἀνδρόνικον τὸν δεσπότην, θυγατέρα τὴν***, Θεόδωρον τὸν δεσπότην καὶ Πορφυρογέννητον, Μιχαὴλ τὸν αὐθεντόπουλον, Κωνσταντῖνον τὸν δεύτερον τὸν καὶ βασιλέα γενόμενον, Δημήτριον τὸν δεσπότην καὶ κὺρ Θωμᾶν τὸν δεσπότην.

Ζῶν δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτῶν διεμέρισεν ἑκάστῳ τούτων τούσδε τοὺς τόπους, δι' ἣν αἰτίαν μέγα | κακὸν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προεξένησε. Πρῶτον μὲν τὸν Ἰωάννην βασιλέα εἴασε, τῷ δὲ δεσπότῃ κὺρ Ἀνδρονίκῳ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ ἑαυτῆς δέδωκεν. Οὗτος δὲ βλαβεὶς ὑπὸ βαρυτάτης ἀσθενίας, ἔδοξεν αὐτῷ πωλῆσαι τὴν Θεσσαλονίκην τῇ τῶν Ἑνετῶν γερουσίᾳ διὰ χρυσίνους χιλιάδας πεντήκοντα. Εἶτα περάσας ἦλθεν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἐν χώρᾳ λεγομένῃ Μαντινίᾳ καὶ μετὰ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰωάννῃ τὴν διατριβὴν ἐποίει, ἕνεκεν τῆς τοῦ ἀέρος εὐκρασίας· ὕστερον δὲ μοναχὸς γεγονὼς κατῴκησεν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ μονῇ τῇ λεγομένῃ τοῦ Παντοκράτορος. Τῷ δὲ δεσπότῃ κὺρ Θεοδώρῳ τὴν Λακεδαιμονίαν καὶ τὰ ἑαυτῆς δέδωκε· τῷ δὲ βασιλεῖ κὺρ Κωνσταντίνῳ τὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου μέρη, λέγω Ἀγχίαλον καὶ Μεσέμβριαν καὶ τὰ αὐτῶν· τῷ δὲ δεσπότῃ κὺρ Δημητρίῳ καὶ τῷ δεσπότῃ κὺρ Θωμᾷ τὰ ἐναπομείναντα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ».

(Φραντζῆς, ἔκδ. Grecu, 260, 14-31)

5

«Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ μηνὶ Μαρτίῳ καὶ ὁ ἀμηρᾶς Ἀμουράτης ἐπολιόρκει τὴν Θεσσαλονίκην, κρατουμένην ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Καὶ ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς πρέσβυν τὸν πρωτοσεβαστὸν Νικόλαον τὸν Χωνιάτην καὶ Φραγκόπουλον τὸν πρωτοστράτορα πρὸς τὸν ἀμηρᾶν, λέγων· «Οὐκ ἔξεστι μενούσης τῆς ἡμῶν φιλίας καὶ ἀγάπης πολιορκεῖν σε τὰ ἡμέτερα, ὁ δὲ ἀμηρᾶς ἀπεκρίνατο, «Ἀληθῶς λέγετε· εἰ ἦτο ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως, ἐγὼ οὐκ ἐπιχειριζόμην τι· εἰ δὲ καὶ ἐπιχειριζόμην, ἐγκατέλειπον ἄν. Πλὴν τοῖς πᾶσι δῆλόν ἐστι καὶ γνωστὸν ὁμοίως καὶ τῷ ἀδελφῷ μου τῷ βασιλεῖ καὶ ὑμῖν, ὅτι ἐκ πολλοῦ ἐπώλησε τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς πάντα ὡς ἴδιον αὐτοῦ κτῆμα ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος τοῖς Ἑνετίοις. Νῦν δὲ οὐκ ἔξεστιν ἐάσω αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ τόπου ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἄρχεσθαι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν».

(Φραντζῆς, ἔκδ. Grecu, 298, 18-28)

6

«Ἐν δὲ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπὶ ἔτους... δι' ἣν αἰτίαν εἰρήκαμεν, καὶ ὁ δεσπότης κὺρ Ἀνδρόνικος τὴν Θεσσαλονίκην τῇ τῶν Ἑνετῶν Γερουσίᾳ ἐμπεπωλήκει διὰ φλωρία χιλιάδας πεντήκοντα».

(Φραντζῆς, ἔκδ. Βόννης, 64, 13-16)

7

«...διαιρεθείσης τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς ἑπτὰ μέρη ἔπεσε κατὰ τύχην ἡ Θεσσαλονίκη εἰς ἕνα τῶν υἱῶν τοῦ Ἐμμανουήλ, ὀνόματι Ἀνδρόνικον δεσπότην, λεπρὸν (lazaroso), ὅστις βλέπων τὴν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν ἐπικρατοῦσαν ἀσυμφωνίαν, ἠθέλησε νὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ ἔκαμε μίαν σύμβασιν μὲ τὴν Αὐθεντίαν τῆς Βενετίας, ὑποσχεθεὶς νὰ δώσῃ τὴν Θεσσαλονίκην, ἂν αὐτοὶ τῷ παρεχώρουν, ἵνα καρπῶται, ἐφόσον ζῇ, τὰ ἔσοδα τοῦ Treviso καὶ ἅμα

οἱ Ἐνετοὶ τὴν παρέλαβον, ὁ Ἀνδρόνικος ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν διὰ Βενετίαν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπεβίωσεν. Οἱ Ἐνετοὶ ἔστειλαν ἀμέσως διοικητάς, οἱ ὁποῖοι ἐνεκαινίασαν νέον τρόπον διοικήσεως διάφορον ἀπὸ ἐκεῖνον, ποὺ ἦσαν συνηθισμένοι οἱ κάτοικοι. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σουλτὰν Μουρὰτ καὶ λαβὼν πρόσκλησιν παρά τινων προκρίτων, ἦλθεν καὶ ἐστρατοπέδευσεν ἔξω τῆς μεγίστης καὶ περιφημοτάτης πόλεως μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ζητήσῃ τὸν φόρον ὑποτελείας, ποὺ ἐπλήρωνεν εἰς αὐτὸν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος, ἐνῷ ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς εἰς τὸ διάστημα τῶν τεσσάρων ἐτῶν ποὺ ἦσαν ἐκεῖ δὲν ἔλαβε τίποτε καὶ μετὰ ὀλιγόμηνον πολιορκίαν τὴν ἐξεπόρθησεν. Καὶ τοὺς μὲν διοικητὰς καὶ στρατιώτας τῆς Ἐνετικῆς Γερουσίας κατετεμάχησεν. Ἀπὸ δὲ τοὺς κατοίκους μερικοὺς μὲν παρέλαβεν μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ὁμήρους εἰς Ἀδριανούπολιν, τοὺς δὲ ἄλλους ἀφῆκεν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα καρπῶνται τὰ ὑπάρχοντά των, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τῷ καταβάλλουν τὸ 'χαράτσι', ἤτοι τὴν συνηθισμένην ἀγγαρείαν...».

(Θεόδ. Σπαντουνὴς ἢ Σπανδογίνος, ἔκδ. Κ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 97)

β. Χρονικογράφοι

1

«Πῶς δ' ἐν χερσὶ τῶν Ἐνετῶν ἦν ἡ Θεσσαλονίκη,/τοῦ Ἀνδρονίκου πώλησις ἐδούλωσε καὶ ταύτην·/ὃς κύριος τῆς πόλεως καὶ ἀρχηγὸς ὑπάρχων,/οἱ Ἐνετοὶ βουλόμενοι ἕνεκεν ἐμπορίας/πόλεων τὴν περιφανῆ ταύτην τὴν πόλιν ἔχειν,/πεντήκοντα παρέχουσι χρυσίου χιλιάδας,/καὶ πρίαντί γε ἐξ αὐτοῦ τῶν Θετταλῶν τὸ ἄστυ,/καὶ κύριοι ἐγένονο, καὶ ἀρχηγοὶ ὑστέρως·/αὐτὸς δ' εἰς Ὄρος Ἅγιον τὸν Ἄθω ἀφικνεῖται,/καὶ μοναχὸς ἐγένετο, τὰ μέλανα φορέσας».

(Ἱέραξ, Χρονικὸν διὰ τὴν τῶν Τούρκων βασιλείαν, ἔκδ. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, 1, Βενετία 1872, σ. 256, στ. 350-359)

2

«ια) Ἕτερον ἀφιερωτικὸν πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου Ἀλεξίου Ἀγγέλου τοῦ Καίσαρος. Δωρεὰ τοῦ ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης μονυδρίου τοῦ τιμωμένου εἰς ὄνομα τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Φωτίδος μετὰ πάσης τῆς νομῆς καὶ λοιπὰ εἰς τὴν σεβασμίαν καὶ βασιλικὴν μονὴν καὶ πατριαρχικὴν τὴν ἐπικεκλημένην Νέαν μονὴν ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ ινδ. ιγ'.

Σημ. ‹Ἀλέξιος Ἄγγελος ὁ Καίσαρ (τὸ ὁ 'Καίσαρ' ἐστὶ πρασίνου χρώματος)· ἦν δὲ ὁ Καίσαρ οὗτος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου βασιλέως Ρωμαίων, ὃς ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ ,αυιη' ἢ ιθ' (=1418 ἢ 1419) ἔτους· εἶτα οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος καὶ ᾐχμαλωτίσθη ἡ πόλις τῶν Τούρκων· ὑπὸ ὁμοίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἄνωθεν Θεοδώρου δεσπότου τῆς Θεσσαλονίκης ἔγινεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τοὺς Βενετζάνους καὶ ἐκ τούτων ἔλαβον αὐτὴν οἱ Τοῦρκοι›.

Ἀβάσιμον παντελῶς τὸ ἀνωτέρω σημείωμα· Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 1425 ἀποθανὼν τὴν 21ην Ἰουλίου, οὐχὶ δὲ τῷ 1418 ἢ 1419 ὡς ἀναφέρει τὸ σημείωμα· ἄλλως τε, ἂν πράγματι ὁ Ἀλέξιος Ἄγγελος ὁ Καίσαρ ἦν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἡ ιγ' ἰνδικτιὼν ἡ ἐν τῷ ἀφιερωτικῷ σημειουμένη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἔτος 1420».

(Σ. Εὐστρατιάδου, Ἱστορικὰ μνημεῖα τοῦ Ἄθω, «Ἑλληνικὰ» 2, 1929, 379)

3

«Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Ἀνδρονίκου στέλλει ὁ κὺρ Μανουὴλ ὁ βασιλεὺς εἰς Θεσσαλονίκην τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὕστατον, Ἀνδρόνικον τὸν λωβόν. Καὶ αὐτὸς ὁ λωβὸς πωλεῖ τὴν Θεσσαλονίκην τῶν Βενετίκων φλ(ωρία) Βενετικὰ ,κ, καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν».

(Chronicon Breve, de Graecorum imperatorum, ab anno 1341 ad annum 1453 e codice Vaticano 162, edidit Raymundus-J. Loenertz O.P., ΕΕΒΣ 28, 1958, 211:21)

4

«Ἐβασίλευε δὲ ὁ Σουλτὰν Μουράτης εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ αὐτὸς ὁ Κὺρ Ἰωάννης εἰς τὴν Πόλιν. εἶχαν δὲ ἀγάπην καὶ φιλίαν· ὅμως ἐβουλήθη αὐτὸς ὁ Σουλτὰν Μουράτης νὰ ὑπάγῃ νὰ πολεμήσῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Ὡς τὸ ἔμαθεν ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐμήνυσαν, ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον εἰς τὴν ἀγάπην ὁποῦ ἔχομεν, νὰ ὑπάγῃς νὰ πολεμήσῃς τὴν Θεσσαλονίκην. Αὐτὸς ἀπεκρίθη καὶ τοῦ εἶπεν, ὅτι ἂν ἦτον ἐδική σου, δὲν ἐπήγενα νὰ τὴν πολεμήσω, ἐπειδὴ καὶ εἶμασταν ἠγαπημένοι. ἀμὴ διὰ νὰ εἶναι τῶν Βενετίκων, διὰ τοῦτο ὑπάγω, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, νὰ τὴν πάρω. Ἀλλ' ἀκούσετε πῶς τὴν ἐπῆραν οἱ Βενέτικοι. Ὁ βασιλεὺς Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος, εἶχεν υἱοὺς ἕξη, Ἰωάννην, Κωνσταντῖνον, Θεόδωρον, Ἀνδρόνικον, Δημήτριον, καὶ Θωμᾶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐμοίρασε Κάστρη, καὶ Χώρας πολλὰς διὰ νὰ τρέφωνται ἀπ' αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ὁρίζουν. Τοῦ δὲ Ἀνδρονίκου ἔδωσε τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ τοῦτος ὁ Ἀνδρόνικος ἠσθένησε, καὶ ἔγινε λωβός. Ὡς εἶδε τὴν καταδίκην ὁποῦ τοῦ ἦλθεν, ἐσυμβουλεύθη τοὺς νέους του φίλους, τί νὰ κάμῃ; αὐτοὶ δὲ τοῦ εἶπαν, νὰ τὴν πουλήσῃ, διὰ τὸ νὰ τοῦ τὴν ἄφηκεν ὁ πατέρας αὐτοῦ νὰ τὴν ἔχῃ κληρονομίαν, ὡσὰν ἄφηκε καὶ ἄλλους τόπους τῶν ἀλλονῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ ὡσὰν τὴν πουλήσῃ, νὰ πάρῃ τὰ φλωρία νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μέσα εἰς ἕνα Μοναστήριον. Ἔτζη ἐτελείωσε τὸ ἔργον, καὶ ἐπούλησε αὐτὴν τὴν περίφημον καὶ λαμπρὰν Πόλιν Θεσσαλονίκην τῶν Βενετίκων διὰ φλωρία χιλιάδας πενῆντα. Ὡσὰν τὰ ἐπῆρεν, ἐχάλασε μερικὰ κακὴν κακῶς μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐπίλοιπα ἐπῆρεν ὁποῦ τοῦ ἀπέμειναν, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰς τὸ Βατοπέδι, καὶ ἐγίνη Καλόγερος, καὶ μετωνομάσθη Ἀντώνιος Μοναχός».

(Δωροθέου Μονεμβασίας, Βιβλίον Ἱστορικόν, Βενετία 1818, σ. 490. Πβ. καὶ σ. 402-409)

5

«Βασιλεύων δὲ ὁ ῥηθεὶς Μουράτης καὶ τοῖς ὅρκοις ἐμμένων, καὶ ὢν ἐν Ἀδριανουπόλει, καὶ βουληθεὶς στρατεῦσαι κατὰ Θεσσαλονίκης, καὶ ἀξιωθεὶς παρὰ τοὺς βασιλέως τούτου Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου παύσασθαι τοῦ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης πολέμου, ἀπεκρίθη ὅτι εἰ μὲν ὑπῆρχεν, ὦ φίλε, τῆς βασιλείας σου νῦν ὑποτεταγμένη, οὐκ ἂν ἐπορεύθην· ἐπεὶ δὲ ἔστι τῶν Βενετίκων, πορεύομαι κατ' αὐτῆς, ὅπως, ἢν θεὸς θέλῃ, πορθήσω καὶ δουλώσομαι ταύτην. ὑπῆρχε δ' αὕτη ἡ Θεσσαλονίκη πρὸ καιροῦ τῶν Βενετίκων, ὡς ταύτην ἀπεμπολήσαντος Ἀνδρονίκου τοῦ υἱοῦ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὃς ἔσχεν υἱοὺς ἕξ, Ἰωάννην, Θεόδωρον, Κωνσταντῖνον, Ἀνδρόνικον, Δημήτριον καὶ Θωμᾶν, πᾶσι δὲ ἔδωκε τόπους εἰς διατροφήν· ὅθεν καὶ τῷ δυστυχεῖ Ἀνδρονίκῳ τὴν Θεσσαλονίκην, ὃς πεσὼν τῷ πάθει τῆς ἐλεφαντιάσεως ἐπώλησεν αὐτὴν τὴν περιφανῆ Θεσσαλονίκην διὰ χιλιάδας χρυσίνων πεντήκοντα, ἐξ ὧν τὰ μὲν τοῖς κόλαξιν ἐδωρήσατο τοῖς μετ' αὐτοῦ, τὰ δὲ μείναντα λαβὼν ἀπῆλθεν ἔν τινι μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου ὄρους, καὶ ἐκεῖ τὸ ζῆν ἐξεμέτρησεν».

(Ἱστορία πολιτικὴ Κωνσταντινουπόλεως, ἔκδ. Βόννης, σ. 6, 12-7,6)

6

«Βασιλεύων γὰρ ὁ σουλτὰν Μουράτης ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει φιλικῶς διέκειτο μετὰ τοῦ βασιλέως· ὅθεν καὶ βουληθεὶς στρατεῦσαι κατὰ Θεσσαλονίκης τοῦ πολιορκῆσαι αὐτὴν διεμηνύσατο αὐτῷ ὁ βασιλεὺς ὡς οὐκ ἔστι δίκαιον, μενούσης τῆς φιλίας ἡμῶν, στρατεύεσθαι, κατὰ Θεσσαλονίκης· καὶ ἀπηλογήσατο ὅτι, εἰ μὲν σὴ ἦν, οὐκ ἂν ἐπορευόμην κατ' αὐτῆς, ἀλλ' ἔστι τῶν Βενετίκων καὶ διὰ τοῦτο πορεύομαι, κἂν θεοῦ θέλοντος λαβεῖν αὐτήν. Πρὸ καιροῦ γὰρ ὑπῆρχε τῶν Φραγκῶν, πωλήσας αὐτὴν ὁ Ἀνδρόνικος ὁ υἱὸς Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου.

Ἔσχε γὰρ ὁ αὐτὸς βασιλεὺς υἱοὺς ἓξ Ἰωάννην, Θεόδωρον, Κωνσταντῖνον, Ἀνδρόνικον, Δημήτριον καὶ Θωμᾶν/, ἔδωκε δὲ αὐτοῖς ἅπαντας τόπους εἰς διατροφήν· δέδωκε δὲ καὶ τὸν Ἀνδρόνικον τὴν Θεσσαλονίκην· οὗτος οὖν ὁ Ἀνδρόνικος περιέπεσεν ἐν τῷ πάθει τῆς ἐλεφαντιώσεως, ἐβουλεύσατο γὰρ μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν αὐτοῦ ὅπως πωλήσῃ αὐτήν, εἰπόντων αὐτῷ, ὡς ὁ πατήρ σου ταύτην τὴν πόλιν δέδωκέ σοι κληρονομίαν ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις σοῖς ἀδελφοῖς, πώλησον οὖν αὐτήν, καὶ λαβὼν τὰ φλωρία πορεύθητι ἐν μοναστηρίῳ. Ἐποίησεν οὖν οὕτως καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν τοὺς Βενετίκους διὰ φλωρία χιλιάδας πεντήκοντα ταύτην τὴν περίφημον καὶ λαμπρὰν πόλιν, καὶ λαβὼν τὰ φλωρία τὰ μὲν ἔφθειρε κακὴν κακῶς, τὰ δὲ ἐχαρίσατο τοῖς δαιτυμόσιν αὐτοῦ, καὶ τὰ καταλειφθέντα ἅρας ἀπῆλθεν ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει εἰς ἓν τῶν ἐκεῖσε μοναστηρίων, καὶ ἐτελεύτησε».

(Ἀνωνύμου, Σύνοψις Χρονική, ἔκδ. Κ. Σάθα, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, Παρίσι 1894, τ. 7, σ. 560, 5-24. Πρβλ. καὶ Spyr. Lambros, Echtesis Chronica and Chronicon Athenarum, London 1905, σ. 4-5).

7

«...Καὶ ὁ Ἀνδρόνικος, ὁποὺ τοῦ ἐδώσανε διὰ ἀδελφομεράδι τὴν Σαλονίκη, ὁ ὁποῖος ἔπεσε εἰσὲ ἀρρωστίαν ἀγιάτρευτη, λέπρα, καὶ δὲν εἶχε τί κάμῃ καὶ ἐπώλησε τὴν ἀφεντία του τὴν Σαλονίκη τῶν Βενετζάνω διὰ πενήντα χιλιάδες φλωρία καὶ τὴν ἐπαράδωσε. Καὶ αὐτὸς ἐδιάβη εἰς τὸν Μορέα, εἰς τὸν ἀδελφό του τὸν κὺρ Δημήτριον, ὁποὺ ὥριζε τὸν Μορέα, καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ κάστρο τὴν Μαντίνεια, κοντὰ εἰς τὴν Μάνη. Καὶ ἐκεῖ ἀπόθανε... Ἀκόμη λέγουσι ὁ ἄνωθες Ἀνδρόνικος, ὁποὺ ὥριζε τὴν Σαλονίκη, ὥριζε καὶ τὸ κάστρο τὸ Τριβίζο, ὁποὺ ἔναι κοντὰ εἰς τὴν Βενετία. Καὶ λέγουσιν ὅτι, πηγαίνοντας ἐκεῖ, ἀπόθανε... Καὶ ἐπούλησε ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τὴν Σαλονίκη τῶν Βενετζάνω διὰ πενήντα χιλιάδες φλωρία, διατὶ δὲν ἠπόρειε νὰ τήνε κρατῇ. Καί, περάσοντας ὀλίγος καιρός, ἐδιάβη ὁ σουλτὰν Μουράτης καὶ τὴν ἐπῆρε μὲ πόλεμον. Τὴν ὁποίαν τὴν ἐπῆρε μὲ δημηγερσία καὶ ἔκοψε ἐκεινούς, ὁποὺ ἀντιστέκανε εἰς τὸν πόλεμο. Καὶ οἱ γιανιτζάροι τὴν ἐδιαγουμίσανε καὶ πολλὴ σκλαβίαν ἔκαμε· καὶ τοὺς ἐπουλούσανε εἰς τὶς χῶρες. Καὶ οἱ Βενετζάνοι, ὁποὺ τὴν ὡρίζανε καὶ τὴν ἐφυλάγανε, εἶχανε καράβια καὶ ἄλλα πλεούμενα εἰς τὸν λιμιῶνα καὶ ἐμπήκανε καὶ ἐφύγανε. Καὶ ὁ σουλτὰν Μουράτης ἤφερε Τούρκους, καὶ ξένους χριαστιανοὺς καὶ ἐγέμισε τὴν χώρα, ὁποὺ ἔκοψε πολλοὺς καὶ ἐσκλάβωσε».

(Χρονικὸν περὶ τῶν Τούρκων Σουλτάνων, ἔκδ. Γ. Ζώρα, Ἀθῆναι 1958, σ. 53, 25-36 καὶ 60, 29-38)

8

«Λοιπὸν ὁ ἕνας ἐξ αὐτοὺς τοὺς ἀδελφοὺς ὁ κύρης Ἀνδρόνικος ἔλαβε τὴν Θεσσαλονίκην ὡς ἐγράψαμε καὶ ἔκαμεν ἐκεῖ καιρὸν ἱκανὸν καὶ ἀσθένησεν ἀσθένειαν φοβερὰν ἤγουν ἐλοβίασεν ὅλον του τὸ κορμί. Καὶ ὡς εἶδε ταύτην τὴν καταδίκην ὁποῦ τοῦ ἦλθεν, ἔκαμε πολλὰς ἰατρείας διὰ δοκιμοτάτων ἰατρῶν, ἀμὴ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τοῦ κάμουν καμίαν

θεραπείαν, οὐδὲ ἰατρίαν μόνον εἰς τὸ χειρότερον ἐπῆγε. Καὶ ὡς ἔβλεπε τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ ὁποῦ αὐξάνει, ἐδιελογίζετο τί νὰ κάμη καὶ ποῦ νὰ ὑπάγῃ, καὶ εἰς τί τόπον νὰ περάσῃ τὴν ζωήν του ὅτι τὸ εἶχεν ὡς μεγάλην ἐντροπὴν νὰ φαίνεται εἰς τὸν λαόν του μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀσθενήματος. Διαλογιζομένου δὲ αὐτοῦ περὶ τούτου ἔβαλεν εἰς τὸν ἑαυτόν του λογισμόν, Θεοῦ σοφία, ὅτι νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου νὰ γένῃ καλόγηρος. Καὶ ἐρώτησε καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ καὶ οὕτως τὸν ἐσυμβούλευσαν. Καὶ ὡς ἀπέφηνε τοῦτο ἐσυμβουλεύθη τί νὰ γένῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Ποῖον νὰ ἀφήσῃ αὐθέντην εἰς αὐτὴν καὶ πῶς νὰ γένῃ.

Καὶ ἔσοντας νὰ ἔχουν οἱ Βενέτικοι κονσούλους εἰς τὴν πόλην, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ἄλλα κάστρη μεγάλα τῆς βασιλείας. Καὶ ὡς ἔμαθεν ὁ κούνσουλος τῆς Θεσσαλονίκης περὶ τοῦ αὐθεντὸς αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ὅτι θέλει νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ νὰ ἀφήσῃ αὐθέντην εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἔδραμε μὲ δῶρα μεγάλα καὶ χαρίσματα εἰς τοὺς δουλευτάδες αὐτοῦ τοῦ αὐθεντὸς κυροῦ Ἀνδρονίκου, ὅπως νὰ κάμουν τρόπον εἰς αὐτὸν τὸν αὐθέντην αὐτῶν, ἐὰν θέλει νὰ τοῦ πουλήσῃ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην μετ' ἀπάσης τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Καὶ ἀκούσαντα αὐτοὶ ἐτοῦτο τὸ ἔκαμαν ἀναφορὰν αὐτοῦ τοῦ αὐθεντὸς κυροῦ Ἀνδρονίκου. Καὶ ὡς τὸ ἤκουσεν ἐχάρη χαρὰν μεγάλην σφόδραν. Καὶ τῆς ὥρας ἔκραξε τὸν κούνσουλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀπὸ τοὺς ἄρχοτας τῆς Βενετίας τζινδιλόμος τὸ ὄνομά του μισὲρ τζουὰν παδουβέρης καὶ ὡμίλησε μετ' αὐτοῦ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ πάσης τῆς περιοχῆς αὐτῆς καὶ πᾶσαν δεσποτείαν καὶ κυριότητα, ὁποῦ εἶχεν εἰς αὐτήν, νὰ τοῦ δώσῃ φλωρία χιλιάδες πενήντα. Καὶ ὡς ἔστησαν τὴν συμφωνίαν, τῆς ὥρας ἀπέστειλεν ὁ αὐτὸς κόνσολος ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην κουριέρη, ἤγουν οὐλάκη μὲ γραφὰς εἰς τὴν αὐθεντίαν τῆς Βενετίας. Καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ραούζι καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐπέρασεν μὲ βάρκα εἰς τὴν Βενετίαν καὶ ἀνέβη εἰς τὸ παλάτι καὶ ἔδωκεν τὰς γραφὰς τοῦ κονσούλου εἰς τὴν Αὐθεντίαν καθὼς ἦσαν βουλωμένες. Καὶ κονσιλίου γενομένου δηλονότι συμβουλῆς ἄνοιξαν αὐτάς. Καὶ ὡς ἀνάγνωσαν τὰς γραφὰς παρευθὺς ἐμέτρησαν τὰς πενήντα χιλιάδες τὰ φλωρία καὶ ταῖς ἔβαλαν εἰς ἓν πουγγία καὶ τὰ ἐβούλωσαν καὶ τὰ ἔδωσαν τοῦ αὐτοῦ κουριέρη ἤγουν τοῦ οὐλάκη καὶ ἐγύρισε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὸν κόνσολον καὶ ἐπαρέδωκε τὰ φλωρία μὲ τὰς γραφὰς ὅπου ἐβάστα. Καὶ τῆς ὥρας ἔδραμεν ὁ αὐτὸς κόνσουλος εἰς τὸν αὐτὸν αὐθέντην τὸν Ἀνδρόνικον καὶ τοῦ ἔδωκεν ταῖς πενήντα χιλιάδες τὰ φλωρία ἔμπροσθεν τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν πρώτων τῆς αὐτῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ οὕτος τοῦ ἔδωκεν χρυσόβουλον ὅτι οἱ Βενέτικοι νὰ εἶναι αὐθένται καὶ δεσπόται ἀντὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπαρχίαν αὐτῆς καὶ οὐδένας νὰ εὑρεθῇ ἐναντίος τοῦ ὁρισμοῦ αὐτοῦ εἰς ποιὴν τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἤγουν νὰ τὸν ἐκρεμάσουν ὅποιος ἐναντιωθεῖ καὶ τὰ ροῦχα του νὰ εἶναι αὐθεντικά. Καὶ ὡς ἔλαβεν ὁ κόνσουλος τὸ κάστρον ἐκάθησεν αὐθέντης εἰς αὐτὸ καὶ ἐπροσκύνησαν αὐτὸν πάντες οἱ λαοὶ ὅλου τοῦ τόπου τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ ἦλθαν καὶ φυλάκτορες πολλοὶ νὰ φυλάξουν τὸ κάστρον. Ὁ δὲ αὐθέντης αὐτὸς ὁ κύριος Ἀνδρόνικος ὁποῦ ἐλοβίασεν ὑπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Βατοπεδίου, ἔχων αὐτὰ τὰ φλωρία καὶ ἄλλα πολύτιμα πράγματα βασιλικὰ καὶ ἔγινε καλόγηρος μετωνομασθεὶς Ἀντώνιος. Γενομένης δὲ τῆς ἄνωθεν συμφωνίας καὶ λαβόντες οἱ Βενέτικοι τὴν Θεσσαλονίκην ἔμαθεν τοῦτο ὁ σουλτὰν Μουράτης, ὁποῦ αὐθέντευε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκαθέζετο ἐκεῖ. Ἄρχισε δὲ παρ' εὐθὺς καὶ ἡτοίμαζε φουσάτα πολλὰ καβαλαρίων καὶ πεζῶν, διὰ νὰ ὑπάγῃ νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ πάρῃ τὴν Θεσσαλονίκην. Καὶ ὡς ἔμαθεν τοῦτο ὁ βασιλεὺς κύρης Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος, τῆς ὥρας ἀπέστειλεν οὐλάκη εἰς τὴν Ἀνδριανούπολιν, εἰς αὐτὸν τὸν σουλτὰν Μουράτη καὶ γραφὴ λέγοντας οὕτως. Πολυχρονεμένε σουλτὰν Μουράτη, αὐθέντη τῆς Ἀνδριανουπόλεως, χαιρετῶ σε ὡς φίλον ἠγαπημένον. Ὁ πατέρας μου ἔκαμεν ἀγάπην μὲ τὴν αὐθεντίαν σου καὶ ἔκαμες ὅρκον ὡς τε ζωῆς ποτὲ νὰ μὴ δὲν κινήσῃς μάχη κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ρωμαίων, οὔτε τὴν Πόλιν νὰ πολεμίσῃς, οὔτε ἄλλον τόπον τῆς βασιλείας ἡμῶν. Ἀμὴ τοῦτο ὁποῦ θέλεις νὰ ὑπάγῃς νὰ

πολεμήσης τὴν Θεσσαλονίκην, φαίνεταί μου ὅτι δὲν εἶναι δίκαιον οὐδὲ τὸ κάμνης καλὰ νὰ μὴν δὲν στέκεις εἰς τὸν λόγον σου καὶ εἰς τὸν ὅρκον σου ὡς αὐθέντης.

Καὶ ὡς ἔλαβεν ταύτην τὴν γραφὴν ὁ σουλτάνος ἐγέλασε καὶ τῆς ὥρας ἔγραψε καὶ τοῦ ἀπεκρίθη τοιουτοτρόπως.

Εἰς τὸν φίλον μας τὸν βασιλέαν τῆς Πόλης χαιρετήματα. Τὴν γραφήν σου εἶδα καὶ δὲν γράφεις τὴν δικαιοσύνην ὡς βασιλεύς. Ἐγὼ τὸν ὅρκον ὁποῦ ἔκαμα τοῦ πατρός σου τὸν κρατῶ καὶ ἀπ' αὐτὸν δὲν ἐβγαίνω, νὰ μὴ δὲν ἔχω βάρος ἀπὸ τὸν Θεόν, εἰς ἐκεῖνον τὸν κόσμον. Ἀμὴ ἡ Θεσσαλονίκη ἐδική σου δὲν ἔναι, τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ Ἀνδρόνικου ἦτον καὶ ἐκεῖνος τὴν ἐπώλησεν τῶν Φραγκῶν, τῶν Βενετίκων καὶ τὴν ὁρίζουν τώρα αὐτοὶ οἱ Φράγκοι καὶ λέγεται αὐτὸ τὸ κάστρο τῶν Φραγκῶν καὶ οὐχὶ τῶν Ρωμαίων καὶ ὑπηγαίνω νὰ τὸ πολεμήσω, ἂν θέλη ὁ Θεὸς νὰ τὸ ἐπάρω. Ὡς δὲ εἶδε ὁ βασιλεὺς τὴν ἀπόκριση τοῦ σουλτάνου, πλέον λόγον δὲν εἶπε, μόνον ἐσιώπησε».

(Ὁ ἀνέκδοτος κώδικας 161 τῆς Χίου γιὰ τὴ Σύνοδο τῆς Φλωρεντίας, τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1430 καὶ τὴ μάχη τῆς Βάρνας, Εἰσαγωγή, κείμενο, σχόλια Ν. Κοσμᾶ, Ἀθήνα 1975, σ. 19-20)

II. ΠΗΓΕΣ ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΙΚΕΣ*

α. Ψηφίσματα τῆς Γερουσίας

1

«Ἰδοὺ τώρα τὰ ψηφίσματα[1] τῆς ἑνετικῆς γερουσίας κατὰ χρονολογικὴν σειράν: (Senato Secreta, Registro VIII φύλλον 110 tergo). 1423 Ἰουλίου 7[2]. Ἡ ἡμετέρα ἐν Εὐβοίᾳ διοίκησις δι' ἐπιστολῶν[3], ἀποσταλεισῶν ἡμῖν διὰ μέσου ἀγγελιαφόρων, ἐπιβαινόντων ἑνὸς ἐξωπλισμένου τρεχαντηρίου, καθιστᾷ ἡμῖν γνωστὴν τὴν ἐπισφαλεστάτην κατάστασιν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, πολιορκουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ ἐπειδὴ ὁ δεσπότης τῆς πόλεως ταύτης προέτεινε δι' ἐπιστολῆς, διαβιβασθείσης παρ' εἰδικοῦ πρεσβευτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν ἐν Εὐβοίᾳ διοίκησιν ἐξ ὀνόματός του καὶ ἐξ ὀνόματος σύμπαντος ἐκείνου τοῦ λαοῦ νὰ παραδώσῃ τὴν εἰρημένην πόλιν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Εὐβοίας, ἥτις νὰ τὴν παραλάβῃ ἐν ὀνόματι τῆς ἡμετέρας Αὐθεντίας, καὶ δὲν ζητοῦν τίποτε ἄλλο εἰμὴ ὅτι ἡ χώρα ἐκείνη[4] δέον νὰ διοικηθῇ συμφώνως μὲ τὰ καθιερωμένα ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ Ἕλληνες νὰ διατηρήσουν τὰ δικαιώματα καὶ τὰς ἐξουσίας των καὶ τέλος νὰ εἶναι ἐλεύθεροι νὰ μείνουν ἢ νὰ ἀναχωρήσουν κατὰ τὴν καλήν των ἀρέσκειαν[1] καὶ λαμβάνοντες ἡμεῖς ὑπ' ὄψει ὅλα ἐκεῖνα τὰ ζητήματα, ἅτινα δέον νὰ σταθμισθοῦν, καὶ πρὸ παντὸς ὅτι δὲν θὰ ὠφέλει τὴν ἡμετέραν ἐπικράτειαν, ἂν περιήρχετο ἡ πόλις αὕτη εἰς χεῖρας τῶν ἀπίστων ἢ ἄλλου

---

* Ὅλες οἱ σημειώσεις ποὺ ἀκολουθοῦν εἶναι τοῦ Μέρτζιου.

1. Ἐλάχιστα ἐκ τῶν σχετικῶν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην ἐδημοσίευσεν ὁ Σάθας εἰς τὰ Μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἄλλα σχετικὰ μὲ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ψηφίσματα διέφυγον τὴν προσοχήν του, ὡς ἠδυνήθημεν νὰ διαπιστώσωμεν κατὰ τὴν πρόσφατον ἔρευνάν μας.

2. Δημοσιεύεται περαιτέρω ἐν φωτοτυπίᾳ ὑπὸ σημείωσιν Α.

3. Ἀπὸ τὴν εἰσήγησιν τῶν συμβούλων τοῦ Δόγη μανθάνομεν ὅτι (τὰ) ἐξ Εὐβοίας γράμματα ἔφερον χρονολογίαν 2 Ἰουνίου 1423.

4. Ἰδοὺ πῶς ἔχει τὸ κείμενον τοῦ φωτοτυπημένου τούτου ἐγγράφου: «che quella terra debia esser reta segondo le suo uxanze e costumi statuiti et che i griexi sia mantegnudi in le suo raxon e jurisdition e che isiano liberi de poder star o partirse ad ogni suo bon piaxer».

ἔθνους γειτονικοῦ ἡμῶν, ληφθήτω ἀπόφασις, ἵνα εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ἡμετέραν διοίκησιν τῆς Εὐβοίας ἀπαντήσωμεν ὅτι ἐμάθομεν ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν τὰ καθέκαστα, ὡς καὶ ὅσα προφορικῶς μᾶς ἀνεκοίνωσεν ὁ ἐξ Εὐβοίας ἀπεσταλμένος πιστὸς ὑπήκοος Ἀνδρέας Ναυπλιώτης καὶ ὅτι ἡ ἡμετέρα Αὐθεντία μόνον διὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι ἵνα ἐκ φιλοδοξίας ἐπεκτείνῃ τὴν κυριαρχίαν της—διότι εἶναι πασίγνωστον ὅτι παντοτεινὴ ἐπιθυμία μας ἦτο καὶ εἶναι ἡ σωτηρία τῶν μερῶν ἐκείνων εἰς κάθετι δυνάμενον νὰ διατηρηθῇ—ἀπεφάσισεν ὅπως δώσῃ ἐντολὴν εἰς διαφόρους γαλέρας καὶ εἰς τμῆμα τοῦ στρατοῦ μας νὰ μετακινηθοῦν πρὸς τὴν εἰρημένην πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ νὰ λάβουν ὑπὸ τὴν κατοχήν των τὸν τόπον ἐκεῖνον συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν, τὴν ἐκφρασθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τοῦ Δεσπότου, ὡς καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς ἀνακούφισίν του. Καὶ ἵνα γίνῃ ἀμέσως ἐκτελεστὴ ἡ ἀπόφασίς μας, νὰ διαταχθῇ τὸ ἐξωπλισμένον τρεχαντῆρι νὰ ἀποπλεύσῃ πάραυτα καὶ χωρὶς καμμίαν ἀπολύτως χρονοτριβὴν διὰ τὴν Εὔβοιαν, ἀφοῦ παραλάβῃ τὰς διαταγάς μας πρὸς τὴν ἐκεῖ διοίκησιν, ἔτι δὲ τὰς γραπτάς μας ὁδηγίας διὰ τὸν ναύαρχον, ὡς καὶ ἔγγραφόν μας πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει βάυλον, ὅπερ δέον νὰ ἀποσταλῇ ἀμέσως ἅμα τῷ κατάπλῳ τοῦ τρεχαντηρίου εἰς Εὔβοιαν δι' ἄλλου πλοιαρίου καὶ διὰ τῆς συντομωτέρας ὁδοῦ'.

Ἰδοὺ ἐν περιλήψει τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει βάϋλον ἐπιστολῆς, συντεταγμένης εἰς τὴν λατινικήν.

'...νὰ παρουσιασθῇ ἀμέσως ἐνώπιον τοῦ γαληνοτάτου Αὐτοκράτορος καὶ νὰ τῷ ἀνακοινώσῃ ὅτι ὁ δεσπότης Θεσσαλονίκης ἀδυνατεῖ νὰ κρατήσῃ τὴν πόλιν καί, μὴ θέλων νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἔγραψεν εἰς τὴν ἡμετέραν διοίκησιν Εὐβοίας ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ τὴν παραδώσῃ εἰς ἡμᾶς καὶ ὅτι ἡμεῖς, φρονοῦντες ὅτι κάμνομεν μίαν καλὴν πρᾶξιν, τὴν ἀποδεχόμεθα εὐχαρίστως...'.

Ὑπὲρ τῆς ἄνω προτάσεως ἐψήφισαν 99 καταφατικῶς, 45 ἀρνητικῶς καὶ 11 μὴ εἰλικρινῶς[1]. Καὶ ἐνεκρίθη.

Πρὶν ἢ λάβῃ τὴν εἰρημένην ἀπόφασιν ἡ Γερουσία, εἶχε διὰ ψηφίσματος τῆς 2ας Ἰουλίου 1423 (Deliberazioni Miste, Reg. 54 φύλλον 127) καλέσει πρὸς γνωμοδότησιν τὸν εὐγενῆ Albanum Baduarium, ὅστις 'ὢν πλήρως ἐν γνώσει τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ καταστάσεως, εἶναι εἰς θέσιν νὰ πληροφορήσῃ ἐπακριβῶς τὴν Γερουσίαν'.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλους τέσσαρας εὐγενεῖς ἐκάλεσεν ἡ Γερουσία πρὸς τὸν ἴδιον σκοπόν, ἤτοι τὸν Πέτρον Στένον τὸν μείζονα, τὸν Πέτρον Κουϊρὶν τοῦ ποτε Γουλιέλμου, τὸν Φραγκῖσκον Τρεβιζὰν καὶ Γεώργιον Βαλαρέσον, 'οἵτινες δὲν εἶναι μὲν μέλη τοῦ γερουσιαστικοῦ σώματος, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ἐνήμεροι τῆς ἐπικρατούσης εἰς Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ἄλλα μέρη καταστάσεως, εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαφωτίσουν τὸ συμβούλιον'. 1423 Ἰουλίου 7.

Εἰς τὸ αὐτὸ Registro ἀρ. 54 καὶ ἐν φύλλῳ 131 παρατίθεται ὑπὸ χρονολογίαν 13ης Ἰουλίου 1423 τὸ ψήφισμα τῆς Γερουσίας ἀναφορικῶς μὲ τὴν ὑπόδειξιν δύο πληρεξουσίων, προωρισμένων διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ὧν κανονίζεται καὶ ἡ ἀντιμισθία. Τὸ ψήφισμα ἔχει οὕτω:

'Μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως παρὰ τοῦ συμβουλίου τούτου καὶ τῆς ἀποφάσεως, ἵνα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ψηφισθέντων γίνῃ ἐκλογὴ δύο ἀντιπροσώπων, προωρισμένων διὰ τὴν παραλαβὴν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ὑποβάλλεται πρότασις νὰ ἐκλεγοῦν ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας δύο ἡμέτεροι ἐπίσημοι πληρεξούσιοι, οἵτινες ὑποδεικνυόμενοι ὀφείλουν νὰ ἀποδεχθοῦν ἐπὶ ποινῇ, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, δουκάτων 200 εἰς τὸν καθένα. Οὗτοι θὰ ἔχουν ὡς μισθὸν δουκάτα[2] 400 ὁ καθεὶς δι' ἓξ μῆνας προκατα-

1. Περὶ τῆς ψηφοφορίας γράφομεν ἀλλαχοῦ πῶς αὕτη ἐγίνετο.

2. Πρόκειται περὶ χρυσῶν δουκάτων. Τὸ νόμισμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος προσέλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ τζεκινίου, ἐκόπη τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς ἐπο-

βολικῶς καί, ἂν παραμείνουν ἐκεῖ περισσότερον χρόνον, θὰ λαμβάνουν δουκάτα 30 κατὰ μῆνα ὁ καθεὶς καὶ θὰ δύνανται νὰ δαπανοῦν καὶ τρία δουκάτα ἡμερησίως ἀμφότεροι ἀπὸ τὰ χρήματα τῆς ἡμετέρας κοινότητος, μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς δαπάνης διὰ τὴν ἐνοικίασιν ἵππων (agocyo[1] equorum) ἢ διὰ ναύλους πλοίων, καὶ θὰ συμπαραλάβουν ἕνα γραμματέα (notarium), ἕνα διαχειριστὴν (expensatorem) καὶ ἕνα μάγειρον καὶ νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ μὲ τὰς γαλέρας μας τῆς Ρωμανίας[2] (Romanie) καὶ ἀπὸ τώρα νὰ δηλώσουν ὅτι, ἂν παρουσιασθῇ ἀνάγκη ὅπως εἷς ἐκ τῶν δύο μεταβῇ παρὰ τῷ Τούρκῳ, νὰ ἀποφασίσουν οἱ ἴδιοι ἐκ συμφώνου ποῖος θὰ μεταβῇ καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των νὰ ἐμφανισθοῦν ἐνώπιον τοῦ ἡμετέρου συμβουλίου...'. Ἐψήφισαν 96 ὑπέρ, 10 κατὰ καὶ 5 διφορούμενοι, καὶ ἐνεκρίθη τὸ ψήφισμα. Ὡς ἀντιπρόσωποι ἐξελέγησαν ὁ Νικόλαος Georgio καὶ Sanctus Venerio.

Προκειμένου νὰ ἀναχωρήσουν διὰ Θεσσαλονίκην πρὸς παραλαβὴν τῆς πόλεως οἱ ἐκλεγέντες δύο πληρεξούσιοι, ἡ Γερουσία συνῆλθε τὴν 27ην Ἰουλίου 1423 καὶ ἐξέδωκε τὸ κάτωθι ψήφισμα[3], ἐν ᾧ διατυποῦνται αἱ παρεχόμεναι εἰς τούτους ὁδηγίαι καὶ διαταγαὶ ἐπὶ τοῦ πρακτέου. Τὸ ψήφισμα φέρει ἐν ἀρχῇ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἀνωτάτης ἐκτελεστικῆς ἀρχῆς, ἤτοι τοῦ Δόγη, καὶ ἔχει ἐν περιλήψει ὡς ἕπεται:

«Ἡμεῖς, Φραγκῖσκος Φόσκαρι, ἐλέῳ Θεοῦ δοὺξ τῶν Βενετῶν κλπ.... νὰ πηγαίνητε πρῶτον εἰς τὴ Εὔβοιαν μὲ τὰς παρούσας γαλέρας μας τῆς Ρωμανίας, ἐκεῖ θὰ μάθητε ποίαν ἀπάντησιν ἔκαμεν ὁ Δεσπότης εἰς τὴν ἐπιστολήν, ποὺ τοῦ ἐγράψαμεν ἡμεῖς μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ναυπλιώτην, καὶ ἂν βεβαιωθῆτε ὅτι ὁ Δεσπότης εἶναι διατεθειμένος νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, τότε μὲ τὴν γαλέραν τῆς Εὐβοίας, τὴν τοῦ Ναυπλίου, τὴν τοῦ δουκὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν τῆς Τήνου καὶ Μυκόνου, ἤτοι ἐν ὅλῳ τέσσαρας, καὶ μὲ 200 πεζοὺς θὰ ἀποπλεύσητε καὶ ἅμα φθάσητε ἐκεῖ, θὰ παρουσιασθῆτε εἰς τὸν Δεσπότην, θὰ τῷ ἀναφέρητε τὰ διαμειφθέντα καὶ θὰ παραλάβητε τὴν πόλιν μὲ τὰς γνωστὰς συμβάσεις, ὅτι δηλαδὴ θὰ σεβασθῆτε τοὺς θεσμοὺς καὶ τὰ ἔθιμά των (statuta et consuetudines suas observaret), ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ κληρικοὶ θὰ ἐξασφαλισθοῦν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν ὑπαρχόντων των καὶ ὅτι οἱ εὐγενεῖς, ἂν θέλουν νὰ φύγουν, θὰ δύνανται νὰ ἐκποιοῦν τὰς περιουσίας των καὶ νὰ φεύγουν χωρὶς κανὲν ἐμπόδιον, καὶ θὰ εἴπητε ὅτι εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν πόλιν κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὡς καὶ ἐναντίον ἄλλων τυχὸν ἐπιδρομέων, καὶ ὅτι θὰ μεταχειρισθῶμεν τοὺς κατοίκους μὲ καλὸν τρόπον, ἂν θὰ εἶναι οὗτοι πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι ὑπήκοοι εἰς τὴν Αὐθεντίαν μας.

χῆς τοῦ δόγη Ἰωάννου Dandolo δι' ἀποφάσεως τοῦ Μείζονος συμβουλίου τὴν 31ην Ὀκτωβρίου 1284. Ἔκτοτε δὲ καὶ μέχρι τῆς πτώσεως τῆς γαληνοτάτης τῶν Ἑνετῶν ἀριστοκρατίας (1797) παρέμεινεν ἀναλλοίωτον καὶ ὡς πρὸς τὴν περιεκτικότητα τοῦ χρυσοῦ (997 ἐπὶ τοῖς χιλίοις) καὶ ὡς πρὸς τὸ βάρος. Μικρὰν μόνον παραλλαγὴν παρουσίασε τὸ βάρος, διότι, ἐνῷ ἐν ἀρχῇ κάθε χρυσοῦν δουκάτον ἐζύγιζε γραμμάρια 3,553, βραδύτερον τοῦτο περιωρίσθη εἰς 3,494. Ἐξ αἰτίας τῆς καθαρότητος τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ σταθεροῦ βάρους τὸ νόμισμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐν Ἑλλάδι ὠνομάζετο φλωρὶ βενέτικο, ἐκυκλοφόρει εἰς εὐρυτάτην κλίμακα καθ' ὅλας τὰς χώρας τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς καὶ προυτιμᾶτο ἀπὸ κάθε ἄλλο παρεμφερὲς νόμισμα.

1. Εἶναι ἡ ἑλληνικὴ λέξις «ἀγώγιον».

2. «Ρωμανίαν» οἱ Ἑνετοὶ ἐκάλουν τὸ βορειοανατολικὸν τμῆμα τῆς Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ τὸ Ναύπλιον ὠνόμαζον Napoli di Romania.

3. Δημοσιεύεται ὁλόκληρον ἐν φωτοτυπίᾳ ὑπὸ σημεῖα ΑΑ' μέχρι ΗΗ' ἐν συνόλῳ ὀκτὼ σελίδες.

Καὶ ἂν δὲν εὕρητε ἐκεῖ τὸν Δεσπότην, νὰ πηγαίνητε πρὸς συνάντησιν τοῦ ἀντιπροσώπου του, καὶ ἅμα παραλάβητε τὴν πόλιν, θὰ στείλητε ἐδῶ ἐν τρεχαντῆρι (brigantino) μὲ ἐπιστολάς, ἵνα μάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ καθέκαστα, καὶ ἅμα ὡς τακτοποιήσητε τὰ πάντα, νὰ πηγαίνῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο εἰς τὸν Τοῦρκον καὶ νὰ τῷ κάμῃ γνωστὰ τὰ συμβάντα καὶ νὰ τονίσῃ τὸ γεγονός, ὅτι ἂν δὲν τὴν παρελαμβάνομεν ἡμεῖς, θὰ τὴν ἔδιδεν ὁ Δεσπότης εἰς ἄλλον χριστιανὸν καὶ ὅτι ἡμεῖς ἐννοοῦμεν νὰ ζήσωμεν εἰρηνικὰ μὲ τὸν Τοῦρκον.

Καὶ ἂν ὁ Δεσπότης εἶναι εὐχαριστημένος νὰ τὴν παραδώσῃ καὶ ζητήσῃ κάτι πρὸς διατροφήν του[1] (si vellet aliquid ei triebueremus pro victu suo), σᾶς ἀφίνομεν πλήρη ἐλευθερίαν νὰ ὑποσχεθῆτε ὅ,τι δύνασθε εἰς τὸν εἰρημένον κύριον Δεσπότην καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ ἤθελον περισσεύσῃ[2], μετὰ τὰς ἀναγκαίας δαπάνας, ὅτι θὰ τῷ δίδωνται ἐτησίως 20 ἕως 40 χιλιάδες ἄσπρα ἀναλόγως τῶν διαθεσίμων περισσευμάτων καὶ ἐπειδὴ περὶ τῶν ἄνω εἰδοποιήθη καὶ ὁ βάϋλος, θὰ λάβητε καὶ παρ' αὐτοῦ σχετικὴν ἀπάντησιν.

Διὰ τὴν φύλαξιν τῆς πόλεως, ἂν τὸ κρίνητε εὔλογον, νὰ ζητήσητε ἀπὸ τὴν ἐν Κρήτῃ διοίκησιν νὰ σᾶς στείλῃ 500 βαλλισταρίους[3]. Σᾶς δίδομεν ἐπίσης τὸ δικαίωμα, ἂν ἴδητε ὅτι ἀναγκαιοῦν πρὸς φύλαξιν τῆς εἰρημένης πόλεως μισθοφόροι στρατιῶται μέχρις ἑκατόν, εἴτε Βλάχοι[3], εἴτε ἄλλων ἐθνοτήτων[4], νὰ προβῆτε εἰς τὴν πρόσληψίν των μὲ μισθὸν δύο δουκάτων μηνιαίως καὶ νὰ τοὺς προσλάβητε διὰ τέσσαρας ἢ ἓξ μῆνας, ὡς ὑμεῖς κρίνητε προτιμότερον.

Ἂν δὲ ὁ κύριος τῶν Τούρκων ἀρνηθῇ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην μεθ' ὑμῶν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐπήραμε τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔχῃ ἐν τῇ πόλει τὸ αὐτὸ προνόμιον, ποὺ εἶχε καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Δεσπότου, ἐπὶ τοῦ ἅλατος, θέλομεν νὰ φροντίσητε, ἵνα τὸ ἅλας παραμένῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν μας καί, ἂν δὲν δυνηθῆτε νὰ ἐπιτύχητε τοιοῦτό τι, εἴμεθα εὐχαριστημένοι νὰ ἐπανακτήσῃ τὸ προνόμιον, ποὺ εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δεσπότου, ὁ Τοῦρκος ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καὶ ὀφείλετε νὰ πληροφορηθῆτε τὰ καθέκαστα περὶ τῆς ὑποθέσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ, πρὶν μεταβῇ εἰς ἐξ ὑμῶν παρὰ τῷ Τούρκῳ, καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ κρατῇ οὗτος ἀνοικτοὺς τοὺς δρόμους καὶ διαφορετικὰ ὄχι. Σᾶς παραδίδομεν σήμερον τὰ κάτωθι δῶρα διὰ τὸν κύριον τῶν Τούρκων: 16 μπράτσα βελοῦδα κρέμεζι καὶ ἕνα κομμάτι ροῦχο γκρενὰ Βενετίας, ἓν ὅμοιον ὕφασμα τουρκικὸν τῆς Φλωρεντίας καὶ ἓν κομμάτι ροῦχο σκαρλάτο τῆς Βερόνας. Σᾶς δίδομεν ἐπίσης τὸ δικαίωμα, ἂν παραλάβητε τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, νὰ ἀγοράσητε μὲ τὰ χρήματα τῆς ἡμετέρας κοινότητος ἓξ ἵππους πρὸς χρῆσιν σας καὶ νὰ τοὺς κρατῆτε πάντοτε ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ διὰ τὴν συντήρησίν των δὲν θὰ ὑπερβαίνητε τὰ 20 ἄσπρα ἡμερησίως. Θὰ ἔχητε δὲ ὑμεῖς ὡς μισθὸν 400 δουκάτα δι' ἓν ἐξάμηνον... καὶ σᾶς παρεδώκαμεν καὶ 3000 δουκάτα, ἐξ ὧν 800 διὰ τὸν μισθόν σας καὶ τὰ ὑπόλοιπα 2200 δι' ἔξοδά σας καὶ διὰ μισθοδοσίαν τῶν 200 πεζῶν στρατιωτῶν, ποὺ θὰ σᾶς συνοδεύουν...'. Ἐψήφισαν 86 εἰς τὸ ναί, 8 εἰς τὸ ὄχι καὶ 10 μὴ εἰλικρινεῖς».

(Μέρτζιος, Μνημεῖα, 34-39)

---

1. CC' 5ος καὶ 6ος στίχος. Καὶ ἄλλη μία ἐπίσημος ὁμολογία τῆς ἑνετικῆς γερουσίας ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἐπῆρε τίποτε, ἀφοῦ εἶχεν ἀνάγκην καὶ τῶν ἐξόδων διατροφῆς.

2. Ὄχι μόνον δὲν ἐπερίσσευον, ἀλλ' ἡ Βενετία ἔστελλε πολλὰ χρηματοδέματα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ πολιορκουμένου πληθυσμοῦ. Οὐδαμοῦ ἀνεύρομεν ψήφισμα σχετικὸν μὲ τὴν καταβολὴν τῆς ἐν λόγῳ ἐπιχορηγήσεως εἰς τὸν Δεσπότην, ὅστις οὐδέποτε ἔλαβέ τι καὶ οὔτε κἂν ἐζήτησέ ποτε.

3. Ἐκ τοῦ βάλλειν=ἐκσφενδονισταί.

4. «vel Valachos vel aliam gentem».

β. Κώδικες

Ἡ ἐκχώρησις τῆς Θεσσαλονίκης

Τί γράφει ὁ κῶδιξ Morosini[1]

«(Σελ. 405) 1423 Ἰουλίου 1 ἡμέρα Πέμπτη. «...ἐγνώσθη κατὰ πληροφορίας ἐκ Ναυπλίου ὅτι πρὸς τὰ μέρη τῆς Εὐβοίας ἐκεῖνοι τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ ὁποῖοι συνορεύουν μὲ τὴν Εὔβοιαν καὶ Κωνσταντινούπολιν, τῆς ἀνηκούσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν[2], ἔστειλαν ἵνα ὑποκλιθοῦν πρὸ τῆς Δουκικῆς Αὐθεντίας τῆς Βενετίας, διότι ὑποφέρουν πάρα πολὺ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ γίνουν πιστοὶ ὑπήκοοι τῆς Ἑνετικῆς ἐπικρατείας ὑπὸ πολλοὺς ὅρους, ἐκτεθειμένους ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἡμετέρου ἐν Εὐβοίᾳ βαῦλου (...oblegandose d'eser et star soziety a la fideltate e rizimento de Venieciany con molty capitoli per queli esponudi e per litere del nostro Bailo miser Daniel Loredan...) κυρίου Δανιὴλ Λορεδάν, εἰς τὸν ὁποῖον θέλει γίνῃ σχετικὴ ἀπάντησις σύμφωνος μὲ τὰς ἀποφάσεις τῆς Γερουσίας...'.

(Σελ. 406) 1423. '...εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ ἡ χάρις εἴη μεθ' ἡμῶν. Σήμερον, ἡμέραν Σάββατον, 10ην τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ ῥηθέντος ἔτους, ὄντος δόγη τοῦ κυρίου Φραγκίσκου Φόσκαρη, συνῆλθε τὸ συμβούλιον τῶν Pregadi[3] μετὰ τῶν τεσσαράκοντα τῆς προσθήκης ἤτοι ἐν τῷ συνόλῳ 180 εὐγενεῖς, κατόπιν μακρᾶς συζητήσεως, εὑρεθείσης τῆς πλειονότητος συμφώνου, ἵνα σταλῇ ἀπ' ἐδῶ ἓν ἐξωπλισμένον πλοιάριον εἰς τὸν ἐν Εὐβοίᾳ ἡμέτερον βάϋλον Δανιὴλ Λορεδὰν καὶ εἰς τὸ συμβούλιόν του ὑπὸ τὸν χρήσιμον ἄνδρα Ἀνδρέαν ἐκ Ναυπλίου μὲ ἔγγραφον, εἰς ὃ νὰ λέγηται ἐν συμπεράσματι ὅτι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ ποτε αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὀνομαζομένου... ὅστις αὐθορμήτως καὶ μὲ τὴν ἐλευθέραν θέλησίν του προσφέρει εἰς τὴν δουκικὴν ἑνετικὴν κυριαρχίαν τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, μὲ καθαρὰν καὶ καλὴν ἀπόφασιν, θέλησιν καὶ συναίνεσίν του, ὡς καὶ τῶν βαρώνων του, Ἑλλήνων ἱερέων καὶ ἱπποτῶν, μεθ' ὅλης τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ λαοῦ συμφωνοῦντος ὑπό τινας ὅρους καὶ συμφωνίας, σχέσιν ἐχούσας μὲ τὰς θρησκευτικάς των τελετὰς καὶ τὰ ἔθιμά των· (Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ κώδικος ἀπὸ τὰς λέξεις 'ὅστις αὐθορμήτως' μέχρι τῆς λέξεως 'ἔθιμά των': ...el qual spontaneamente chon so libera voluntade de so consentimento e apreso dy suo barony papagrexi e chavaliery chon tuto el so destreto e puovolo tuto dacordo chon certy pati e dicion hoperando per quely le sue cerimonie et costume uxade...). Διὰ τοὺς λόγους τούτους, ληφθέντος ὑπ' ὄψει **ὅτι** εἰς τὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον δὲν θὰ δυνηθοῦν ν' ἀντιστοῦν ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ διατρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ γίνουν ὑπηρέται καὶ σκλάβοι καὶ νὰ καταστραφοῦν καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ ὑπάρχοντά των, ἀπεφασίσθη ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ εὐλογημένου εὐαγγελιστοῦ ἁγίου Μάρκου νὰ γίνουν ἀποδεκταὶ αἱ προτάσεις των καὶ νὰ ἀποσταλοῦν τρεῖς γαλέραι ἐμπορικαὶ ὑπὸ διοικητὴν τὸν εὐγενῆ κύριον Μωϋσῆν Γκριμὰ τοῦ ποτε κυρίου Πέτρου, τῶν ὁποίων θὰ ἐπιβοῦν δύο ἡμέτεροι ἀπεσταλμένοι, ἤτοι ὁ κύριος Santo Venier καὶ ὁ κύριος Νικόλαος de Giorgi ἀμφότεροι ἱππόται, ἵνα ἐξετάσουν τὰ

---

1. Manoscritti della Biblioteca Marciana No 8332, t. II.

2. «de l'impero de Graecia» ἔχει τὸ κείμενον.

3. Ἐκ τοῦ pregare=παρακαλῶ. Διότι, πρὶν ἢ συγκροτηθῇ τὸ σῶμα τῆς Γερουσίας, ὁ δόγης ἐκάλει παρ' αὐτῷ, ὅπως τοὺς συμβουλευθῇ, διαφόρους εὐγενεῖς, οἵτινες παρακαλούμενοι προσήρχοντο. Ἔκτοτε παρέμεινεν ἡ λέξις Pregati καὶ ἑνετιστὶ «Pregadi» ἀντὶ τοῦ «Senato».

ὠφέλιμα καὶ ἀναγκαῖα πράγματα τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς παρούσης ἀποφάσεως. Καὶ κατὰ πρῶτον θὰ ἐπιζητηθῇ ἡ συγκατάθεσις τούτων καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀνατιθεμένης αὐτοῖς ἐντολῆς ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ δουκάτων χρυσῶν 400 δι' ἑκάτερον καὶ διὰ μῆνας ἓξ. Πέραν δὲ τῆς προθεσμίας ταύτης θὰ λαμβάνουν δουκάτα τριάκοντα μηνιαίως».

Τί γράφει ὁ κῶδιξ Zancaruola[1]

(ΙΙ σελ. 592) «...Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης τὴν 10ην Ἰουλίου τοῦ 1423 περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑνετικῆς Αὐθεντίας μὲ τὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον κατωτέρω θὰ ἴδητε: Ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐνδόξου Παρθένου Μαρίας καὶ τοῦ ἐνδόξου εὐαγγελιστοῦ ἁγίου Μάρκου, ἐλήφθη ἀπόφασις εἰς τὸ συμβούλιον τῶν Pregadi, διότι εἶχεν ἔλθει εἷς πρεσβευτὴς ἐνώπιον τῆς Αὐθεντίας ἐξ ὀνόματος τοῦ Δεσπότου κυρίου τῆς πόλεως ἐκείνης, ἵνα τὴν προσφέρῃ καὶ τὴν παραδώσῃ εἰς χεῖρας τῆς Αὐθεντίας ἐλευθέρως, καὶ παρεκάλεσε ταύτην νὰ τὴν δεχθῇ, διότι αὐτὴ ἦτο ἡ θέλησις ὁλοκλήρου ἐκείνης τῆς πόλεως, τόσον τῶν εὐγενῶν ὅσον καὶ τῶν λαϊκῶν. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ παρελήφθη ἡ εἰρημένη χώρα κατ' ἀπόφασιν τοῦ ῥηθέντος συμβουλίου. Ὁ πρεσβευτὴς αὐτὸς εἶχε σταλῇ εἰς Βενετίαν παρὰ τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ βαΐλου εὐγενοῦς Δάντη Λορεδὰν ἐπὶ ἑνὸς ἐξωπλισμένου τρεχαντηρίου. Ἀπεφασίσθη κατόπιν νὰ ἀποσταλοῦν ἐκεῖ δύο ἀπεσταλμένοι τῆς Αὐθεντίας ὡς προβλεπταὶ καὶ οὗτοι εἶναι ὁ κύριος Nicola Zorzi ἱππότης καὶ ὁ Santo Venier ἱππότης καὶ τοῖς ἐδόθη ἀπόλυτος ἐξουσία, ἵνα λάβουν ἐκεῖ τὰς ἀποφάσεις, ποὺ ἤθελον ἐγκρίνῃ ὡς τὰς συμφορωτέρας διὰ τὴν ἡμετέραν Αὐθεντίαν...'.

Ὁ αὐτὸς κῶδιξ ἐν σελίδι 593 «...οἱ κύριοι Νικόλα Zorzi καὶ Santo Venier, ποὺ μετέβησαν ὡς προβλεπταὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἵνα παραλάβουν τὴν πόλιν ἐκείνην ἐξ ὀνόματος τῆς Αὐθεντίας, ἔγραψαν ἐκεῖθεν ὅτι εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτῆς τὴν 10ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1423 καὶ ὅτι ἡ πόλις ἔχει περίμετρον ἓξ μιλλίων, ὅτι εἶναι εἰς καλὴν τοποθεσίαν, καλῶς περιτετειχισμένη, ὅτι ἔχει 40 καὶ πλέον πύργους καὶ ἀρκετὸν πληθυσμὸν (ben apopulada). Ἔχει ὡραιοτάτας ἐκκλησίας καὶ μίαν ἀκρόπολιν... Ἐπρομηθεύσαμεν εἰς αὐτοὺς τρόφιμα καὶ διοικοῦν οἱ προβλεπταὶ εἰρηνικῶς τὴν χώραν, ἐπισύροντες τὴν εὐμένειαν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ὅλοι δοξάζουν τὸν Θεόν, διότι τοῖς ἔφερε τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἁγίου Μάρκου εἰς τὴν πόλιν των, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὑρίσκοντο 40.000 ἄτομα, ποὺ ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης... ἡ δ' ἡμετέρα Αὐθεντία ἔστειλεν ἐκεῖ τόσον πολλὰ σιτηρά, ὥστε ἤδη ὑπάρχει ἀφθονία τούτων...».

Ἡ εἴσοδος τῶν προβλεπτῶν εἰς Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν κώδικα Morosini.

(Τόμ. Β' σελ. 424 κ.ἑ.) 1423 μὴν Ὀκτώβριος. '...μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παντοδυνάμου ἐσαεὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν 22αν τοῦ ῥηθέντος μηνός, ἡμέραν Παρασκευὴν καὶ ὥραν 22αν κατέπλευσεν εἰς Βενετίαν ἐν ἐξωπλισμένον τρεχαντήριον τῶν 15 κουπιῶν μὲ ἕνα ἄνδρα εἰς κάθε κουπὶ καὶ μὲ πλήρωμα 30 ἀνδρῶν, προερχόμενον ἐξ Εὐβοίας, ὄντος δόγη τοῦ γαληνοτάτου Φραγκίσκου Φόσκαρι, ἀποσταλὲν πρὸς τοῦτο ἐκεῖθεν παρὰ τοῦ ἡμετέρου βαΐλου εὐγενοῦς κυρίου Δανιὴλ Λορεδάν, τὸ ὁποῖον ἀνεχώρησεν ἐξ Εὐβοίας τὴν πρώτην Ὀκτωβρίου 1423 καὶ ἔφθασεν ἐδῶ ἐντὸς 22 ἡμερῶν, καὶ μὲ μεγίστην εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν μᾶς ἐκοινοποίησαν διὰ τῶν ἐπιστολῶν των οἱ ἡμέτεροι προβλεπταὶ Sancto Venier καὶ Nicolo Giorgi, ἀμφότεροι ἱππόται[2], ὅτι, μεταβάντες εἰς Εὔβοιαν μὲ τρεῖς γαλέρας ὑπὸ τὸν εὐγενῆ Moisé Grimani, ἦλθον[3] πρῶτον εἰς συνεννόησιν μὲ ἀπεσταλμένους τοῦ δεσπότου

1. Παρὰ τῇ Μαρκιανῇ Βιβλιοθήκῃ χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 9575.

2. Τοῦ ἁγίου Μάρκου. Ἦτο ἡ μοναδικὴ τιμητικὴ διάκρισις τῶν ἐγκριτωτέρων Ἑνετῶν πολιτῶν.

3. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τοῦ κώδικος μεταξὺ τῶν δύο τούτων λέξεων: «che siando stady

Θεσσαλονίκης, υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὅτι μὲ τὴν θέλησιν τοῦ πατρός του αὐτοκράτορος πάσης τῆς Ἑλλάδος, ἐπονομαζομένης Romania, καὶ μὲ τὴν αὐθόρμητον θέλησιν τούτου καὶ τῶν βαρώνων του, ὡς καὶ ὅλων τῶν προκρίτων τῆς αὐτοκρατορίας, συμφώνως μὲ τὰς προγενεστέρας συνεννοήσεις, αὐτοὶ καὶ οἱ ὑπήκοοί των τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ὅλων τῶν ἐξαρτημάτων εἶναι διατεθειμένοι νὰ παραδοθοῦν εἰς τὴν ἔνδοξον Αὐθεντίαν τῆς Βενετίας, ἐλεύθεροι καὶ μὲ κάθε ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν, τηρουμένων παρ' ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων πάντων τῶν τιμίων, συμφερόντων καὶ ἀξιοπρεπῶν ὅρων, τῶν ὁποίων ἐκρατήθη ἔγγραφος σημείωσις, ἐνῷ ταυτοχρόνως ἐγένετο ὑπόσχεσις καὶ ἐδόθη ὅρκος, ἵνα διατυπωθοῦν ὑπὸ συμβολαιογράφου οἱ ὅροι καὶ αἱ συνθῆκαι εἰς δημόσιον ἔγγραφον, ἐπικυρωθησόμενον μὲ σφραγῖδα κρεμαστήν. Ἐπὶ πλέον ἐδήλωσαν οἱ ἀπεσταλμένοι ὅτι, μὴ δυνάμενοι, νὰ ἀντεπεξέλθουν νικηφόρως εἰς τὴν στενὴν πολιορκίαν τῶν Τούρκων καὶ ὑποφέροντες ἐκ πείνης, μὴ ἔχοντες δὲ τὸ μέσον νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα, ἵνα μὴ πέσουν αἰχμάλωτοι καὶ πωληθοῦν ὡς τοιοῦτοι ἀνὰ τὴν Τουρκίαν, προτιμοῦν νὰ παραδοθοῦν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς κραταιᾶς ἐνετικῆς πολιτείας, ῥιπτόμενοι εἰς τὰς ἀγκάλας ταύτης.

Κατόπιν τῶν ἄνω διαμειφθέντων, κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ἓξ ἐξωπλισμένα (bragozzi) καὶ ἄλλα ὀκτὼ μικρότερα καὶ τὴν 14ην[1] Σεπτεμβρίου 1423, ἡμέραν τοῦ Σταυροῦ, ἀπεβιβάσθησαν θριαμβευτικῶς καὶ ἐν μέσῳ πανηγυρισμῶν[2] οἱ δύο προβλεπταὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνεπέτασαν εἰς τὸ ἐπικαιρότερον σημεῖον ἐν τῇ κεντρικῇ πλατείᾳ τὴν ἔνδοξον σημαίαν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου ὑπὸ τὰς ζωηρὰς ἐπευφημίας τοῦ πλήθους, τὸ ὁποῖον δι' ἀσμάτων ἐξεδήλωσε τὴν χαρὰν του. Ἐψάλη εἶτα δοξολογία καὶ ἀνεπέμφθησαν δεήσεις καὶ εὐχαριστίαι εἰς τὸν ὕψιστον Θεὸν καὶ τὴν εὐλογημένην Θεοτόκον ὑπὲρ κραταιώσεως καὶ ἐνισχύσεως ἐν εἰρήνῃ τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας, Ἀμήν. Ἀνυψώθη κατόπιν καὶ ἄλλη σημαία τοῦ ἁγίου Μάρκου ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἔχει ὡραιότατον λιμένα καὶ περίμετρον 6 ἕως 7 μιλλίων. Εἶναι ὁλόκληρος περιτετειχισμένη μὲ ὑψηλὰ καὶ ὡραῖα τείχη καὶ ἔχει ὁλόγυρα περὶ τοὺς 60 ἕως 70 πύργους. Ἐπολιορκεῖτο τότε ἀπὸ 5000 Τούρκους, κατεσκηνωμένους ἔξω τῶν τειχῶν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως ἔμειναν νηστικοὶ ἐπὶ ὀκτὼ ἡμέρας, δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐλήφθη ἀπόφασις νὰ σταλοῦν 1500 staia σιταριοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ διανεμηθῇ εἰς τοὺς πτωχούς, τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, διότι οἱ ἄλλοι ἔχουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ δύνανται νὰ προμηθευθοῦν τρόφιμα. Λέγεται ὅτι εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ τὴν πόλιν λόγῳ ἐνδείας τὸ ἐν τέ-

---

a parlamento per esponimento de messy mandady per lo Dispote fio de misser lo Imperador de Constantinopoli el qual a nome... et de voluntade de pare so imperador de tuto lo imperio de tuta la Grexia clamado per nome Romania e de se sponta voluntade chon i suo barony e tuty i mazor de l'imperio abiando tratado chomo per altre fiade, quely aver conferido e cerchado lor con i sudity suo la citate de Salonichi con le sue pertinencie a darse a la Magnificha Signioria de Veniexia, libera e assolutamente con hogny amor e fedeltade hosservando tuty paty onesty e condocenty e afabely per chadauna de le parte de mantegnir, osservarie cusy per questo modo tolto in nota prometando e zurando fate fose con plubicho istrumento de mani de noder, bolado de bola pendente...».

1. Ὁ κῶδιξ τοῦ Zancaruola ἀναφέρει τὴν 10ην Σεπτεμβρίου. Ὁ δὲ Sanuto εἰς τὴν «Ζωὴν τῶν δογῶν» (Vita dei Dogi) τὴν 19ην τοῦ ἰδίου. Ἀλλ' εἶναι ἀξιοπιστότερος ὁ τοῦ Morosini, καθ' ὅσον ὁ συγγραφεύς του εἶναι σύγχρονος τῶν γεγονότων, ἅτινα περιγράφει, ἐνῷ περὶ τοῦ κώδικος Zancaruola δὲν ὑπάρχουν ἀκριβεῖς πληροφορίαι περὶ τοῦ πότε ἐγράφη. Τινὲς φρονοῦν ὅτι ἐγράφη τὸ 1520 ἀπὸ τὸν Gasparo Zancaruolo.

2. «chon grandissima festa e triomfo».

ταρτον τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὅτι ἔμειναν τώρα 20-25.000 ψυχαί, ἀλλ' ὑπάρχουν ἐλπίδες ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐπιστρέψουν καὶ οἱ ἄλλοι...».

Τί περὶ τῶν ἄνω λέγει ὁ κῶδιξ 'Cronaca Veniera'[1]

(Φύλ. 112 κ.έ.) «... Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑνετικῆς Αὐθεντίας τὸ 1423 τὴν 10ην Ἰουλίου κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: Ἦλθεν ἕνας πρεσβευτὴς ἐξ ὀνόματος τοῦ Δεσπότου, ὅστις ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Δεσπότης ἐκεῖνος προσφέρει καὶ δωρεῖται ἐλευθέρως τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Ἑνετικὴν Αὐθεντίαν μὲ τὴν θέλησιν καὶ συναίνεσιν ἁπάσης γενικῶς τῆς πόλεως καὶ σύμπαντος τοῦ λαοῦ καὶ ἐγένετο ἡ προσφορὰ αὕτη δεκτὴ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν (che siando vegnuto uno ambassadore e alla p.ntia[2] della Signoria per nome Ill. Despote qual donava quel loco et dicto Ambassator offeri et donova liberamente la dicta città alla Sig. a[3] di Venetia con vuluntà et consentimento de tuta la città universalmente de tutto il populo, la qual città fu accettata per il Cons. o[4] de P. gadi[5] et tolta sotto il suo d. nio»)[6].

Πρὸς παραλαβὴν τῆς πόλεως ἀπεστάλησαν δύο προβλεπταί, ἤτοι οἱ εὐγενεῖς Nicolo Zorzi καὶ Sancto Venier. Καὶ ἐπειδὴ ἦτο μεγάλη ἔλλειψις τροφίμων εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἡ ὁποία ἐπολιορκεῖτο καὶ ἐπείνα, μόλις ἔλαβεν ἡ Αὐθεντία ἔκθεσιν τῶν δύο προβλεπτῶν περὶ τῆς καταστάσεως, ἀπέστειλεν ἀμέσως σιτηρὰ ἄφθονα πρὸς διατροφὴν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ πόλις αὕτη ἔχει περίμετρον ἓξ μιλλίων, εἶναι εἰς καλὴν τοποθεσίαν, περιτετειχισμένη. Ἔχει 40 ὡραιοτάτους πύργους καὶ πληθυσμὸν ἐκ 40.000 ψυχῶν. Μόλις ἔφθασαν τὰ σιτηρά, ὅλοι οἱ κάτοικοι ἀνέπεμψαν δεήσεις καὶ εὐχαριστίας εἰς κύριον τὸν Θεόν, διότι τοὺς ἠξίωσεν νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μεγαθύμου ταύτης Αὐθεντίας....».

(Μέρτζιος, Μνημεῖα, 39-44).

Β' ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παραθέτω ἐδῶ καὶ ἄλλα μερικὰ κείμενα ποὺ μαρτυροῦν πὼς οἱ Βενετσιάνοι ἢ ἄλλοι Φράγκοι ἀγόρασαν ἢ ἀγόραζαν, τὴν ἴδια περίπου ἐποχή, ἀλλὰ καὶ νωρίτερα, καὶ ἄλλες πολιτεῖες, λιμάνια ἢ νησιά.

1

«τὸ δὲ Ἄργος τοῦτον τὸν χρόνον κατεῖχον ⟨οἱ Ἑνετοί⟩. ἀπέδοτο δὲ Θεόδωρος ὁ τῆς Σπάρτης ἡγεμών, ὡς ἀπέγνω τοῖς Ἕλλησι τὴν σωτηρίαν τῷ τε Βυζαντίῳ, πρὸς δὲ καὶ τῇ Πελοποννήσῳ, καὶ ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἤδη ἑστηκότα τὰ τῶν Ἑλλήνων πράγματα. τό τε Ἄργος ὅμορον ὂν Ναυπλίῳ, πόλει τῶν Ἑνετῶν, ἀπέδοτο οὐ πολλοῦ. καὶ Σπάρτην δὲ τοῖς ἀπὸ Ῥόδου Ναζηραίοις ἐς λόγους ἀφικόμενος ἀπέδοτο πολλοῦ τινός. οἱ μὲν Σπαρτιᾶται ὡς ᾔσθοντο προδεδομένοι ὑπὸ τοῦ σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνος, ἀπῆν γὰρ τότε, ἐνάγοντος τοῦ

1. Μαρκιανὴ Βιβλιοθήκη χειρόγραφον No 7589.
2. presentia.
3. Signoria.
4. Conseio.
5. Pregadi.
6. dominio.

Σπάρτης ἀρχιερέως κοινῇ τε συνιόντες σφίσι λόγον ἐδίδοσαν, καὶ συνίσταντο ἀλλήλοις, καὶ συνετίθεντο ὡς οὐδενὶ ἐπιτρέψοντες εἰσελθεῖν ἐς τὴν πόλιν τῶν Ναζηραίων, πᾶν δέ, ὅ τι ἂν δέοι, χαλεπὸν πεισομένους πρὸ τοῦ Ναζηραίοις τοῖς Λατίνων πείθεσθαι. ἐστήσαντο δὲ σφίσι καὶ τόν γε ἀρχιερέα ἄρχοντα ἐπὶ τούτῳ. καὶ ἐλθόντων τῶν Ναζηραίων προηγορεύοντο ἀπαλλάσσεσθαι τὴν ταχίστην· εἰ δὲ μή, περιέψεσθαι ὡς πολεμίους, οὗτοι μὲν οὖν ᾤχοντο ἀπαλλασσόμενοι ὡς ἐπὶ τὸν ἡγεμόνα, ὡς οὐδὲν ἐς τοῦτο σφίσι προεχώρει Θεόδωρος δὲ ὁ τῆς Σπάρτης ἡγεμών, ὡς ἥσθετο τὸ πρᾶγμα, ὡς τοὐναντίον, ἢ ἐβούλετο, περιέστη αὐτῷ, λόγους τε ἔπεμπεν αὖθις παρὰ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀποπειρώμενος, εἰ δέξαιντο ἔτι αὐτὸν αὖθις ἐπανιόντα».

(Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Darkó, I, 91, 1-21)

2

«Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, θεωρῶν τὰ τῶν Ῥωμαίων πράγματα, ὅτι οὕτως κακῶς διέκειντο, καὶ τὴν πόλιν τοσοῦτον καιρὸν ἀποκεκλεισμένην, καὶ στενοχωρούμενοι ὑπὸ λιμοῦ πολλοῦ, ὁμοίως καὶ τὸν τῆς Πελοποννήσου πόλεμον καὶ τὸ κακόν, ὅτι οὐδεὶς τῶν Χριστιανῶν αὐθέντης ἤθελεν αὐτοῖς βοηθῆσαι, καὶ ἀπορηθεὶς ὅλως, περάσας ἐν τῇ Ρόδῳ μετὰ τριήρεως τὴν τῆς Σπάρτης ἀρχὴν ἐπεπωλήκει τῇ ἀδελφότητι τοῦ προφήτου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Στείλαντες οὖν ἡ ἀδελφότης τινὰς τῶν σταυροφόρων ἐν τῇ Σπάρτῃ, ἵνα ἐγκρατεῖς τῆς ἀρχῆς, ὡς κύριοι καὶ δεσπόται, γενήσωνται, ὁ λαὸς ὡς εἶδεν αὐτοὺς καὶ ἤκουσε τὰ γενόμενα, ὥρμησαν μετὰ ξύλων καὶ πετρῶν, ἵνα τοὺς ἀπεσταλμένους σταυροφόρους ἀποκτείνωσιν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς τοῦ τόπου σταθεὶς καὶ ὁμιλήσας, ἵνα μὴ τοιαύτη ἀταξία γενήσηται, ἐδυσώπει τὸν λαὸν καὶ πειθόμενοι τοῖς τούτου λόγοις, τοῖς σταυροφόροις τριῶν ἡμερῶν διορίαν ἔδωσαν, ἵνα ἐκ τῶν ὁρίων τῆς Σπάρτης μετὰ εἰρήνης ἀναχωρήσωσιν· εἰ δὲ ἄλλως πράξωσιν, αὐτοὶ ὄψονται. Ἰδόντες οὖν οὗτοι, ὅτι οὐδὲν ἐκατώρθουν, ἀλλὰ μᾶλλον θόρυβος καὶ σκάνδαλα ἐγίνοντο καὶ τὴν ζωὴν μάλιστα ἐκινδύνευον ἐγερθέντες ἐπανέστρεψαν οἴκαδε. Οἱ δὲ Σπαρτιῶται τὸν πρόεδρον αὐτῶν καὶ δοῦκα ἐψήφισαν εἶναι καὶ πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἤθελον κρίνεσθαι καὶ κυβερνᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ δεσπότης κὺρ Θεόδωρος, ὡς εἶνε τὰς ἐλπίδας ψευσθῆναι, τὰ χρήματα, ἃ ἔλαβεν, ἐκτίνας ὄπισθεν τῇ ἀδελφότητι καὶ εἰς Σπάρτην ἐν τῇ αὐτοῦ ἀρχῇ θέλων ἐλθεῖν, οὐκ ἤθελον δεχθῆναι αὐτὸν ὁ δῆμος, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ὕβρεσιν ἐνέπλυνον. Καὶ πολλῶν λόγων γενομένων καὶ σκανδάλων, τέλος ἐμεσίτευσεν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάλιν ἐδέχθησαν καὶ ἔστερξαν αὐτὸν εἶναι ὡς καὶ τὸ πρότερον. Πλὴν πρὶν τοῦ τὴν κατοχὴν λαβεῖν αὐτόν, συνθήκας μετὰ ὅρκων συνέστησαν, ἵνα μηκέτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐνθυμηθῇ τάδε ποιῆσαι».

(Φραντζῆς, ἔκδ. Grecu, 204, 5-22)

3

«Καὶ οἱ Λιγουρῖται, ἤτοι Γενουβῖται, ὁμοίως τὴν τῆς Εὐβοίας νῆσον καὶ ἑτέρων τόπων μοῖραν ἐνέτυχον. Ὕστερον δὲ καὶ αὐτοὶ τοῖς Ἑνετίοις τὴν Εὔβοιαν ἔδωσαν. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Βονιφάτιος μαρκίων Μοντεφεῤῥάτου ἀξιολόγῳ μοίρᾳ τὴν συμμαχίαν ἦν ἐνεγκάμενος καὶ κυβερνήτης παντὸς τοῦ χερσαίου στρατοῦ ἐγνωρίζετο, ῥὴξ Θεσσαλονίκης παρὰ τοῦ βασιλέως Βαλδουΐνου τετίμηται. Καὶ ἡ νῆσος αὐτὴ τῆς Κρήτης μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ ἰδίᾳ μοίρᾳ ἐνέτυχε· μετὰ δέ τινα καιρὸν ἐπεπωλήκει αὐτὴν τῇ τῶν Ἑνετῶν γερουσίᾳ· καὶ οὕτως ἄχρι τῆς σήμερον ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐστι».

(Φραντζῆς, ἔκδ. Grecu, 246, 5-8)

4

«Καὶ τῇ δεκάτῃ ἑβδόμῃ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους (1430) παρέλαβον οἱ Κατελάνοι τὴν Γλαρέντζαν (δηλαδὴ τὴ σημερινὴ Κυλλήνη) καί, κρατήσαντές τινι καιρῷ, εἶτα ἐπώλησαν αὐτὴν διὰ χρυσίων νουμίων χιλιάδας δύο καὶ δέκα τῷ αὐθέντῃ μου».

(Φραντζῆς, ἔκδ. Grecu, 298, 34-37)

5

«Ἐν ἔτει τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἐνσαρκώσεως 1204 (MCCIV). Ἐπὶ Ἰννοκεντίου Γ΄, Πάπα Ῥώμης.

Ἡμεῖς Βονιφάτιος, Μαρκήσιος Μονφερράτου, δίδομεν οἰκειοθελῶς, παραχωροῦμεν, παραιτοῦμεν κτλ. ἅπαντα τὰ δικαιώματα καὶ τὰς δικαιοδοσίας ἡμῶν καὶ πᾶν ὅ,τι ἤθελεν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς διαδόχους ἡμῶν ἐφ' ἁπάσης τῆς νήσου Κρήτης εἰς τοὺς κ.κ. Μάρκον Σανοῦδον καὶ τὸν ἐκ Βερώνης Ῥαβάνην (de Carceribus), ἀντιπροσώπους ἀμφοτέρους τοῦ τε Γαληνοτάτου Ἐρρίκου Δανδόλου Δόγου τῆς Ἐνετίας καὶ τῆς Κοινότητος αὐτῆς, μετὰ πάντων τῶν ἐξαρτημάτων καὶ τῶν δικαιοδοσιῶν αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐπροικοδοτήθη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου αὐτοκράτορος Ἀλεξίου ἡμετέρου πρὸς μητρὸς πάππου πρὸς τὸν ἡμέτερον ἀείμνηστον πατέρα[1]. Ταύτην δὲ τὴν νῆσον μεταβιβάζομεν δι' ἀγοραπωλησίας πρὸς τὸν προμνησθέντα Γαληνότατον Δόγην ἐν ὀνόματι τῆς Ἐνετικῆς Κοινότητος ἐπὶ τῷ συμφωνηθέντι τιμήματι μαρκῶν ἀργυρῶν δέκα χιλιάδων, μένομεν δ' ἐκ τῆς ποσότητος ταύτης ὅλως ἱκανοποιημένοι καὶ ηὐχαριστημένοι. Τούτου δ' ἕνεκα διακηρύττομεν τὸν εἰρημένον γαληνότατον δόγην καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐν ὀνόματι τῆς μνησθείσης Κοινότητος πάντῃ ἐξωφλημένους, οὐδενὸς ἀπολειπομένου εἰς ἡμᾶς πρὸς περαιτέρω ἐξάσκησιν δικαιώματος. Ἐπίσης κηρυττόμεθα ὅλως ἱκανοποιημένοι καὶ εὐχαριστημένοι ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων ὑπερπύρων τὰ ὁποῖα ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ εἰς τὸν εἰρημένον μαρκήσιον ἤδη τελευτήσαντα ἡμέτερον πατέρα.

Ὅθεν πρὸς βεβαίωσιν συνετάχθη τὸ παρὸν συμβόλαιον πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ μέρους, καλὴν δὲ καὶ εἰρηνικὴν ἐν τῷ μέλλοντι καὶ αἰωνίᾳ μνήμῃ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ.

Ἐγένετο κτλ. τῇ 12 Αὐγούστου δι' ὑπέρπυρα ἑκατὸν χιλιάδων»[2].

(Β. Ψιλάκης, Ἱστορία τῆς Κρήτης, φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1909, τ. Β΄, Ἀθήνα-Χανιά, δ.χ., σ. 829-830).

Θεσσαλονίκη ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΑΡΑΣ

---

1. Εἶναι ἄπορον πῶς ἐν τῇ ἀγοραπωλησίᾳ ταύτῃ λέγει ὁ Βονιφάτιος ὅτι ἡ νῆσος ἐπροικοδοτήθη εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, ἐνῷ εἶνε γνωστὸν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι ἡ νῆσος ἐδόθη εἰς τὸν Βονιφάτιον κατὰ τὴν γενομένην διανομὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (1204 μ.Χ.).

2. Ὅρα Giuseppe Cappelleti, st. Venez. T. II, 3, 147.

ZUSAMMENFASSUNG

Jannis Tsaras, Saloniki von den Byzantinern zu den Wenetianern über (1423-1430).

1947 unterstützt K. D. Mertzios in seinem werke «Monumente der mazedonischen Geschichte», die Meinung, daß 1423 der Bischof Andronikus Palaiologos Saloniki den Wenetianern nicht ausverkauft, sondern verschenkt hat. Als erster aber drükkte dieselbe Meinung Camillo Manfroni in seinem Werke «La Marina veneziana alla difesa di Salonicco (1423-1430)» aus, ohne daß er von jemandem erwähnt wird. Aber es ist nicht zu erklären, warum alle zeitgenossischen Byzantinologen, welche über das endgültige Schicksaal von Saloniki gesprochen baben, die These von Mertzios annehmen, ohne Manfroni zu erwähnen.

Der Autor dieser Studie entwickelt einen kleinen Kommentar aus seiner Ausgabe, um 1958, über «die Erzählung von Johannes Anagnostes über die letzte Eroberung von Saloniki um 1423», wobei er der Meinung ist, daß Bischof Andronikus Saloniki den Wenetianern nicht verschenkt, sondern ausverkauft hat. Über dieses Problem studiert er jetzt alle betreffenden historischen Quellen, byzantinische bzw. wenezianische.

Diese Quellen bestätigen die Wahrnehmung von Franzis, daß Andronikus Saloniki den Wenetianern ausverkauft hat. Aber diese Wahrnehmung gibt als erster Chalkokondylis an, der zeitgenossisch zu dieser historischen Tatsache ist und als Botschafter des Despotentum von Mystra, sollte er konkrete und verantwortungsvolle Nachrichten haben. Nur dass Franzis hinzufügt, daß das Geld, welches Andronikus aus diesem Geschäft kassiert hat, in einer Höhe von 50 goldenen Dukaten gewesen ist.

Diese Wahrnehmung wird von einer Resolution des wenetianischen Senats bestätigt, welche am 27. Juli 1423 verabschiedet worden ist. Dadurch werden die Preveduren, denen Saloniki abgegoben worden wäre, mit dem Recht verpflichtet, wenn es notwendig wäre, Andronikus 20 bis 40 Tausend Aspra pro Jahr von dem überfluss der Einnahmen Salonikis als Rente zu versprechen.

Diese These basiert noch der Autor auf eine Reihe von mittelbaren Argumenten, die er aus wenetianischen Quellen herleitet.